



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

### **Usage guidelines**

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

### **About Google Book Search**

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>



OL 12.7

(I, 3)



**Harvard College Library**

BOUGHT WITH INCOME

FROM THE BEQUEST OF

**THOMAS WREN WARD**

LATE TREASURER OF HARVARD COLLEGE

The sum of \$5000 was received in 1858,  
"the income to be annually expended  
for the purchase of books."





○

*Ibn Ginnī.*

✓

**IBN GINNĪ'S**

**KITĀB AL-MUGTASAB**

HERÄUSGEGEBEN

UND

MIT EINER EINLEITUNG UND ANMERKUNGEN

VERSEHEN VON

DR. **EDGAR PRÖBSTER**



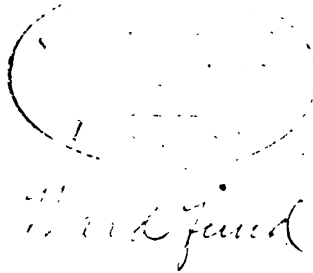
LEIPZIG

J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG

1904

~~..... 36.3~~  
~~OL 20280.1~~

OL 12.7



Leipziger semitistische Studien  
herausgegeben von  
AUGUST FISCHER und HEINRICH ZIMMERN  
I. Band, Heft 3

Druck von August Pries in Leipzig

SEINEM HOCHVEREHRTEN LEHRER

HERRN PROFESSOR DR. AUGUST FISCHER

IN DANKBARKEIT

GEWIDMET VOM VERFASSEN





## Vorwort.

Die Bearbeitung des vorliegenden arabischen Textes empfahl mir zuerst Herr Professor Vollers in Jena. Mein hochverehrter Lehrer, Herr Professor August Fischer, dem ich für sein freundliches Entgegenkommen und gütige Ratschläge auch an dieser Stelle meinen Dank wiederhole, hatte die Güte, die Arbeit einer eingehenden Durchsicht zu unterziehen. Zugleich sage ich der Verwaltung der Leipziger Universitätsbibliothek für Überlassung des der Ausgabe zu Grunde liegenden Kodex meinen besten Dank. Bei Herausgabe des Textes bin ich bemüht gewesen, in den Fussnoten die Lesarten der Hds. stets genau wiederzugeben; es ist möglich, dass ich in diesem Bestreben etwas zu weit gegangen bin.

Neustadt (Orla), April 1903.

E. P.



# Einleitung.

## I. Leben und Werke Ibn Ginnī's.

Über Ibn Ginnī, den Verfasser des weiter unten folgenden arabischen Textes, finden sich zusammenhängende biographische und bibliographische Notizen gesammelt bei:

1) G. Flügel, Die grammatischen Schulen der Araber (= Abhandlungen der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, II. Bd., Nr. 4), S. 248—252, und 2) C. Brockelmann, Geschichte der Arabischen Litteratur, Bd. I, S. 125—126 (vgl. auch dessen kürzere „Gesch. d. arab. Litteratur“, S. 122).

Beide geben in biographischer Hinsicht nur das Notdürftige und benutzen als Hauptquelle Ibn Ḥallikān (s. u.), der gerade über die Berufung des Ibn Ginnī zum Nachfolger al-Fārisī's dem hier unbedingt glaubwürdigeren al-Anbārī (s. u.) durchaus widersprechende Angaben macht.

An arabischen Quellschriften<sup>1</sup> über ihn sind zu nennen:

Ibn Abi Ja'qūb an-Nadīm, Kitāb al-Fihrist (verfasst 377 d. H.), Bd. I, S. 117; at-Ta'alibī (+ 429 d. H.), Jatimat ad-dahr, Bd. I, S. 11, und besonders al-Anbārī (+ 577 d. H.), Nuzhat al-alibā, S. 11—12 und Ibn Ḥallikān (+ 681 d. H.), Wafajāt al-a'jān, ed. Wüstenfeld, Fasc. IV, Nr. 113 (= Übersetzung von de Slane, vol. II, p. 191—193).

Abū-l-Faṭḥ 'Uṭmān b. Ginnī al-Mausili wurde — wie der Fihrist und Ibn Ḥallikān a. a. O. berichten — vor 330/941 in Mosul geboren. Das genaue Datum entzieht sich vorläufig unserer Kenntnis; irrig ist jedenfalls Brockelmanns Angabe, er sei 330 geboren. Bei Besprechung seiner Begegnung mit al-Fārisī in Mosul (unten

1) Andere, gelegentliche Notizen arabischer Autoren über ihn sind von uns an den bezüglichen Stellen erwähnt.

S. X) glauben wir wahrscheinlich gemacht zu haben, dass sein Geburtsjahr zwischen 320 und 325 spätestens anzusetzen ist. Sein Todesjahr dagegen steht genauer fest. Ibn al-Atīr, Chronik, ed. Tornberg, Bd. IX, S. 12v, und Abū-l-Fida', Annales musul., Bd. II, p. 608, wird 393/1003 als solches genannt. Zuverlässiger sind wohl die Angaben von al-Anbārī und Ibn Ḥallikān, von denen jener Freitag, den 27. Šafar 392 — unter der Regierung des Chalifen al-Kādir —, dieser den Donnerstag gleichen Datums als Todestag angiebt. Eine Vereinigung beider Angaben ermöglicht vielleicht die an sich ungenaue Notiz des Fihrist, er sei „in der Freitagsnacht des Šafar 392“ gestorben. Als genaues Datum dürfte sich daraus die Nacht von Donnerstag zu Freitag, dem 27. Šafar 392/1002, ergeben.<sup>1</sup> Sein Vater Ginnī (= Γεννατος?) war ein griechischer Sklave im Dienste des Sulaimān b. Fahd b. Aḥmad al-Azdī al-Mausili (al-Anb. und I. Ḥall.). Sein Lehrer, dem er seine ausgebreiteten Kenntnisse auf dem Gebiete der Grammatik verdankte, war der Basrier Abū 'Alī al-Fārisī al-Fasawī<sup>2</sup> (+ 377/987 zu Bagdād). Al-Fārisī kam 19jährig 307/919<sup>3</sup> nach Bagdād und begab sich 341/952 nach Aleppo, zum Maecen arabischer Schöngelichter, dem Saifaddaulah, an dessen Hofe u. a. bekanntlich al-Mutanabbī von 337/948 bis 346/957 weilte.<sup>4</sup> Später wandte sich al-Fārisī nach Persien zum Būjiden 'Aḍudaddaulah, bei dem sich auch Mutanabbī von 350 bis 354 befand, und kehrte von da nach Bagdād zurück, woselbst er 377/987 starb. Vor die Zeit dieser seiner Wanderungen fällt jedenfalls seine Bekanntschaft mit Ibn Ginnī. Al-Anbārī und Ibn Ḥallikān berichten darüber:

al-Anb., a. a. O., 408, 2 ff.

I. Ḥall., a. a. O., 124, 12

قرأ الأديب على الشيخ أبي علي وأخذ [ابن جتنى] عن أبي  
 الفارسي . . . . وفارقه وقعد على الفارسي وحببه أربعين سنة  
 للإقراء<sup>5</sup> بالموصل فاجتاز بها وكان سبب محبته إياه أن أباه<sup>6</sup>  
 شيخه أبو علي فرآه في حلقتة<sup>7</sup> على الفارسي كان قد سافر إلى

1) Auch Ḥāggī Ḥalifa (= ḤḤ.) II, 181, 5 etc. hat 392. 2) ḤḤ. V, 134, 7 تلميذ الفارسي. 3) Brockelmann, a. a. O., I, 113 hat fälschlich 909. 4) s. Dieterici, Mutanabbī und Seifuddaula. 5) Text fälschlich ابن

6) ed. Wstfhd. falsch الاقراء, ed. de Slane, ed. Būlāq und ed. Kairo richtig للإقراء. 7) So ed. de Slane, ed. Būlāq und ed. Kairo; ed. Wstfhd. schlecht حلقة.

والناس حوله يشتغلون عليه فقال له زببت وأنت حصرم فترك حلقته وتبعه ولازمه حتى تمهر الح

الموصل فدخل إلى الجامع فوجد أبا الفتح عثمان بن جنى يقرأ النحو وهو شاب وكان بين يديه متعلم وهو يكلمه في قلب الواو ألفاً نحو قام وقال فاعترض عليه أبو علي فوجده مقصراً فقال له أبو علي زببت قبل أن تُحصرم<sup>1</sup> ثم قام أبو علي ولم يعرفه ابن جنى وسأل عنه فقبل له هو أبو علي الفارسي النحوي فأخذ في طلبه فوجده ينزل إلى السُمَيْرِيَّة يقصد بغداد فنزل معه في الحال ولزمه وصاحبه من حينئذ إلى أن مات أبو علي وخلفه ابن جنى ودرس النحو ببغداد بعده الح

„Er studierte bei Abū ‘Ali al-Fārisi und war 40 Jahre lang bei ihm. Die Veranlassung dazu, dass er sich ihm anschloss, war folgende. Abū ‘Ali war nach Mosul gereist und betrat hier die grosse Moschee. Er fand daselbst den Abū-l-Fath ‘Utman b. Ginni,

„Er studierte bei dem Schēch Abū ‘Ali al-Fārisi den „Adab“ . . . . aber er verliess ihn und fing an in Mosul zu docieren. Sein Lehrer Abū ‘Ali kam aber durch Mosul und sah ihn in seinem Zuhörerkreis, umgeben von Leuten, die bei ihm studierten, und

1) Text زببت قبل ان تحصرم. Der Tāg al-‘arūs, sub حصرم, hat تَزَبَّبَ قبل ان يَكْحَصِرَمَ; s. Lane, sub حصرم. Vgl. I. Hall., ed. Wstfld., und Flügel, Gramm. Schulen, 249: زببت وانت حصرم (die Kair. und die Bül. Ausg. des I. Hall. haben allerdings gleichfalls تزببت, wogegen زببت in de Slane’s Ausg. Wstfld.’s Lesart stützt).

wie er, noch jung, über die Grammatik las; vor ihm sass ein Schüler, zu dem er über die Umlautung des Wāw in Alif in Fällen wie *ḵāma* und *ḵāla* sprach. Abū 'Alī machte ihm allerlei Einwürfe, und da er ihn oberflächlich fand, so sprach er zu ihm: „Noch nicht Herling, hast du schon Zibeben angesetzt!“ Darauf erhob er sich, und da Ibn Ginnī ihn nicht kannte, fragte er nach seinem Namen. Man sagte ihm, es sei der Grammatiker Abū 'Alī al-Fārisī. Da machte sich Ibn Ginnī auf, ihn zu suchen, und fand ihn, wie er die Sumērīja (eine Schiffsart) bestieg, um nach Bagdād zu fahren. Da bestieg er sofort mit ihm das Schiff und schloss sich ihm an und blieb fortwährend um ihn von jenem Zeitpunkt an bis zum Tode des Abū 'Alī. Und er wurde dessen Nachfolger und lehrte nach ihm die Grammatik in Bagdād“.

sprach zu ihm: „Noch Herling hast du schon Zibeben angesetzt!“ Da verliess er seinen Zuhörerkreis und folgte ihm und begleitete ihn fortwährend, bis er gründliche Kenntnisse gesammelt hatte“.

Al-Anbārī's Angabe ist älter, ausführlicher und genauer und darum zuverlässiger als die des Ibn Ḥallikān, die den Eindruck eines Auszuges macht. Nach jenem soll also Ibn Ginnī während eines Zeitraumes von 40 Jahren um Abū 'Alī bis zu dessen Tode gewesen sein. Al-Fārisī starb 377/987; der Termin der Begegnung wäre somit im Jahre 337, oder, wenn wir die Angabe als eine nur approximative ansehen, etwa um 340 zu suchen. Ibn Ginnī war damals *شاب* („ein junger Mann“), er wäre somit um 320 geboren. Nun begab sich Abū 'Alī 341 zu Saifaddaulah, bei dem al-Mutanabbi bis 346 weilte, später zu 'Aḍudaddaulah, bei dem sich al-Mutanabbi 350—354 befand. Nach al-Anbārī war Ibn Ginnī stets um al-Fārisī; also musste er auch an beiden Höfen zu al-Mutanabbi

in Beziehung treten. Über diesen Verkehr berichtet nun at-Ta'alibi, dass er „lange Zeit“<sup>1</sup> um Abū-t-Ṭajjib war; ja er hat sogar unter al-Mutanabbi's eigener Leitung dessen Diwān gelesen.<sup>2</sup> Möglich, dass man at-Ta'alibi's Ausdruck nur auf den Aufenthalt beider bei 'Aḍudaddaulah bezieht — Ibn Ginnī's zwei Kommentare zu Abū-t-Ṭajjib werden wohl erst damals entstanden sein —, es ist jedenfalls wahrscheinlicher, dass auch die Zeit ihres Aufenthaltes bei Saifaddaulah mit einzuschliessen ist, und dass sie bereits damals in Beziehung zu einander traten. Ein Zeugnis für al-Mutanabbi's Hochschätzung der philologischen Kenntnisse Ibn Ginnī's bietet uns dessen Kommentar<sup>3</sup>: „Jemand fragte Mutanabbi, warum in seinem Verse

بإٍ هَوَاكِ صَبْرَتِ أَمْ لَمْ تَصْبِرِي<sup>4</sup>

und nicht تَصْبِرِي geschrieben sei. Dieser antwortete: „Wäre Ibn Ginnī zur Stelle, so würde er dir die richtige Antwort geben.“

Unter den Kommentatoren dieses kühnen Vertreters einer neuen poetischen Richtung, der seinem Selbstbewusstsein in den stolzen Worten

مَا نَالَ أَهْلَ الْجَاهِلِيَّةِ كَلِّهِمْ شِعْرِي

Ausdruck gab,<sup>5</sup> hat sich auch Ibn Ginnī hervorgethan;<sup>6</sup> aber wir scheinen es hier nicht mit einer seiner stärksten Leistungen zu thun zu haben. Fällt doch al-Wāḥidi im Vorworte<sup>7</sup> seines Kommentars auch über seine grössten Vorläufer auf diesem Gebiete das Urteil, dass sie wohl in vielen Punkten das Richtige trafen, man-

1) *Jatīma*, a. a. O.: دَهْرًا طَوِيلًا. 2) I. Ḥall., a. a. O. 3) I. Ḥall., a. a. O.: رَأَيْتَ فِي شَرْحِهِ قَالَ. 4) *Mutan. carm. c. commentario Wāḥidii*, ed. Dieterici, vrr, 9, vollständig:

بِإٍ هَوَاكِ صَبْرَتِ أَمْ لَمْ تَصْبِرِي وَبِكَ إِنْ لَمْ يَنْجُرِ كَمُعَكَ أَوْ جَرِي

d. i. „Offenkundig ist deine Liebe, magst du sie geduldig tragen oder nicht, und auch dein Weinen, mag deine Träne fliessen oder nicht“. Als locus probans für *بإٍ هَوَاكِ* wird auch hier wie bei I. Ḥall. der Halbvers

وَلَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ وَاللَّهَ فَاعْبُدْنَا

des A'sā citiert. 5) Goldziher, *Abhandl. zur arab. Philol.*, I, 146. 6) *Fihr.*

*I.*, 169, 8: وَقَدْ عَرَّبَ شِعْرَهُ وَتَكَلَّمَ عَلَيْهِ جَاعَةً مِنْهُمْ أَبُو الْفَتْحِ ابْنُ جَنِّي

7) ed. Dieterici, a. a. O., 3, 8 v. u. ff.



cherlei ihnen aber auch wegen al-Mutanabbī's neuen, ungewöhnlichen Gedanken entging. Ibn Ginnī verfasste zu seinen Gedichten zwei Kommentare,<sup>1</sup> von denen der eine den tieferen Sinn der Verse, der andere die Dichtungen im allgemeinen behandelte.<sup>2</sup> Dieser war betitelt *Kitāb al-Faṣr li-ṣarḥ Diwān Abi-ṭ-Ṭaijib*,<sup>3</sup> jener *Kitāb Ma'āni abjāt al-Mutanabbī*.<sup>4</sup> Offenbar gegen den letzteren wandte sich in zwei scharfen Schriften Abū 'Alī b. Fūrgah al-Barūgardi,<sup>5</sup> betitelt: *at-Tagannī 'alā Ibn Ginnī* und *al-Faṭḥ 'alā Abi-l-Faṭḥ*.<sup>6</sup> Bei Jākūt<sup>7</sup> werden gelegentlich kleinere Differenzen in den Mutanabbī-Überlieferungen des Ibn Ginnī und des Kāḍī 'Alī b. 'Abd al-'Aziz al-Gurgānī<sup>8</sup> erwähnt. Hizāna I, ۳۸۲, 5 wird von Ibn Ginnī's Zeitgenossen Abū-l-Kāsim 'Abd Allāh b. 'Abd ar-Raḥmān al-Iṣfahānī berichtet, er habe einen Nachtrag zu dessen Kommentar verfasst.<sup>9</sup>

Es lohnt sich, al-Wahīdī's und Ibn Fūrgah's Urteil über Ibn Ginnī's Thätigkeit auf diesem Gebiete hier wiederzugeben. Der erstere sagt<sup>10</sup>: „Ibn Ginnī gehört zu den Autoritäten in der Wissenschaft der Syntax und Formenlehre und zu denen, die schöne Werke auf beiden Gebieten verfasst haben. Nur wird sein Esel verwirrt<sup>11</sup> und strauchelt beharrlich, wenn er über die in den Gedichten enthaltenen Gedanken redet. Und er hat sich in seinem *Kitāb al-Faṣr*

- 1) ḤḤ. III, 307: *ولابن جنى عليه شرحان*. 2) *Jatima*, a. a. O.: *شرح شعرة ونبه على معانيه وإعراجه*. 3) so *Fihrist* I, ۸۷, 8, desgl. ed. Dieterici ۴, 7: *كتاب الفسر*; dagegen I. Ḥall., ed. *Wstfld.*, *القشش*, die übrigen Ausgg. *الصبر* (richtig in de Slane's Übersetzung, a. a. O., 192, 6 v. u. *Faṣr*) und ḤḤ. III, 308, 5: *كتاب الغنين* (s. aber VII, 732). 4) so *Fihrist* I, ۸۷, 11. 5) so ed. Dieterici ۳, 3 v. u., sonst kurz Ibn Fūrgah genannt, lebte nach ḤḤ. IV, 373 um 427/1035. 6) ed. Dieterici ۴, 11 (= ḤḤ. III, 308): *ابن فورجة . . كتب مجلدين لطيفين على شرح معاني هذا الديوان سمى أحدهما التجتى على ابن جنى والآخر الفتح على أبى الفتح*; s. auch ḤḤ. II, 206 und IV, 373. 7) *Jāk.* IV, ۳۱, 17; vgl. III, ۸۱۹, ult. 8) ed. Dieterici ۳, 4 v. u. auch als Mutanabbī-Erklärer und Verfasser eines *كتاب الوساطة* genannt. 9) Im übrigen s. Darstellung bei Brockelmann, a. a. O., S. 88. 89, die nicht fehlerfrei ist. 10) ed. Dieterici ۴, 5 ff., im ganzen gleich der Recension bei ḤḤ. III, 308, 3 ff. 11) a. a. O.: *إذا تكلم فى المعانى تبلد جاره*.

zur Zielscheibe des Kritikers und zur Beute des Schmäher und Tadlers gemacht, indem er es mit vielen Belegversen anfüllte, die er bei diesem Werke nicht benötigte, und mit den überflüssigen subtilen Fragen über die Desinentialflexion. Es ist aber Pflicht des Verfassers, dass sich seine Worte auf den Zweck seines Buches und seine damit zusammenhängenden Hilfsmittel beschränken, ohne auf Unnötiges und Gleichgültiges abzuirren. Kommt hingegen Ibn Ginnī zur Erklärung der Gedanken, dann wird seine lange Rede kurz“ u. s. w. Und bei Ibn Fūrgah lesen wir<sup>1</sup>: „Abū-l-Faṭḥ beschränkte sich in seinem Buche auf die Erklärung der Ausdrücke und bemühte sich um die Anführung vieler Belegverse und der grammatischen Regeln der guten arabischen Sprache, sodass sein Buch den grössten Teil der *Nawādir* des Abū Zaid und der Verse in der Grammatik des Sibawaih, die meisten von dessen grammatischen Streitfragen und die Zahl von 20000 problematischen Versen enthielt. Auch stopfte er es mit langweiligen Erzählungen voll, von denen bei der Erklärung dieses Diwans keine einzige nötig war.“

Um wieder auf Ibn Ginnī's Lebensverhältnisse zu kommen, so wandte er sich vermutlich mit al-Fārisi von 'Aḍudaddaulah nach Bagdād. Er trat hier in Beziehung zum Herrscher Galāladdaulah<sup>2</sup> und — Mutanabbī war inzwischen 354/965 auf dem Rückwege nach Bagdād ermordet worden — zu dem Dichter aš-Šarīf ar-Raḍī<sup>3</sup> (+ 406/1015) und dessen auch dichtenden Bruder aš-Šarīf al-Murtadā (+ 436/1044).<sup>4</sup> Als Erklärer der Gedichte des ersteren verfasste er einen Kommentar<sup>5</sup> zu dessen drei Elegieen und der *ra*-Kašīde.

Dieser Verkehr mit den bedeutenden Dichtern seiner Zeit blieb nicht ohne Einfluss auf Ibn Ginnī's eigenes poetisches Talent. Und wenn auch das Urteil über seine dichterischen Leistungen ein nicht gerade glänzendes ist,<sup>6</sup> so verlohnt es sich doch, die uns erhaltenen

1) ḤḤ. III, 310, 3. 2) I. al-Aṭīr, *Chronicon*, ed. Tornberg, IX, rrv.  
 3) Brockelmann, a. a. O., S. 82 hat ar-Riḍā, in den Berichtigungen aber dafür ar-Raḍī. 4) s. I. Ḥall., ed. Wstfd., Nr. fof. 5) *Fihr.* I, 8v, 10.  
 6) I. al-Aṭīr, a. a. O., IX, 1rv, 1: *وله شعر بارد* u. *Jatima*, a. a. O.: *وكان الشعر أقلّ خلاله لعظم قدره وارتفاع حاله*; dagegen günstig: al-Anb., a. a. O., f.v, 3: *وله أشعار وكان يقول الشعر ويُجيد حسنة* u. I. Ḥall., a. a. O., 1r9, pu.: *وكان يقول الشعر ويُجيد حسنة*.

Bruchstücke derselben hier wiederzugeben. Abgesehen von seiner auf *bā* reimenden, für uns verlorenen Trauerkaṣīde auf den Tod des Mutanabbī, die Ibn Hallikān kannte und nur deswegen ausliess, weil sie ihm zu lang war, wissen wir von folgenden Fragmenten:

1) Über seine Herkunft<sup>1</sup> (*Wāfir*):

فِعْلِي فِي الْوَرَى نَسِي	فِي أَنْ أَصْبَحَ بِلا نَسَبٍ
فُرُومٍ سَادَةٍ نُجِبِ	عَلَى أَتَى أَوَّلُ إِلَى
أَرَمَ الدَّهْرَ ذُو الحُطْبِ <sup>2</sup>	قِيَاصِرَةٍ إِذَا نَطَقُوا
كَفَى شَرَفًا دُعَاءَ نَبِي	أُولَاكَ دَعَا النَّبِي لَهُمْ

„Und wenn ich keinen Stammbaum habe, so ist mein Wissen unter den Menschen mein Stammbaum, obschon ich meinen Ursprung zurückführe auf Fürsten, edle Herren, Caesaren, bei deren Worten auch die grossen Redner für immer verstummen. Sie segnete der Prophet, und der Segen eines Propheten ist Ehre genug.“<sup>3</sup>

2) Fragment eines Gedichtes, das Unwillen einem seiner Freunde gegenüber ausdrückt<sup>4</sup> (*Mutaqārib*):

صُدُودُكَ عَنِّي وَلَا دَنْبَ لِي  
يَدُلُّ عَلَى نِيَّةٍ فَاسِدَةٍ  
وَقَدْ وَحْيَاتِكَ مِمَّا بَكَيْتُ  
خَشِيتُ عَلَى عَيْنِي الْوَاحِدَةَ  
وَلَوْلَا خَفَاةٌ أَنْ لَا أَرَاكَ  
لَمَا كَانَ فِي تَرْكِهَا فَائِدَةٌ

„Dass du dich wendest von mir, ohne dass ich mich vergangen habe, lässt auf eine schlechte Absicht schliessen. Bei deinem Leben, infolge der Tränen, die ich geweint habe, musste ich für mein einziges Auge fürchten. Und hätte ich nicht die Furcht, dich dann nicht mehr sehen zu können — es wäre kein Vorteil (für mich), es länger zu behalten.“

Al-Anbārī bemerkt, Ibn Ginnī sei einäugig gewesen, und Ibn

1) bei al-Anb. u. I. Hall.

2) Vers fehlt bei al-Anb.; eine Glosse bei

I. Hall. erklärt أَرَمَ durch سَكَتَ.

3) de Slane's Übersetzung (a. a. O.,

p. 191) ist nicht fehlerfrei.

4) al-Anb.: وَمِنْ شَعْرَةٍ أَيْضًا فِي الْعَتَبِ عَلَى

له صَدِيقٍ; Verse bei diesem u. I. Hall.

Ḥallikān berichtet, er solle es gewesen sein. Vers 2 des soeben mitgeteilten Fragments würde keinen Zweifel daran lassen, wenn es wirklich von Ibn Ginnī herrührte. Ibn Ḥallikān belehrt uns aber, dass man diese Verse auch dem Abū Maṣṣūr ad-Dailamī (der ihm zufolge richtiger Abū-l-Ḥasan ‘Alī b. Maṣṣūr heisst) zuschreibe, der gleichfalls einäugig war. Vielleicht hat Ibn Ginnī diesen plagiiert; wenigstens werden von letzterem auch folgende Verse überliefert,<sup>1</sup> von denen der zweite stark an den mittleren Vers unseres Fragments anklingt (*Sari*):

يا ذا الذى ليس له شاهدٌ في الحُبِّ مَعْرُوفٌ ولا شَاهِدَةٌ  
 شَوَاهِدِي عَيْنَايَ أَنِّي بِهَا بَكَيْتُ حَتَّى ذَهَبَتْ وَاحِدَةٌ  
 وَأَعْجَبُ الْأَشْيَاءَ أَنَّ النَّيَّ قَدْ بَقِيَتْ فِي صُحْبَتِي زَاهِدَةٌ

„O du, der keinen wohlbekannten Zeugen und keine Zeugin für seine Liebe hat! Meine Augen sind meine Zeugen, dass ich mit ihnen weinte, bis eines verloren ging. Das Allerwunderbarste aber ist, dass das Auge, welches mir verblieb, sich meiner Gesellschaft enthält (d. h. beständig bei dem Gegenstand meiner Liebe weilt).“<sup>2</sup>

3) <sup>3</sup> (*Tawīl*):

أَيَّا دَارِهِمْ مَا أَنْتِ أَنْتِ مُدُّ أَنْتَوَاهُ ۖ وَلَا أَنَا مُدُّ سَارِ الرُّكَّابِ أَنَا أَنَا  
 وَجُودِ الْمُنَى أَنْ لَا تُكَائِرَهُ بِالْمُنَى وَتَيْدُ الْغِنَى أَنْ لَا تُكَائِرَهُ بِالْغِنَى  
 وَمَنْ كَانَ فِي الدُّنْيَا أَشَدَّ تَصَوُّرًا نَجِدُهُ عَنِ الدُّنْيَا أَشَدَّ تَصَوُّرًا

„O ihre Wohnung, nicht bist du du, seit sie sich entfernt, und nicht bin ich ich, seit die Reitenden weggereist. Das Vorhandensein (die Erfüllung) der Wünsche besteht darin, dass man nicht viel Wünsche hegt, und die Erlangung des Reichtums darin, dass man nicht viel Reichtum begehrt. Wer über die Welt sich die meisten Gedanken macht, den sieht man sich vor der Welt am meisten in Acht nehmen.“

1) bei I. Ḥall., a. a. O. verkennt den letzten Vers.

2) de Slane's Übersetzung (a. a. O., p. 192) 3) *Jatīma* I, vv. 4) T. انتووا, steht natür-

lich für انتووا oder انتأوا.

5) T. يكأثر.

4) Fragment eines Liebesgedichtes<sup>1</sup> (*Wāfir*):

غزالٌ غَيْرٌ وَحْشِيٍّ	حَكَى الْوَحْشِيُّ مُقْلَتَهُ
رَأَى الْوَرْنَ يَجْنِي الْوَرَّ	دَ فَاسْتَكْسَاهُ حَلَّتَهُ
وَشَمَّ بِأَنْفِهِ الرَّجَا	نَ فَاسْتَهْدَاهُ زُهْرَتَهُ
وَذَاقَتْ رَيْبَهُ الصَّهْبَا	ءَ فَاخْتَلَسَتْهُ نَكْهَتَهُ

„Eine zahme Gazelle — die wilde ahmte ihr Auge nach. Die Rosen sahen sie, wie sie die Rosen pflückte, und erbaten sich von ihr ihr Kleid zum Gewande. Sie roch mit ihrer Nase an dem Königskraute, und dieses erbat sich ihre Schönheit zum Geschenke. Und der Wein kostete ihren Speichel und entwendete ihr darauf den Geruch ihres Mundes“.

Sein Hauptgebiet aber war der *علم النحو والتصريف* und er hat sich, wie al-Anbārī<sup>2</sup> sagt, tief in die Wissenschaft des Taṣrif eingelebt, weil eine hierauf bezügliche Frage die Ursache war, dass er Heimat und Familie verliess und an al-Fārisī sich anschloss.

Fachgenosse von ihm und Mitschüler bei Abū ‘Alī al-Fārisī war Abū-l-Ḥasan ‘Alī b. ‘Isā ar-Raba‘ī (+ 420/1029). Ibn al-‘Atīr<sup>3</sup> weiss uns folgende Anekdote von ihm und Ibn Ginnī zu berichten: „Er (ar-Raba‘ī) lernte die Grammatik von Abū ‘Alī al-Fārisī und Abū Sa‘īd as-Sirāfi und war ein aufgeräumter Mensch von sehr viel Witz. Hierfür spricht folgender Vorfall. Eines Tages stand er am Tigris-Ufer in Bagdād, während sich der Herrscher Galāladdaulah und die beiden Brüder al-Murtaḍā und ar-Raḍī mit ‘Uṭmān b. Ginnī in einer *سماوية* (Art Schiff) befanden. Da rief ar-Raba‘ī jenem zu: „O Herrscher, nicht bist du ehrlich in deiner Parteinahme für ‘Alī b. Abī Tālib! ‘Uṭmān ist an deiner Seite, ‘Alī aber (er meinte sich selbst) hier!“ Da befahl Galāladdaulah die *سماوية* an das Ufer zu rudern, um ihn aufzunehmen. Nach anderen soll diese Bemerkung an aš-Šarīf ar-Raḍī und seinen Bruder al-Murtaḍā, in deren Gesellschaft ‘Uṭmān b. Ginnī sich befand, gerichtet gewesen sein; er soll gesagt haben: „Wie seltsam steht es doch um die beiden Šarife, ‘Uṭmān ist bei ihnen, während ‘Alī am Ufer einherläuft!““

1) *Jatīma*, a. a. O.

2) a. a. O., f. 9, 3.

3) a. a. O., IX, rvv.

Ein anderer Fachgenosse von ihm, Aḥmad b. Muḥammad al-‘Askarī, verfasste noch bei Lebzeiten von Ibn Ginnī einen Kommentar zu dessen *Talkīn fī-n-naḥū*, der im Ragab 369 fertig ward.<sup>1</sup>

Als Schüler Ibn Ginnī’s werden genannt:

- 1) Abū-l-Kāsim ‘Umar b. Tābit at-Tamānī<sup>2</sup> (+ 442/1051); derselbe versah das *Kitāb al-Lumā’*<sup>3</sup> seines Lehrers mit ausführlichem Kommentar<sup>4</sup> und kommentierte ebenso dessen *Kitāb al-Mulākī fī-t-taṣrif*;<sup>5</sup>
- 2) Abū Aḥmad ‘Abd as-Salām al Baṣrī<sup>6</sup> und
- 3) Abū-l-Ḥasan ‘Ali b. ‘Abd Allāh aš-Šamsī.<sup>6</sup>

Wenn wir uns jetzt zu den arabischen Gelehrten wenden, die sich dem Studium der Werke Ibn Ginnī’s hingaben, so kann es hier natürlich nicht unsere Absicht sein, eine erschöpfende, auf den Bibliothekskatalogen basierende Übersicht über dieselben zu geben. Wir beschränken uns vielmehr auf die, deren in der Literatur der Araber, darunter auch bei Ḥāggī Ḥalīfa, Erwähnung geschieht; und auch hier schliessen wir die grosse Anzahl der von ḤḤ. V, 332 f. erwähnten Kommentatoren des *Kitāb al-Lumā’* aus, obgleich gerade dies Werk, das Ibn Ginnī aus den Vorträgen von al-Fārīsī kompilierte,<sup>7</sup> einer weiten Verbreitung sich erfreute.<sup>8</sup> Wir nennen:

- 1) Abū-l-Karam Ḥamīs b. ‘Ali b. Aḥmad al-Ḥauzī; hörte bei seinem Lehrer Abū-l-Faḍl Muḥammad b. Muḥammad b. al-Ḥusain b. ‘Isā b. Gahwar Vorlesungen über drei Werke des Ibn Ginnī: über das *Kitāb al-Mubḥig*, das *Kitāb at-Taṣrif al-mulākī* und das *Kitāb al-Muḡtaṣab*,<sup>9</sup> und zwar in der 2. Hälfte des 5. Jahrhunderts;<sup>10</sup>
- 2) Ibn Bādīš Abū-l-Ḥasan ‘Ali b. Aḥmad al-Ġarnāṭī (+ 528/1. Nov. 1133); kommentierte das *Kitāb al-Muḡtaṣab*;<sup>11</sup>

1) ḤḤ. II, 418, 7. 2) I. Hall., ed. Wstfld, Nr. 505; Jākūt I, 93f; al-Anb., a. a. O., f. 9. 3) Schwerlich *Lam’*, wie Brockelmann, a. a. O., S. 126 hat. 4) I. Hall., ed. Wstfld, Nr. 505, und ḤḤ. V, 333, 3. 5) I. Hall., a. a. O., الملوكى für الملوكى; unbrauchbar ist الموع in den übrigen Ausgg., s. de Slane’s Übers. 6) al-Anb., a. a. O., f. 9. 7) ḤḤ. V, 332: جمع من كلام شيخه ابى على الفارسي; vgl. Ahlwardt, Verzeichniss, Nr. 6403. 8) Genannt wird das *K. al-Lumā’* ausser bei ḤḤ.: I. Hall., a. a. O., 130; Fihr. I, 87; I. al-Aṭīr IX, 117 und Abū-l-Fidā’, Ann. musul., II, 608 (an den beiden letzten Stellen heisst I. Ginnī gradezu الموع مصنف). 9) s. unten. 10) Cod. Bibl. Univers. Lips. D.C. 354, Bl. 35b, Zl. 9; vgl. Nöldeke, Abhandlgn. d. K. Ges. d. W. z. Göttingen, Hist.-phil. Cl., Bd. XI, 240 u. unten S. XXI. 11) ḤḤ. VI, 68, wo das Werk المقترض من كلام العرب في معتل العين heisst.

- 3) Hibat Allāh Ibn aš-Šagari (+ 542/1148); kommentierte *al-Lumā'* und *at-Taṣrif al-mulūkī*;<sup>1</sup>
- 4) Kāsim b. al-Kāsim al-Wāsiṭi (+ 626/1229); kommentierte ebenfalls Ibn Ginnī's *Lumā'*<sup>2</sup> und *at-Taṣrif al-mulūkī*;<sup>3</sup>
- 5) Ibn Ja'is (+ 643/1245); glossierte Ibn Ginnī's *Šarḥ Taṣrif al-Māsini*<sup>3</sup> und kommentierte ebenfalls den *Taṣrif al-mulūkī*;<sup>3</sup>
- 6) Ibn al-Hāgg Abū-l-'Abbās Aḥmad b. Muḥammad al-Iṣbili (+ 647/1249);<sup>4</sup> glossierte sein *Sirr aš-šinā'ah*;
- 7) Abū Naṣr Maṣṣūr al-Ḥalabī, bekannt unter dem Namen Ibn Abī-d-Dumaik;<sup>5</sup> verfasste einen Nachtrag zu einem (welchem?) *Ḥamāsa*-Kommentar des Ibn-Ginnī;
- 8) at-Tibrizi; benutzte von Ibn Ginnī's *Ḥamāsa*-Kommentaren mindestens einen, nämlich den, dessen richtiger Titel *Kitāb al-Mubḥig* ist,<sup>6</sup> wie ihn Ḥizāna II, ۲۹۴, 14 und vor allem das soeben (S. XVII) erwähnte instruktive Lektionsverzeichnis Cod. Bibl. Univers. Lips. D.C. 354, Bl. 35<sup>b</sup>, Zl. 9 bieten.<sup>7</sup> Darauf deutet vielleicht schon folgende Stelle im Vorwort der *Ḥamāsa* (ed. Freytag, S. ۲, 10 v. u.) hin: عزمت على شرحه . . . . . وتبيينه  
اشتقاق أسامي شعراء الحماسة  
an Ibn Ginnī's Werk zeigt. Die hierauf zu gründende Vermutung wird zur Gewissheit durch die Thatsache, dass Ibn Ginnī besonders häufig als Gewährsmann für Namenerklärung angeführt wird.<sup>8</sup>

Die Werke des Ibn Ginnī sind im übrigen bei Flügel, a. a. O., aufgeführt (vgl. auch Brockelmann, a. a. O.). Ich beschränke mich hier auf folgende kurze Bemerkungen dazu:

1) I. Ḥall., ed. Wstfhd., Nr. ۷۷۸ التصريف للملوك; richtig die orient. Ausgg. 2) Ahlwardt, Verzeichniss, Nr. 6468, 15. 3) ḤḤ. II, 304. 4) ḤḤ. III, 594, vgl. Ahlwardt, a. a. O., Nr. 6469 am Ende. 5) Sein Todesjahr?; ḤḤ. III, 115. 6) Der Titel des andern ist *at-Tanbih fi-l-irāb* (s. de Slane, Catalogue . . . Nr. 3285), wohl identisch mit *at-Tanbih* bei I. Ḥall., a. a. O., und ḤḤ. II, 439; ob mit ḤḤ. III, 114 (. . . ابن جنى . . . شرحه . . .) ein drittes Werk I. G.'s zur *Ḥamāsa* gemeint ist? 7) Gegen I. Ḥall., a. a. O.: *al-Manḥag fi-štiḥāk asmā' šu'arā' al-Ḥamāsa* und ḤḤ. VI, 221: *Manḥag fi-štiḥāk šu'ar al-Ḥamāsa*; voller Titel bei Ḥiz., a. a. O.: *al-Mubḥig wahwa šarḥ asmā' šu'arā' al-Ḥamāsa*, und im Cod. Lips. D.C. 354, a. a. O.: *Kitāb al-Mubḥig fī tafsīr asmā' šu'arā' al-Ḥ.* 8) vo, 2 v. u.; vi, 2 v. u.; ۱۵., 7; ۱۶۵, 12; ۱۷۵, 18; ۱۷۸, 4 u. s. w.

- 1) *Kitāb Sirr aš-šīnā'ah*<sup>1</sup>: so bei al-Anb. und I. Ḥall. a. a. O. und Jākūt IV, 1049, 7; ḤḤ. III, 594 vollständiger *Sirr aš-šīnā'ah wa-asrār al-balāghah*;
- 2) *Šarḥ Tašrif al-Māzini*<sup>2</sup>: nach I. Ḥall., a. a. O., voller Titel: *al-Munṣif fī šarḥ Tašrif Abi 'Utmān al-Māzini* (al-Anb., a. a. O., nur *al-Munṣif*), wofür ḤḤ. II, 304, offenbar mit Unrecht, *al-Muṣannaf* schreibt.<sup>3</sup> Verschieden davon ist gewiss das ḤḤ. VI, 166 (Flügel, a. a. O., Nr. 31) erwähnte *al-Muntaṣif fī-n-nahū*;
- 3) *Kitāb al-'Arud wa-l-ḳawāfi*<sup>4</sup>: so Fih. I, 17; I. Ḥall., a. a. O., nennt dafür zwei Werke: ein *Muḥtaṣar fī-l-'arud* und ein *Muḥtaṣar fī-l-ḳawāfi*, während al-Anb., a. a. O., und ḤḤ. V, 116 nur von einem *Kitāb fī-l-'arud*, bezw. einem *Muḥtaṣar (fī-l-'arud)* reden;
- 4) *al-Ḳaḍī fī šarḥ al-Ḳawāfi li-l-Aḫfaṣ*<sup>5</sup>: so citiert von I. Ḥall., a. a. O., und ḤḤ. V, 21; al-Anb., a. a. O., nennt es *Kitāb fī šarḥ al-Ḳawāfi*;
- 5) *al-Masā'il al-ḥaṭirijāt*<sup>6</sup>: so I. Ḥall., a. a. O.; ḤḤ. III, 128 hat kurz *al-Ḥaṭirāt*, Ḥiz. II, 470, 9 *al-Ḥaṭirijāt*;
- 6) *at-Tamām fī šarḥ Šī'r al-Hudalijm*<sup>7</sup>: so bei I. Ḥall., a. a. O.; bei Jākūt III, 29, 10 (= III, 322, 21) citiert als: **ابن جتنى فى كتاب هذيل**;
- 7) *Muḥtār Tadkirat Abi 'Alī al-Fārisi wa-tahdībuhā*<sup>8</sup>: so I. Ḥall., a. a. O.; ḤḤ. II, 257 berichtet: **تذكرة أبى على . . . . . لخصه أبو الفتح عثمان ابن جتنى**.

Zum Schlusse werfen wir noch einen Blick auf die über Ibn Ginnī's linguistische Verdienste gefällten Urteile. In Betracht kommen ausser den bereits oben erwähnten:

Jatīma, a. a. O.: „Abū-l-Faṭḥ . . . der Grammatiker, der Lexikograph; er ist der Fürst in der Sprache der Araber und ihm ward der Primat in den Humaniora zu teil“;

al-Anb., a. a. O.: „Er gehörte zu den geschickten Vertretern der Humaniora und war der gelehrteste von ihnen in der Wissenschaft der Syntax und Formenlehre“; und weiter: „In keinem von den Gebieten, die er beherrschte, war er ausgezeichnete als in

1) Flügel, a. a. O., Nr. 2; Brockelmann, a. a. O., Nr. 2. 2) Flügel Nr. 4; Brock. Nr. 3. 3) Auch I. Ḥall. edd. de Slane, Būlāq u. Kairo haben **المصنف**. 4) Flügel Nr. 7; Brock. Nr. 4. 5) Flügel Nr. 6. 6) Flügel Nr. 28; Brock. Nr. 12. 7) Flügel Nr. 34. 8) Flügel Nr. 24.



der Formenlehre, denn keiner hat auf dem Gebiete der Formenlehre trefflicher und subtiler geschrieben und gesprochen als er“ und

I. Ḥall., a. a. O.: „Abū-l-Faḥ . . . der berühmte Grammatiker. Er war ein Imām in der Wissenschaft der arabischen Sprache“.

## II. Das Kitāb al-Muḡtasab.

I. Ḥall., a. a. O., S. 130, 7 v. u. überliefert als Titel dieser kleinen, hiermit zum ersten Mal der Öffentlichkeit unterbreiteten, Studie:

المقتضب في المعتل العین، HĤ. VI, 68, wie erwähnt: المقتضب من كلام العرب في معتل العين. Dieses übersetzt Flügel: „Scriptum ex tempore factum ex Arabum sermone de debilitate literae *Ain*“, wofür er später hat (Gramm. Schulen, S. 251, Nr. 30): „Frischabgepflücktes aus der Redeweise der (ächten) Araber“ u. s. w.; jenes de Slane: „*rough draught treating of the concave verbs*“. Cod. Lips. D.C. Nr. 354, Blatt 37<sup>a</sup> ff., worauf — als der einzigen bekannten Hds. — unser Text beruht, trägt dagegen den Titel:

كتاب المقتضب في اسم المفعول من الثلاثي المعتل العین (sic; das *ص* von المقتضب ist deutlich als solches markiert durch ein, in bekannter Weise darunter gesetztes, kleineres *ص*). Nun könnte man zwar — obschon dieser Titel zweifellos von gelehrter Hand herrührt —<sup>2</sup> auf Grund von I. Ḥall. und HĤ. und im Hinblick darauf, dass der Titel *al-Muḡtasab* in der Literatur öfters begegnet,<sup>3</sup> geneigt sein diesen Namen zu adoptieren. Auf Blatt 35<sup>b</sup> unserer Hds. aber findet sich noch folgende Notiz: قرأت على سيدنا الرئيس الاجل السيد العالم أبي الفضل محمد بن محمد بن الحسين بن عيسى بن جمهور أدام الله علوه فرضى عنه وعن والديه في تواريج متقدمة ومجالس كثيرة شعر عروة بن الورد . . . . Es folgt eine Liste von Lektionen, deren Richtigkeit auf Blatt 36<sup>a</sup> der hier genannte Abū-l-Faḍl Muḥammad seinem Schüler<sup>4</sup> أبو الكرم

1) edd. de Slane, Būlāq u. Kairo haben معتل. 2) der des Abū-l-Karam Ḥamīs?

3) s. HĤ. sub voce und Brockelmann, a. a. O., Indices.

4) Sein voller Name: أبو الكرم خيس بن علي بن أحمد الحوزي; s. I. Ḥall. Nr. 17.; Sujūṭi, Ṭab. al-ḥuffāz, XV, 33, u. Muṣṭabih, S. 128 u. 129.

حَيِّس بن عليّ, dem Schreiber der Notiz, bezeugt.<sup>1</sup> Von dieser Liste hat hier für uns nur Interesse der Passus: و [sc. قرأت] كتاب المبهج في تفسير أسماء شعراء الحماسة لابن جنّي وكتاب التصريف الملوكي له وكتاب المغتصب (ص) (sic, wieder mit untergeschriebenem sic) في اسم المفعول من الفعل الثلاثي المعتل العين له وقابلت بثلاثتها أصولها معه. Auf Grund dieser thatsächlichen Zeugnisse von gelehrter Hand ist ein Schreibfehler ausgeschlossen und wir haben uns mit dem Titel المغتصب abzufinden.

Aus der Fassung des Titels bei HH. (المغتصب من كلام العرب) wird man schliessen dürfen, dass derselbe genauer gelautet hat: (المخ) المغتصب من كلام العرب. Das kann kaum anders übersetzt werden als „*Das der Rede der (echten) Araber gewaltsam Entrissene*“. Auf eine nähere Deutung dieser Bezeichnung glauben wir, da sie ganz unsicher sein würde, am besten verzichten zu sollen.

Die Schrift unseres Textes ist ein im ganzen deutliches, offenbar von gelehrter Hand geschriebenes Nashī, nur sehen einzelne Buchstaben (ق und ف, ل und ك, auch die Konjunktionen و und ف) einander oft zum Verwecheln ähnlich. Das Schlimmste ist, dass die meisten diakritischen Punkte fehlen, und Vokale sich nur selten, in den Schlusspartieen fast gar nicht, finden. Die Herstellung des Textes war unter diesen Umständen, obschon die Handschrift nur eine kleine Zahl von eigentlichen Fehlern enthält, keineswegs immer leicht.

Auf Grund der Blatt 91<sup>a</sup> und 10<sup>a</sup> dem Abū-l-Karam ausgestellten Testate, datiert vom Muḥarram 484 und 2. Rabi' 492 u. s. w., schliesst Nöldeke,<sup>2</sup> dass der Kodex spätestens Ende des 5. Jahrhunderts d. H. anzusetzen ist, wahrscheinlich aber noch ein gutes Stück früher. In Bezug auf den Teil des Kod., der unser *Kitāb al-Muḡtaṣab* enthält, ergiebt sich das noch besonders deutlich aus der auf das Titelblatt geschriebenen Geburtsnotiz: **وُلِدَ أَبُو ثُرَابِ سَالِمِ بْنِ الْحَسَنِ جَبْرَةَ اللَّيْلِ وَأَنْشَأَهُ صَالِحًا قُبَيْلَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الثَّلَاثِ الْخَامِسِ**

1) s. Nöldeke, in den Abhdlgn. d. K. Ges. d. W. z. Gött., Hist.-phil. Cl., Bd. XI, S. 240 und oben S. XVII. 2) a. a. O., S. 240 f.

والعشرين من الحَرَم سنة خمس وتسعين وأربع مائة. Da diese Notiz offenbar unmittelbar oder doch bald nach der Geburt dieses Abū Turāb in die Handschrift eingetragen worden ist, muss letztere notwendig vor 495 geschrieben sein.

Sie schliesst sich mit zwei unmittelbar folgenden kommentierten Kašiden des Ka'b b. Zuhair (der *Bānat Su'ād* und der *Ra'ija* auf die Anšār) zu einer grösseren Einheit zusammen; wenigstens haben alle drei dasselbe Titelblatt und füllen dieselbe Kurrāsa.

Als Beweise einer Kollation mit einem Grundtexte أصل (offenbar dem Exemplar des Lehrers) weist unser Text auf Blatt 43<sup>a</sup> und 48<sup>a</sup> die Randnotiz بلغت المقابلة auf und auf Blatt 51<sup>a</sup>, gegen den Schluss des Textes, die Bemerkung بلغت المقابلة وصحّ. Ganz am Schlusse steht ausserdem ein zweimaliges صحّ.

كتاب المفتصب  
في اسم المفعول من الثلاثي المعتل العين

تأليف ابي الفتح عثمان بن جنى  
بسم الله الرحمن الرحيم

هذه جملة من القول في اسم المفعول من الثلاثي المعتل العين <sup>5</sup>  
وانما ذلك فيما كان منه معنادًا مألوفًا او مقاربًا له لا ما كان  
وحشيًا محتمبًا<sup>1</sup> فان كان الفعل متعديًا لم تحج <sup>2</sup> مع اسم المفعول  
الى حرف جرّ وذلك نحو قدمت<sup>3</sup> الفرس فهو مقوم وكلت الطعام فهو  
مكيل فان كان غير متعدّ احتجت مع اسم المفعول الى حرف جرّ  
وذلك نحو قمت اليه فهو مقوم اليه وملت عليه فهو مهيل عليه <sup>10</sup>  
ولنقدّم<sup>4</sup> طرفًا من القول في مقايسته ثم ننتبه<sup>5</sup> مسموعة واعتلال  
العين ان تكون ياءً او واوًا في تصرّف<sup>6</sup> الكلمة فان كانت واوًا  
ظهرت<sup>7</sup> الواو في اسم المفعول وان كانت ياءً ظهرت الياء في اسم  
المفعول إلا ان المثال ينقص<sup>8</sup> عدد حروفه من وزن مفعول حرفًا  
واحدًا فقول الخليل وسيبويه<sup>9</sup> ان ذلك الحرف المحذوف هو واو <sup>15</sup>

1) T. محسبًا 2) T. تحج 3) T. مدت 4) T. ولتقدم طرفًا

5) T. ننتبه 6) T. بصرف; dafür تصريف S. 4, 20; vgl. S. 5, 5; aber auch S. 5, 4; vgl. Sibawaihi II 399, 5; لم تصرّف تصرّف 7) T. ظهرت

8) T. ننقص عدد 9) Die Überstreichungen rühren von mir her.

المفعول<sup>1</sup> الزائدة [وقول ابى الحسن ان ذلك المحذوف هو عين الفعل المعتلة]<sup>2</sup> ولكل واحد من القولين اصول تحتذبه ومقاييس تشهد له وندع ذكر ذلك هنا لانه ليس بموضع احتجاج واما الغرض فيه الإجماع والإيجاز<sup>3</sup>، (38<sup>a</sup>) فذوات الواو نحو قولنا صغت<sup>4</sup> الخاتم فهو مصوغ وصنت الثوب فهو مصون وذوات الياء نحو قولك بعت الطعام فهو مبيع وخطت الثوب فهو مخيط على انه قد جاءت عنهم في هذا الباب احرف محفوظة من ذوات الواو بالياء وذلك لغلبة الياء على الواو وهي قولهم شبت الطعام فهو مشيب قال السليكن بن السلكنة (من الطويل)

10 سَيَكْفِيكَ صَرَبَ الْقَوْمِ لَحْمٌ مُعْرَضٌ<sup>5</sup> وَمَاءٌ قُدُورٌ فِي الْقِصَاعِ مَشْيِبٌ  
 وقياسه<sup>6</sup> مشوب لانه من شبتنه اى خلطته وقالوا ايضا لمت الرجل فهو مليم وقياسه ملوم وحكى سيبويه غار<sup>7</sup> منيل اى منال ما فيه وهو من تناولت وقياسه منول وحكى ايضا ارض مبيت عليها وقياسه مموت لانه من الموت وحكوا غصن<sup>8</sup> مريج اذا حركته الريح  
 15 وقياسه مروح لقولهم الروح وروخته<sup>9</sup> وارواح وهى المروحة وانشدوا  
 (من الرجز) قَدْ دَرَسَتْ غَيْرَ رَمَادٍ مَكْفُورٍ  
 مَكْتَتِبٍ<sup>10</sup> اللَّوْنِ مَرِيحٍ مَمْطُورٍ

وحكى احمد بن يحيى ارض معيبة من العاهة وقياسه معوثة لقولهم اعوة القوم إذا وقعت العاهة في ابلهم وجميع هذه الحروف الواو فيه مسموعة كثيرة واما ذكرناها لئلا نحفظ ولا يقاس (38<sup>b</sup>) عليها وشد<sup>11</sup> حرف في ذوات الياء فجاء<sup>12</sup> بالواو وقال (من الطويل)

1) T. مفعول 2) Das Eingeklammerte steht am Rande. 3) T. عاز<sup>7</sup> 4) T. صُغْت 5) T. معرض 6) T. فماسة 7) T. عاز<sup>7</sup> 8) T. عضن 9) T. رَوَحْتَه 10) مكسب 11) T. وسد 12) T. فصا

فَلَا لَا تَخَطَّاءُ<sup>2</sup> الرِّقَاقِ مَهُوبٌ

وقياسه مهيب لانه من الهيبة وفي غالب ظتى أن البغداديين  
حكوا نظيراً لمهوب حرفاً او حرفين احدهما مسور به من السير  
وحكوا ايضاً بُر<sup>3</sup> مكول<sup>4</sup> من الكيل وأخبرنى أبو على قراءة<sup>5</sup> عليه  
عن أبي بكر عن أبي العباس عن أبي عثمان عن الأصمعي قال<sup>5</sup>  
بنو تميم فيما زعم علماءنا يُتَمون مفعولاً من الياء فيقولون ثوب  
مخيوط وُبُرٌ مكبول وأنشد أبو عثمان عنه عن أبي عمرو (من الكامل)  
فكَاتَهَا تَفَاحَةً<sup>6</sup> مطبوبة<sup>9</sup>

وانشد ايضاً لعلمة (من البسيط)

10

يَوْمُ رَدَادٍ عَلَيْهِ الدَّجَنُ مَغِيومٌ

ويُروى يوم رَدَادٌ<sup>7</sup> وقال الآخر (من الكامل)

قد كان قومك يزعمونك<sup>8</sup> سيِّداً وإخال أنك سيِّدٌ معيُونٌ

وقد جاء شيء من هذا في الواو وقال (من الرجز)

والمسك في عنبرة مدووف<sup>9</sup>

15 وحكى البغداديون فرس مقوون ورجل معوون من مرضة وحكوا<sup>10</sup>

ايضاً أَحْسَبُهُ<sup>11</sup> ثوب مصوون وأجاز أبو العباس إتمام مفعول من

الواو في هذا الباب كَلَّةٌ فاستحسن في هذا ما يدفعه السماع

والقياس جميعاً أمّا السماع فلا تَه لم يَرِد<sup>12</sup> منه إلا ما لا حكم له

قلَّةٌ وشذوذاً وأمّا القياس فلا اجتماع الواو بين والضمة ولم يسمع

20 من واحد من العرب فيه الهمز فدل ذلك (39\*) على أنه ليس

1) T. فلا 2) T. بخطاء 3) T. بُر 4) T. ursprünglich به مكول

5) T. قراءة 6) T. نفاحة 7) unsicher, T. ردادٌ oder زدادٌ 8) T.

مخوونك 9) T. مدووف 10) T. وحكى mit darüberstehendem وا

11) T. احسبه 12) T. كرد

عندم في حكم غارت عينه غُوراً<sup>1</sup> وحال عن العهد حوَّلاً<sup>1</sup> وقول  
الاخلط (من البسيط) سارت اليهم سُوراً<sup>1</sup> الأجل<sup>3</sup> الضارى

والأجل عرق في الذراع واعتبار الماضى المعتد العين اذا اردت  
معرفة عينه هل هى واو او ياء أن تبنى منه فَعَلَةٌ أو هو أفعال  
5 من كذى فإن هذا موضع فيه يصح<sup>3</sup> الحرفان ويظهران<sup>4</sup> على  
أصولهما وذلك نحو صاغ صوغاً وهو أصوغ منك وخاط خيطه وهو  
أخيط منك وهذا لا ينكسر وان كان قد قالوا هو أحيل منه مع  
قولهم هما يتحاولان وقالوا ايضاً هو أليط بقلبي من غيره مع  
قولهم لاط حوصه<sup>5</sup> يلوطه إذا مدره على أنه قد يمكن أن يكون  
10 قولهم هو أليط بقلبي أى ألصق به مأخوذاً<sup>6</sup> من الليط وهو  
القشر لأن قشر الشىء ملاصق له والليط من الياء لقولهم في  
تكسيره ألياط ولو كان من الواو لقالوا ألواط كريح وأرواح وقيل  
وأقوال ولا اعتبار بعيد وأعياد لانه عندنا من البدل اللازم وقد  
تستنبط<sup>7</sup> أيضاً حال عين انماضى من عين المستقبل في نحو باع  
15 يبيع وقاد يقود إلا أنه لا يطرُد استنباط ذلك منها اطراد<sup>8</sup> ما  
قدمناه<sup>9</sup> الا ترى أن في الكلام نحو خاف يخاف ونام ينام وهاب  
يهاب (39b) وخال يخال وءاء يءاء وشاء يشاء فتجد العين القأ  
في الموضوعين وليس في هذا شذوذ كالشذوذ الذى قدمناه فلم

يُحفل لذلك وقد يستدل<sup>10</sup> ايضاً على العين بغير ما قدمناه من  
20 تصريف الكلمة إلا أنه ربما وقع لمن لم يقوَ نظره بعض الشبهة  
فألغيناه لما ذكرناه، ونحن نسوق هذه الحروف على تأليف حروف  
الإعجام ليقترب<sup>11</sup> امرها على طالب الحرف منها ونجعل<sup>12</sup> ذلك الحرف

1) T. عوراً حوَّلاً سووراً 2) T. الاجل 3) T. نصح 4) T.

اطراد 8) T. تستنبط 7) T. مأخوذاً 6) T. حوصه 5) T. نطهران

محل 12) T. لعرب 11) T. سستدل 10) T. قدمناه 9) T.

قافية الكلمة ولامها ثم نُمر<sup>1</sup> فاءها على الحروف المعجمة ايضا  
 ما امكن ذلك شيئاً فشيئاً ليكون اشدَّ انكشافاً واقرب مأخذاً  
 ونُقَدِّم<sup>2</sup> ذوات الواو على ذوات الياء لغلبة الواو على العين في  
 عموم تصرّف اللغة كما ان الياء اغلب على اللام من الواو عليها  
 وعلّة ذلك قائمة عند النظارة<sup>3</sup> من اهل التصريف ونترك ذكرها<sup>5</sup>  
 تخفيفاً واكتفاءً<sup>5</sup> بالمعلوم من حالها.

حرف الهمزة الواو من ذلك تقول هذه حال مبهوء بها أى منصرف  
 بها من قولك باء بكذى أى انصرف ورجع به وعدوك مسوء<sup>6</sup>  
 والرجل مشوء<sup>7</sup> أى محزون من قوله (من الكامل)

10 مرّ الحمول فما شأونك نقرّة ولقد أراك تُشاء بالأطعاني

وهذا بلد مطوء فيه من طاء يطوء أى ذهب وجاء وطىء<sup>8</sup> فيعدل  
 منه عندنا ومن ذهب الى ان طيياً سبى بذلك لانه اول من  
 طوى الميماهل فقد أخطأ خطأ فاحشاً وهذا امر منوء به أى  
 منهوض به والجد (40<sup>a</sup>) مهوء<sup>10</sup> إليه من قولهم فلان يهوء بنفسه  
 إلى معالى الأمور أى يسمو إليها قال (من الرجز)

15 لا عاجزُ الهوء ولا جعد<sup>11</sup> القدم

الياء منه الحق محيى<sup>12</sup> إليه من جئت الى كذا<sup>13</sup> والجميل مشيء  
 أى مراد من قولك شئت كذى اذا اردتّه وهذا مكان مفيء إليه  
 أى مرجوع إليه من فئت أى رجعت والطعام مفيء من قئت قياً<sup>14</sup>.

20 حرف الباء الواو من ذلك هذا مكان مؤوب إليه أى مرجوع  
 إليه من أبت أى رجعت والله متوب اليه من التوبة والحوض متوب

1) T. نمر 2) T. انكشافاً 3) T. بعدم 4) T. المظار 5) T.

احطاً خطأ 9) T. طىء 8) T. مسوء 7) T. مشوء 6) T. واكتفا

كذى 13) T. hat 8mal 12) T. محيى 11) T. جعد 10) T. ميهوء

3mal كذا: wohl als kadē gesprochen. 14) T. قياً



اليه من ثبت إلى كذى أى رجعت إليه وشيء محبب أى مخروق<sup>1</sup>  
 من جبت وهذا امر محبب فيه أى مأثوم فيه من الحوب وهو الإثم  
 والنار مذوب عليها أى يذوب<sup>2</sup> ما يلقي عليها والطعام مشوب  
 أى مخلوط وهذا سقاء<sup>3</sup> مروب فيه إذا كان يروب فيه اللبن وأرض  
 مصوب عليها أى صابت<sup>4</sup> عليها السماء وهذا شيء<sup>5</sup> مقرب بمعنى  
 مقرب<sup>6</sup> والماء ملوب حوله أى مدور من لبت حول الماء ألوب  
 لوبًا وباب الملك منوب إليه أى متردد إليه وقولهم هذا أمر مهوب  
 إنما صوابه وقياسه مهيب وقد ذكرناه<sup>7</sup>

الياء منه القميص تجيب أى مُصلح الجيب كذا زويناه بالياء قال  
 10 الشاعر (40<sup>b</sup>) (من الرجز)

بانت تجيب أدمع الظلام جيب البيطر<sup>8</sup> مدرع الهمام

ويقال على هذه اللغة خرق<sup>9</sup> عجيب أى مقطوع مخروق وأعاذك  
 اللّه من الأمر المحيب<sup>10</sup> فيه من الحيبة وربت الرجل فهو مريب  
 من الريب ونعوذ باللّه من الأمر المشيب لأجله من الشيب<sup>11</sup>  
 وهذا مكان مسيب فيه إذا ساب فيه الماء وقولهم مشيب أى  
 مخلوط إنما قياسه مشوب وقد تقدّم<sup>12</sup> ذكره وصبت الغرض أصيبه  
 صيبًا فهو مصيب بالياء<sup>13</sup> ألا ترى إلى قول الكهيت (من البسيط):

أسهّبها الصائدات والصيّب<sup>14</sup>

وهذا مكان مطيب فيه أى تطيب فيه الأشياء<sup>15</sup> وعدوك معيب  
 20 وذلك أمر معيب عنه إذا لم يحضر وانت مهيب أجود من مهوب،

1) T. مخروق 2) T. ددوب 3) T. سقاء 4) T. صابت 5) T.  
 خرق 6) T. معوب 7) T. ذكرنا 8) T. السطر 9) T. سىء  
 10) T. المحيب 11) T. الشيب 12) T. نعدم 13) T. نالنا 14) T.  
 الاسيا 15) T. الصيب

حرف التاء الواو من ذلك عدوك مغوت إذا فاتته ما يطلبه والرجل  
مغوت<sup>1</sup> من القوت<sup>2</sup> وارض مموت عليها اجود من مميت وقد  
ذكرناه

الياء منه هذه ارض مميت فيها وطعام مزيت فيه زيت وعدوك  
مليت أى مدفوع معوق من قوله (من الرجز)  
5 وَلَيْلَةٌ ذَاتِ نَدَى<sup>3</sup> سَرَيْتُ  
وَلَمْ يَلْتَنِي عَنْ سُرَاهَا لَيْتٌ  
وارض مميت فيها وأصله الواو وقد ذكرناه.

حرف التاء الواو من ذلك رجل مغوث في معنى مغاث<sup>4</sup> وهو قليل<sup>5</sup>  
وانشدوا (من الوافر) متى يأتى غواثك من تغوث (41a)  
10 والاجود من تغيث<sup>6</sup> والعمامة ملوثة أى مداراة<sup>7</sup> من لثتها ألوثها لوثا  
الياء منه يقال أمر عدوك مريث فيه أى مبطاً عنه من قولهم راث  
يريث إذا ابطأ وبلد عدوك معيث فيه من العيث وهو الفساد  
وارض مغيثنة من الغيث قال ذو الرمة قاتل الله أمة  
بنى فلان ما افحكها سألتها كيف كان المطر عندكم فقالت غثنا  
15 ما شئنا<sup>8</sup> والتمر مميث في الماء من قولك مثته اميثة أى مرثته<sup>9</sup> فيه.

حرف الجيم الواو منه اتقول نعوذ بالله من الزمن الحوج  
فيه من الحاجة وهذه ارض منوج عليها إذا ماج عليها الماء  
والسراب والربع معوج عليه من عجت أى عطفت  
الياء منه هذا أمر معيج عليه من قولهم ما عجت بكلامه أى ما  
20 حفلت ونعوذ بالله من الأسد المهيج،

1) T. مغوت 2) T. العوب 3) ندى steht über der Zeile 4) T.

معاث 5) T. قليل 6) T. نغيث 7) undeutlich; doch gesichert

durch Ham. ٥٨٨, 1. Zeile. 8) T. شيئا 9) T. مرثته

حرف الحاء الواو من ذلك<sup>1</sup> هذا سِرّ مَبْرُوح<sup>2</sup> به وما ل عدوًك  
 مَبْرُوح أى مَجْتاح وَغصن<sup>3</sup> مَرُوح أجود من مَرِيحٍ ومنزلك مَرُوح<sup>4</sup>  
 إليه وهذا مكان مَفْرُوح فيه إذا فاحت فيه الرَّائِحَةُ وهذه فلاة  
 ملُوح فيها أى تَلُوح فيها الأَشخاص وعدوًك منُوح عليه ودارة  
 منُوح فيها<sup>5</sup>

البياء منه هذا رجل متيح له إذا تاحت له الأشياء أى عرضت<sup>6</sup>  
 وَغصن مَرِيحٍ وقد تقدّم ذكره وهذا وقت<sup>7</sup> مبارك مَرِيحٍ فيه أى  
 تزجج فيه العِلل وهذه ارض مسيح فيها من سِحت سِجًا والرجل  
 مصيح به من الصياح وهذه فلاة مطيح فيها من طاح أى هلك  
 والرجل مسيح من قولك سحتته أى اعطيته،<sup>10</sup>

حرف الحاء الواو من ذلك هذا برد<sup>8</sup> مَبْرُوح [فيه]<sup>9</sup> أى تبوخ فيه النار  
 وهذا مكان مَبْرُوح فيه أى ثاقت فيه (41<sup>b</sup>) الرجل ونحوها قال  
 الهذليّ (من الكامل)

قَصَرَ الصَّبُوح لها فَشَّرَجَ<sup>9</sup> لِحْمُها بالنِّى فهى تنوخ<sup>10</sup> فيها الإصبعُ  
 وهذا مكان مسوخ فيه نحوه ومكان مَفْرُوح فيه من فاخ يفوخ إذا  
 خرجت منه ريح

البياء منه بلوغ السنين مشيح<sup>11</sup> فيه أى يشيح فيه من بلغه وهذا  
 أمر مطيح فيه من الطّيح وهو الفساد والاختلاط وهذا مكان مَفِيحٍ  
 فيه من فاخ يفيح إذا خرجت منه ريح يقال كَلَّ بائِلَةٌ<sup>12</sup> تَفِيحُ  
 وتفوخ<sup>13</sup>،

1) Das Eingeklammerte S. 7, Zl. 17—S. 8, Z. 1 steht am Rande, natürlich nur, weil es der Schreiber aus Versehen ausgelassen hatte. 2) T. مَبْرُوح

3) T. عَصَن 4) T. مَزُوح؟ 5) T. عَرَصَت 6) T. وَفَع 7) T. بَرَد

8) Fehlt im T. 9) T. فَشَرَح 10) T. مَبْرُوح 11) T. مَشَّح

12) T. نَادِلَةٌ 13) Gestrichen ist im T. نَعَمٌ وَنَعُوحٌ فَاحٌ وَفَاحٌ

حرف الدال الواو من ذلك تقول الرجل مأون<sup>1</sup> أى مثقل من قوله سبحانه وَلَا يَأُونُهُ<sup>1</sup> جَفْظُهُمَا وانشدنا أبو على لحسان (من المتقارب) وقامت تَرَائِيكَ<sup>2</sup> مُغْدَوْدًا<sup>3</sup> إذا ما تنوء به آدَهَا

وهذه ارض سجودة أى مسطورة من الجود وهذا وقت مَدُون فيه<sup>4</sup> أى يَدَاد<sup>5</sup> فيه الطعام ونحوه بمعنى يتدود يقال دان الطعام يداد<sup>5</sup> وأدان ونون وتدود والرجل مذود<sup>6</sup> عن كذى أى مصروف عنه وهذا مكان مرود فيه من راد يروذ إذا ذهب وجاء وهو كالمراد فى المعنى والرجل مسود من السُود أى<sup>7</sup> مغلوب عليه وفلان معود من مرضه وأعود بالله من الزمان<sup>8</sup> المفود<sup>9</sup> فيه من فاد<sup>10</sup> يفود إذا مات والفرس<sup>11</sup> مقود وهذا دَنَب (42<sup>a</sup>) مهود منه أى<sup>10</sup> متوب من قول الله تعالى إِنَّا هَدَيْنَا إِلَيْكَ<sup>12</sup> أى تُبْنَا

الياء منه هذه ارض مبيد فيها أى يهلك من حلّ فيها ويبيد وهذا أمر محيد عنه أى معدول من جدت أى عدلت وأنت مزيد من الخير والحصن مشيد أى مرفوع والطبى<sup>12</sup> مصيد وهذا<sup>13</sup> مكان مفيد فيه إذا كان يُتَخَايَل<sup>14</sup> فيه ويُتَبَخَّر فيه وعدوك مكيد من<sup>15</sup> الكيد والرجل مبيد به أى مدور به من المبيد وهو الدوار<sup>15</sup>، حرف الدال الواو من ذلك هذا مكان محود فيه من قولك حاذ إبله إذا ضمها وجمعها وانشدنا أبو على (من الرجز) يَحُونُ هُنَّ وَاِهْ حُونِي

ويروى بالراء<sup>16</sup> ورجل معون به من عدت ومثله ملون به<sup>20</sup> الياء منه عُفْل<sup>17</sup> لا شىء فيها،

1) nach- 2) تراييك T. 3) معدودتًا T. 4) فيه T. 5) So T. 6) مَدُوْدٌ T. 7) أى im T. doppelt. trägtlich hinzugefügt. 8) T. الرمان 9) T. المَعُوْد 10) T. فَادٌ 11) T. والعرض 12) T.

13) T. والظمى 14) T. وهدا 15) T. دَخَائِل 16) S. 11, Z. 5 17) T. عُفْلٌ 18) T. الرّأى geschrieben.

حرف الرء الواو من ذلك الفرس<sup>1</sup> مبوراة أى مختبرة وهذا مكان  
 مثور فيه إذا ثار فيه الحجاج وغيره وعدوك مجوز عليه من الجوز<sup>2</sup>  
 وهذا أمر [مخور فيه أى مرجوع فيه من حرت أى رجعت وهذا  
 أمر]<sup>3</sup> مخور<sup>4</sup> فيه أى مفزوع<sup>5</sup> منه من قولك لِمَ خرت من كذى أى  
 5 جزعت ونكلت والرجل مدور به ومدار به أيضا من الدوار ومكان  
 مدور به وفيه والمنعم<sup>6</sup> مزور وهذه حال مسور إليها من قولك  
 سرت إلى كذى ووثبت عليه والعسل مشور أى مستخرج من الوقبة  
 والشىء مصور أى مجوع (42b) معطوف من صرت الشىء أى جمعته  
 وثنيته قال الله تعالى فَصْرُهِنَّ إِلَيْكَ والرجل مَصور بمعنى مَضير  
 10 يقال صرته أصيرة وصرته أضورة وضارة يضيره وهذا فناء غير مطور  
 به أى مبرور به وعرت عين الرجل فهى معورة وهذا شعب<sup>7</sup>  
 مغور<sup>8</sup> فيه من عرت<sup>9</sup> فى المكان وهذا وقود<sup>10</sup> مغور عنه أى تفور  
 القدر من شدته وهذا أديم<sup>11</sup> مقور من قرته بمعنى قورته<sup>12</sup> وهذا  
 طريق مبور عليه إذا مار عليه الثراب فذهب وجاء وهذه حال  
 15 منور منها أى مفزوع منها من نرت أى نفرت وهذا مكان مهور  
 فيه من هار الشىء<sup>13</sup> إذا سقط

الياء منه هذا مكان مخير فيه أى متخير فيه من حار يجار وهذا<sup>14</sup>  
 أمر مخير فيه من الخيرة والسلامى مريز فيها من المَح الريز وهو  
 الذائب<sup>15</sup> والبلد مسير فيه والرجل مسير به وكذلك الدابة ويقال  
 أيضا دابة مسيرة من سرتها وهى حال مصير إليها أى مرجوع

1) T. العرس 2) T. الحور 3) Das Eingeklammerte steht am  
 Rande; أمر steht doppelt. 4) T. مجوز 5) T. مفزوع 6) T. والمنعم  
 7) T. سعب 8) T. معور 9) T. عرت 10) T. وقود 11) T. ادم  
 12) T. فره معنى قورته 13) T. السى 14) T. hat وهذا doppelt.  
 15) T. الدايت

إليها والرجل مضير من الصير ضربت الرجل وضرتة<sup>1</sup> وهذا شيء مطير به إذا طار به الطائر ونحوه وهذا طريق معير فيه إذا عارت الدابة ونحوها فيه وهذا بيت<sup>2</sup> معير من قولك غار الرجل أهله يغيرهم من الغيرة وهي<sup>3</sup> العيرة وبيت مبير،

5 حرف الزاي الواو من ذلك جُزت<sup>4</sup> المكان فهو يجوز وهذا مكان يجوز من حرته وفلان مروز (43<sup>a</sup>) أي مختبر والطعام مضوز أي مأكول من ضربته وهذا خير<sup>5</sup> مفوز به من القوز

الياء منه الرجل مضيز من ضربته أي جُرت<sup>6</sup> عليه ومنه قِسْمَةٌ غَيْرِي وهذا شيء<sup>7</sup> مميز يقال مِرْز هذا من هذا وزل هذا من هذا ووال<sup>8</sup> هذا من هذا من هذا بمعنى ويقال مرزته فانما قال أبو النجم (من الرجز) يَنبَازُ عَنْهُ دُخْلٌ عَنْ دُخْلٍ،

حرف السين الواو من ذلك رجل مأوس<sup>10</sup> أي معطى من قولك أَسْتُ فلانا أي أعطيته قال رُوْبَةُ (من الرجز)

يا قائد الجيش وزين<sup>11</sup> المجلس<sup>12</sup>

15 أُسْنِي فقد قَلَّتْ<sup>13</sup> رِقَانُ الأوس

وبلد العدو محوس أي مطوء من قوله تعالى نَجَّسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ ومثله محوس قرأ أبو السَّمَالِ العدوي فحاسوا خلال الديار بالحاء حكاها أبو زيد والبساط مدوس والبلد مسوس من السياسة وهذا مكان مكوس فيه من قولك كاست الناقة إذا عُرِقت إحدى قوائمها<sup>14</sup> فعتبت على ثلث<sup>15</sup> قال الشاعر (من البسيط)

20

1) T. ضربت الرجل وضرتته 2) T. ست 3) am Rande وهي

nachgetragen. 4) T. حرُبُ 5) T. حبر 6) T. حرت 7) T.

سى 8) T. مز 9) T. ووال 10) So T. 11) T. وزين 12) T.

المجلس 13) T. قَلَّتْ 14) T. هواعمها 15) T. دلث

هل أَتْرُكُ البَكْرَةَ الكَوْمَاءَ كائسَةً إِذَا قَلَعَبَتِ<sup>1</sup> النكباء بالحَظْرِ  
 والحظر النبات والشجر الذى تصلح منه الحظائر وهذا مكان منوس  
 [فيه]<sup>2</sup> من قولك ناست الذؤابة أى تحركت<sup>3</sup> ويروى قول الشاعر  
 (من الطويل)

5 أَلَسْتُ أَرَدُ القِرْنَ يَرْكَبُ<sup>4</sup> رَدْعَهُ وفيه سِنَانٌ ذُو غِرَارَيْنِ يَابِسُ  
 ورواه محمد بن يزيد<sup>5</sup> نائس أى مضطرب يذهب ويجىء ومن  
 رواه يابس (43<sup>b</sup>) فقد أخطأ وانحس في التعحيف

ألياء منه هذا طعام محيس أى اتخذ<sup>6</sup> منه الحيس وهذا مكان  
 محيس فيه من قولك خاس الطعام إذا أروح لطول لبثه ومكان مريس  
 10 فيه من قولك راس يريس إذا تبختر<sup>7</sup> قال أبو زبيد (من الوافر)  
 أَتَاهُمْ<sup>8</sup> وَسَطَ أَرْحُلِهِمْ يَرِيْسُ

يصف<sup>9</sup> الأسد وهذا علم مقيس من القياس وفعلكم هذا<sup>10</sup>  
 مكيس فيه من كاس أى عقل والثوب<sup>11</sup> مبيس فيه من ماس أى  
 تبختر قال الشاعر (من الرجز)

15 يَا لَيْتَ شِعْرِي<sup>12</sup> عِنكَ دَخْتَنُوسُ  
 إِذَا أَنَاكَ الحَبْرَ المَرْمُوسُ  
 أَتَحَلَّقُ<sup>13</sup> القرون<sup>14</sup> أم تَمِيسُ  
 لا بل تَمِيسُ إِنهَا عروسُ

وهذه ليلة مهيس فيها من قوله<sup>15</sup> (من الرجز)  
 20 إِحْدَى لَيْالِيكَ فَهَيْسَى هَيْسَى

أى سبرى،

1) T. دلاعبت 2) Fehlt im T. 3) T. تحركت 4) T. يركب

5) T. برود 6) T. اخذ 7) T. تبختر 8) T. اناهم 9) T. نصف

10) T. هذا من فعلكم 11) T. والسوب 12) T. سعري 13) T. اخلق

14) T. العرون 15) T. فولك، das in فوله corrigiert ist.

حرف الشين<sup>1</sup> الواو من ذلك الصيد محوش والشىء<sup>2</sup> منوش أى  
متناول قال الشاعر (من الرجز)

بِاتَتْ تَنْوُشُ الْحَوْصِ نَوْشًا مِنْ عَلَا

نَوْشًا بِهِ تَقْطَعُ<sup>3</sup> أَجْوَارَ الْقَلَا

وهذا أمر مهوش فيه من الهوشة والتهويش وقول العامة وقعنا فى  
التشويش<sup>4</sup> لا وجه له أتما هو التهويش

الياء منه هذا وقود<sup>5</sup> هجيش عنه إذا جاشت<sup>6</sup> عنه القدر وغيرها<sup>7</sup>  
قال الشاعر (من الوافر)

وَقَوْلِي كُلَّمَا جَشَّاتُ<sup>8</sup> وَجَاشَتْ مَكَانِكَ تُحْمَدِي أَوْ تَسْتَرْجِي

والرجل مريش من قولك رشنته أى نعشنته وهذه حال مطيش<sup>10</sup>  
عنها (44\*) إذا كانت تطيش من يتولاها وبلد مخصب معيش [فيه]<sup>9</sup>  
من العيش،

حرف الصاد الواو من ذلك الرجل مبوص أى مسبوق من قوله  
(من الوافر)

15 وَسَلِّ الْهَمَّ عَنْكَ بَدَاتِ لَوْتُ تَبُوصُ الْحَادِيَيْنِ<sup>10</sup> إِذَا أَلْطَأَ<sup>11</sup>  
والثوب محوص أى محييط<sup>12</sup> من حصته أى خطته انشدنا ابو على

(من الرجز) يَا وَجِجْ هَذَا الرَّأْسَ كَيْفَ اهْتَزَّ

وَحِيصٌ مُوقَاهَ<sup>13</sup> وَقَادَ الْعَنْزَا

قال الأصمعى ليس فى الدنيا دابة اشد امتناعا من العنز فى الانقياد  
فيقول لضعفى ما آخذ<sup>14</sup> يمنة<sup>15</sup> وشامة<sup>16</sup> كأتى مقتاد عنزا قال  
20 الشاعر (من الوافر)

1) T. السس 2) T. والسى 3) T. يقطع 4) T. التسونش

5) T. وقود 6) T. حاست 7) T. وعمرها 8) T. جشأت 9) Fehlt

im T. 10) T. الحادىس 11) T. ألتأ 12) T. محييط 13) T. موقاه

14) T. لصعفى ما آخذ 15) T. يمنة 16) T. وشامة



وَرُحِتْ كَأَنَّيْ أَقْتَادَ عَنَزَا وَعَادَ الرَّأْسَ مَنَى كَالثَّغَامِ  
 وَهَذَا ثَغْرٌ<sup>1</sup> مَشْوُوصٌ<sup>2</sup> بِالمَسْوَاكِ أَيْ مَجْلُوبٌ<sup>3</sup> وَالمَاءُ مَغْوُوصٌ<sup>4</sup> فِيهِ وَالمَشْرُ  
 مَنُوصٌ مِنْهُ أَيْ مَتَأَخَّرَ عَنْهُ يُقَالُ نَاصٌ إِذَا تَأَخَّرَ وَمِنْهُ قَوْلُ اللّٰهِ  
 تَعَالَى وَلَاتِ جِينَ مَنَاصٍ أَنشَدَنِي الشَّيْخُ أَبُو عَلِيٍّ (مِنَ الطَّوِيلِ)  
 5 أَمِنْ ذِكْرِ لَيْلِي<sup>5</sup> إِذْ نَأْتُكَ<sup>6</sup> تَنُوصُ فَتُقْصِرُ<sup>7</sup> عَنْهَا سَاعَةً وَتَبُوصُ  
 اليَاءَ مِنْهُ هَذَا أَمْرٌ مَحِيصٌ عَنْهُ [مِنْ]<sup>8</sup> حَاصٌ يَحِيصُ إِذَا عَدَلَ عَنِ  
 الشَّيْءِ وَأَمْرٌ<sup>9</sup> مَفِيصٌ<sup>10</sup> مِنْهُ أَيْ مَتْرُوكٌ<sup>11</sup> مَنصَرَفٌ عَنْهُ،  
 حَرْفُ الضَّادِ الوَاوُ مِنْ ذَلِكَ مَاءٌ<sup>12</sup> مَحْوُوضٌ مِنْ الحَوْضِ<sup>13</sup> وَفَرَسٌ مَرُوضٌ  
 مِنَ الرِّيَاضَةِ وَفُلَانٌ مَعُوضٌ<sup>14</sup> مِنْ مَصِيبَتِهِ<sup>15</sup> أَجْرًا يُقَالُ عَضَّتْهُ مِنْ  
 10 كَذَى وَأَعَضَّتْهُ<sup>16</sup> وَعَوَّضَتْهُ قَالَ الشَّاعِرُ (مِنَ الرَّمْلِ)  
 عَاضَهَا اللّٰهُ غَلَامًا<sup>17</sup> بَعْدَمَا شَابَتِ الأَصْدَاغُ وَالمُضْرَسُ نَقْدٌ  
 (44<sup>b</sup>) أَيْ مَتَأَكَّلٌ<sup>18</sup>

اليَاءَ مِنْهُ هَذَا أَمْرٌ مَهْيِضٌ<sup>19</sup> إِلَيْهِ أَيْ مَرْجُوعٌ إِلَيْهِ مِنْ قَوْلِهِمْ آضٌ  
 إِلَى كَذَى أَيْ عَادَ إِلَيْهِ وَالعُشُّ مَبِيضٌ فِيهِ مِنَ البَيْضِ<sup>20</sup> وَالمَشْرُ  
 15 مَحْيِضٌ عَنْهُ أَيْ مَعْدُولٌ عَنْهُ مِنْ قَوْلِهِمْ جَضَّتْ<sup>21</sup> عَنِ الشَّيْءِ<sup>22</sup> أَيْ  
 عَدَلَتْ عَنْهُ وَهَذِهِ أَيَّامٌ مَحْيِضٌ فِيهَا مِنَ الحِيضِ وَالمَاءُ مَغِيضٌ مِنْ  
 الغَيْضِ أَيْ مَنْتَقِصٌ<sup>23</sup> مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى وَغِيضَ المَاءِ وَالمَسَاوِلُ مَفِيضٌ  
 عَلَيْهِ أَيْ يَفِيضُ<sup>24</sup> عَلَيْهِ المَاءُ وَالمَخِيرُ مَقْبِضٌ لَكَ أَيْ مَقْدَرٌ وَالمَجْنَّاحُ<sup>25</sup>  
 مَهْيِضٌ أَيْ مَكْسُورٌ بَعْدَ جَبْرٍ<sup>26</sup>،

1) T. نَغْرٌ 2) T. مَسْوُوصٌ 3) T. مَجْلُوبٌ 4) T. مَعْوُوصٌ 5) T. وَامْرُ  
 9) fehlt im T. 6) T. نَأْتُكَ 7) T. فَتُقْصِرُ 8) T. مَنُوصٌ 9) T. لَيْلِي  
 10) T. مَفِيصٌ 11) T. مَتْرُوكٌ 12) T. مَاءٌ 13) T. الحَوْضُ  
 14) T. مَعُوضٌ 15) T. مَصِيبَتِهِ 16) T. وَأَعَضَّتْهُ 17) T. غَلَامًا  
 18) T. مَتَأَكَّلٌ 19) T. مَهْيِضٌ 20) T. البَيْضُ 21) T. جَضَّتْ 22) T. الشَّيْءِ  
 23) T. مَنْتَقِصٌ 24) T. عَلَيْهِ 25) T. وَالمَجْنَّاحُ 26) T. مَكْسُورٌ بَعْدَ جَبْرٍ

حرف الطاء الواو من ذلك أنت محوط من السوء<sup>1</sup> والعسل ونحوه مسوط من السواط وكذلك الفرس مسوط أى مضروب بالسوط والحوض ملوط أى مصلح مدور والجير<sup>2</sup> بك منوط الياء منه الثوب<sup>3</sup> مخيط وهذا سيف مشيط عليه إذا شاط<sup>4</sup> عليه الدم أى ذهب وهذا عام معيط فيه إذا عاطت فيه الإبل فلم<sup>5</sup> تُلْقِح والشر مبيط عنك فى معنى مُمَاط يقال أماط الله عنك السوء وماطه،

حرف الطاء الواو من ذلك غُفِل، الياء منه عدوك مغيظ<sup>6</sup> وهذه شدة مغيظ منها من قولك فاظ أى مات وهذا بلد مقيظ فيه أى يُقَاط فيه من القِيظ،

حرف العين الواو من ذلك يقال هذه فلاة<sup>7</sup> مبيعة أى تَمَدَّ فيها الإبل أنواعها للسير قال الشاعر (من الطويل)

وَمُسْتَمَامَةٌ تُسْتَامُ وَهِيَ رَخِيصَةٌ تَبَاعُ بِسَاحَاتِ الْأَيْدِي وَتُمْسَحُ

يعنى فلاة تسوم فيها الإبل أى تذهب وتجيء ورخيصة لاته لا يُبْنَعُ أحد من السير فيها وتباع تَمَدَّ فيها الإبل أنواعها والأيدى<sup>8</sup> بالأعضاء وتمسح أى تقطع (45\*) من قوله عز وجل فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ والأيدى أيادى الإبل وهى صحصح<sup>9</sup> كما قال الراجز

كَأَنَّهُ بِالْحَصْحَحَانِ الْأَجَلِ<sup>8</sup>  
فُطِنَ<sup>9</sup> سُخَامَ بَأَيْدَى عُزْلِ<sup>10</sup>

الحصح والحصحان الفلاة الواسعة ونعون بالله من الضيافة<sup>11</sup> المجموع فيها وعدوك مروع من الروع والبعير<sup>12</sup> مزروع<sup>13</sup> أى معطوف من زعته<sup>14</sup> والمال مصروع أى مفروق وأردانه مضيع<sup>14</sup> فيها أى يضيع

1) T. السو 2) T. والخير 3) T. السوب 4) T. ساط 5) T.

فُطِنَ 6) T. فلاة 7) صَحِيحَةٌ 8) T. الاحل 9) T. مغيظ

مصروع 10) T. رُعته 11) T. مَرُوع 12) T. والمعز 13) T. عُزْلِ 14) T.

منها الطيب بمعنى<sup>1</sup> يتصوّع<sup>2</sup> ولله الأعشى فصاحة في قوله (من البسيط)

إذا تقوم يَصُوعُ المسك أَصُورَةً<sup>3</sup> والعنبر الورد من أردانها شَمَلٌ  
والملك مطوع له بمعنى مُطاع يقال طُعنت له وأطعته والناقاة<sup>4</sup> مقوعة  
5 إذا قاعها الفحل<sup>5</sup> أى طرقتها ونعوز بالله من المصيبة الملوغ  
منها أى التى يُجزن منها ويلتاع من اللوعة يقال لاع يلوغ لوعة  
والتاع يلتاع التياعاً

الياء منه هذا شيء مبيع وهذا أمر مذيع<sup>6</sup> فيه أى تذيع<sup>7</sup> الأسرار  
والحق مريع إليه أى مرجوع إليه قال الحسن بن أبى الحسن  
10 البصرى لرجل سأله عن صائم قائ<sup>8</sup> هل راع عليه القيء<sup>9</sup> أى  
رجع والباطل مسيع فيه أى تسيع فيه الأشياء بمعنى تضيع يقال  
ساع الشيء أى ضاع وأسعته ورجل مسيع أنشدنا أبو عليّ  
(من الطويل) (45<sup>b</sup>)

وما كُنْتُ مسيعاً فَأَصْبَحْتُ<sup>10</sup> خالياً من المال ما أغدو<sup>11</sup> له وهو ضائع  
15 وهذه حال مشيع فيها أى تشيع الأسرار فيها ونحوها وهذه مفازة  
مضيع فيها أى يضيع فيها سالكها وهذا أمر صعب مكيع عنه  
من قولك كعت عن الأمر بمعنى كععت عنه أى جئنت<sup>12</sup> عن  
الأمر فرجعت والنار مُذِيبة<sup>13</sup> مبيع عن حرّها من قولك ماع  
الشيء يبيع إذا سال وهذه حال مهيع فيها من قوله هاع إليه  
20 أى أسرع نحوه،

حرف الغين الواو من ذلك يقال الشر<sup>14</sup> مروغ عنه أى معدول

1) T. ممعى 2) T. يتصوّع 3) T. اصوره 4) T. والناقاه

5) T. الفحل 6) T. مديع 7) T. تدع 8) T. قائ 9) T. العى

10) Sic T. 11) T. اغدوا 12) T. حنبت 13) T. مدده

14) T. السر

عنه وهذا غذاء<sup>1</sup> مسوغ<sup>2</sup> عنه أى يسوغ الشراب لأجله<sup>3</sup> والخاتم  
مصوغ

الياء منه الشرّ مزيج<sup>4</sup> عنه أى مجتنب<sup>5</sup> معدول عنه،

حرف الفاء الواو من ذلك هذا شيء مأوف<sup>6</sup> أى فاسد وبطن  
عدوك محوف أى أصابته الطعنة الجائفة والأديم<sup>7</sup> محوف من<sup>5</sup>  
جنباته<sup>8</sup> أى محذو<sup>9</sup> من نواحيه وحافاته واللّه سبحانه مرجو  
ومحوف والمسك مدوف وقالوا مُداف والعنبر مسوف أى مشوم  
من قولهم سفته أى شمته قال أبو النجم (من الرجز)

يَسْفَنُ<sup>10</sup> عِطْفَى سَنِمِ<sup>11</sup> هَمْرَجَلِ

10 سَوَفَ المعاصيرِ حُرَامَى<sup>12</sup> الختلى

يصف إبلاً تشم<sup>13</sup> نواحي<sup>14</sup> الفحل والسّم العظيم السنام والهَمْرَجَلُ  
الواسع الخطو<sup>15</sup> والمُعصر الجارية التى بلغت والإناء مشوف (46<sup>a</sup>)  
أى محلو [من]<sup>16</sup> شفته شوقاً أى جلوته قال عنتره (من الكامل)  
ولقد شربت من المدامة بعدما ركد الهواجر بالمشوف المُعَلَمِ  
قالوا يعنى بدينار<sup>17</sup> ويجوز أن يكون أراد القَدَح والخير مطوف حوله<sup>15</sup>  
والرجل مقوف أى متبع<sup>18</sup> ببعنى مقفو

الياء منه عدوك محيف عليه من الحيف وهذا مكان مزيف فيه  
إذا زافت فيه الكتيبة للقتال ونحوها قالت الحنساء (من المتقارب)  
ورَجْرَاجَةٌ فوقها بَيْضُهَا عليها المَصَاعِفُ<sup>19</sup> زَفْنَا لها

1) T. عدا. 2) T. مسوع 3) T. السراب لاجله 4) T.

جنباته 5) T. محتنب 6) Sic T. 7) T. والادم 8) T.

9) T. محذو. 10) T. سعن 11) T. سم 12) T. حرامى 13) T.

بدينار 14) T. نواحي 15) T. الخطو 16) fehlt im T. 17) T.

18) T. متبع. 19) T. المصاعف

وهذا رجل مسيف أى مضروب<sup>1</sup> بالسيف قال نافع<sup>2</sup> بن لقيط  
(من الكامل)

ولقد تفرّعت<sup>3</sup> الكمي<sup>4</sup> أسيفه بالسيف لا ورع ولا تهيب<sup>5</sup>  
وهذه دار مصيف فيها أى يصرم<sup>6</sup> فيها الصيف وهذا هدَف  
مصيف عنه إذا صاف السهم عنه أى عدل والرجل مضيف أى  
5 منزول به من قولهم ضفت الرجل أى نزلت عليه والهدَف أيضا  
مضيف عنه بمعنى مصيف وهذه ليلة مطيف فيها إذا طاف  
فيها الخيال يطيف وعرض عدوك معيف أى مكروه والطير معيفة  
من العيافة،

10 حرف القاف الواو من ذلك هذا رجل مأوق أى مُثقل من الأوق  
وهو الثقل والخير متوق إليه أى مشتاق إليه من التوق والبيت  
صوق أى مكنوس (46<sup>b</sup>) والبيكنسة الجحوقة وذقت الشيء فهو مذوق  
وراقنى الشيء فأنا مروق أى مُجَبب به وسقت الهدى فهو مسوق  
وشقت الرجل فهو مشوق وعقت فلاناً فهو معوق وغيرك معلو<sup>7</sup>  
15 مفوق من فُقته أى كنت فوقه وكذلك السهم مفوق من الفوق  
وهذا طعام ملوق أى ملبق<sup>8</sup> ونعود بالله من الحال المموق فيها  
من الموق وهو الحُقق معناه<sup>9</sup> التى من التبس بها حُقق فيها  
الياء منه يقال فلان حقيق به أى مقدّر عليه من قولك حاق  
بهم الأمر أى وقع بهم ونعود بالله من وقت مضيق فيه أى  
20 تضيق فيه الأحوال والدواة مليقة أى مصححة بمعنى ملاقة فيقال  
على هذا ألقى الدواة يا غلام<sup>10</sup>،

حرف الكاف الواو من ذلك الناقة مبوكة إذا نزا عليها البعير

1) T. مصروب 2) نافع T. 3) تفرعت T. 4) T. hat الكمي am  
Rande. 5) T. بهيب 6) T. نصرم 7) T. معلق 8) T. ملمو

9) nachträglich am Rande hinzugefügt. 10) T. غلام

باكها يبوكها بَوَّكًا والثوب صُوكٌ ومثله الشَّعْرُ ونحوه والطيب مدوك  
أى مسحوق وهذا مكان مزوك فيه من زاك يزوك إذا مرَّ مقاربًا  
خَطْوُهُ<sup>1</sup> وفيه مسوك من السواك ورجل فلان مشوكة إذا دخلتها  
شَوَّكَةٌ ولُكَّتِ الجَمَّ فهو ملوك

الياء منه هذا مكان صيكت فيه من قولهم حاك في مِشِيَّتِهِ يَحِيكُ<sup>5</sup>  
حَيِّكًا إذا حرَّك منكبيته ومنه المِشِيَّة الحِيكِي وامرأة حياكة قال  
الشاعر (47<sup>a</sup>) (من الرجز)

جاريةً من شعب ذى رُعَيْنِ<sup>2</sup>  
حياكة تمشى بعلطتين  
قد خلجت<sup>3</sup> بحاجب وعين  
يا قوم خلّوا بينها وبينى  
أشدَّ ما خلّى بين اثنين<sup>4</sup>

وجسم فلان مصيكت به إذا صاك<sup>5</sup> به الطيب أى ليرمه. قال الأعشى  
(من المتقارب)

15 ومثلك مُعجبة بالشبابِ صاك العبير بأجسادها،

حرف اللام الواو من ذلك المال مأول من الإيالة أى مسوس وهى  
السياسة ويقال أيضًا الحق مأول إليه أى مرجوع إليه من ألت  
إليه أى رجعت وهذا مكان مبول<sup>6</sup> فيه ومكان مجول<sup>7</sup> فيه إذا  
جالت<sup>8</sup> فيه الخيل<sup>9</sup> ونحوها وعهدك عندى غير محول عنه ولا زلت  
محولًا أى مخدمًا خلنته أخولته حولًا أى خدمته وأنت مدول لك  
أى تدول لك الدولة ووُدَى<sup>10</sup> غير مزول عنه ولا تزل مسولًا<sup>11</sup> من

1) T. حَطْوُهُ, corrigirt aus حَطْوُهُ 2) T. ursprünglich حاره مسمى

3) T. خَلَبْتُ 4) T. نس 5) steht über der Zeile. 6) T. من سعب ذى بدى رعين

7) T. ماحول 8) T. منول 9) T. الحيل 10) T. ووُدَى 11) Im T. über مسولًا

مرجواً مسولاً 2\*

لغة<sup>1</sup> من قال سلنته أسأله وهما يتساولان تجرى<sup>2</sup> هذه اللغة بحرى<sup>3</sup> خففته أخافه والحجر<sup>4</sup> ونحوه مشول به وإن قلت مشال لم تحجج إلى<sup>5</sup> به قال (من الكامل)

رجوا عليك وشلت في الميزان

5 ولم يُعده<sup>6</sup> كما ترى<sup>7</sup> وغيرك<sup>8</sup> المصول عليه من الصولة والرجل مطول إذا كان غيره أطول منه طلنته أطوله طولاً قال (من الكامل)  
إن الفرزدق صخرة<sup>9</sup> عادية طالت فليس تنالها الأوعالا (47<sup>b</sup>)  
والرجل معول إذا عاله غيره وعال عن الحق فهو معول عنه أي جار عنه وعالني الشيء ثقُل على فأنا معول والشيء معول أي منتقص<sup>10</sup> قال (من الكامل)

أَمْ هَلْ صَرَمِتِ وِغَالِ وَوَدَّكَ غُولُ

وهذا كلام معول وهذه كلمة مقولة كذا نطقوا به وهذا زمان معول فيه من قولهم مال الرجل يمال إذا كثر ماله وقالوا رجلٌ مالمٌ وميل أي كثير المال والشيء منول وقالوا منيل وهو شاة إذا ناله غيره وفلت الرجل فهو منول من النوال أي أعطيته قال جرير (من الكامل)

أَعْدَرْتُ فِي<sup>10</sup> طَلَبِ النِّوَالِ إِلَيْكُمْ<sup>11</sup> لو كان من مَدَكَ النِّوَالِ يَنْوُلُ  
ويروى يُنِيلُ وهالني الشيء وأنا مهول وقول العامة هذا امر عظيم مهول لا وجه له إنما الصواب عظيم هائل  
إلياء منه زيد غير تخيل عمراً أي غير مظنون إتياء وهذا موضع مَدِيل<sup>12</sup> فيه إذا ذالت<sup>13</sup> فيه القينة ونحوها قال (من الطويل)

1) T. لعه 2) T. بحرى, corrigirt aus بحر 3) T. محرى 4) T.

يُعدّه 5) nachträglich über der Zeile hinzugefügt. 6) T. والعكز

7) T. نرى 8) T. وعرك 9) T. مسعص 10) über der Zeile.

11) T. المكم 12) T. مَدِيل 13) دالت

فذالت كما ذالت وِلِيدَةُ مَجْلِسٍ تُرِي رَبَّهَا أَذْيَالٌ تَحِلُّ مُمَدَّنٍ  
والشيء غير منبيل من قولهم زلتة أزيله بمعنى أزلته إزالته وهذا  
موضع مسيل فيه أى تسيل فيه الأشياء المانعة ونعوذ بالله من  
زمن معيل فيه من عال يعيل إذا افتقر وتقول أيضا هذا مكان  
معيل فيه من قولهم عال يعيل إذا تبختر قال (من البسيط) (48<sup>a</sup>)<sup>5</sup>  
كالمزبراني عيالاً بأوصالٍ

ويروى عيار ونعوذ بالله من الأمر المقييل فيه من فال رأيه يفيل  
فِيالَةً ورأى فائل وفيل وفيل وأنشدنا أبو علي عن أبي بكر  
(من الوافر)

بَنِي رَبِّ الْجَوَانِ فَلَا تَفِيلُوا فَمَا أَنْتُمْ فَنَعِدْكُمْ<sup>1</sup> لِفَيْلٍ<sup>10</sup>  
أراد الفرس فلم يستقم الوزن فقال<sup>2</sup> رَبِّ الْجَوَانِ وَرَجُلٌ مَقِيلٌ فِي  
بَيْعِهِ بِمَعْنَى مُقَالٍ قَلَنْتَهُ وَأَقَلْتَهُ بِمَعْنَى حَكَاهَا أَبُو زَيْدٍ وَغَيْرُهُ وَهَذَا  
وَقْتُ مَقِيلٍ فِيهِ مِنَ الْقَائِلَةِ قَالَ (مَنْ الرَّجَزِ)  
إِنْ قَالَ قَيْلٌ<sup>3</sup> لَمْ أَقِلْ فِي الْقَيْلِ

وَالْبُرِّ مَكِيلٌ وَهَذَا رَجُلٌ مَمِيلٌ عَلَيْهِ أَيْ مَمَالٌ عَلَيْهِ وَقَالُوا غَارٌ<sup>4</sup>  
مَنْبِيلٌ وَأَصْلُهُ الْوَاوُ وَقِيَاسُهُ مَنْوَلٌ وَقَدْ ذَكَرْنَاهُ وَالتُّرَابُ<sup>5</sup> عَلَى عَدْوِكَ  
مَهْيَلٌ،

حرف الميم الواو من ذلك يقال هذه خلية مأومة<sup>6</sup> والخلية كُورَة  
العسل حدثنا أبو علي قال يقال آم العَسَالِ الرَّقْبَةُ يَأُومَهَا<sup>7</sup> إِيَّامًا  
وذلك إذا دخن<sup>7</sup> عليها ليخرج<sup>8</sup> النحل فيشتار العسل وأنشدنا<sup>20</sup>  
للهدلتي (من الطويل).

1) T. فمعدرم 2) T. فعال 3) So T. 4) T. عار 5) T.

يؤومها، مؤوم oder يؤومها، مؤوم 6) So T. für 7) T. دخن

8) T. لحر



ولما جلاها<sup>1</sup> بالإيام تحيرت<sup>2</sup> ثبات<sup>3</sup> عليها ذلها<sup>4</sup> واكتئابها  
 وأخبرناه<sup>5</sup> أبو بكر محمد بن الحسن في نوادر أبي عمرو الشيباني  
 قال الإيام العود الذي يُدخّن به على النخل والماء مضموم حوله  
 والحقّ أحقّ<sup>(48<sup>b</sup>)</sup> أن يكون ملازمًا مدومًا عليه وظلمك<sup>6</sup> غير  
 مروم والحبز<sup>7</sup> مبتاع مسموم من السموم وهذه أرض مسموم فيها إذا  
 سام فيها المال والجراد ونحوهما وشهر رمضان مضموم فيه وإن  
 شئت<sup>8</sup> مضموم بغير ظرف<sup>9</sup> على الاتساع من قولك شهر رمضان  
 صنته والماء معوم فيه من العموم والحقّ أحقّ أن يكون مقومًا به  
 من قولك تمت بزيد والطرّوقة مكومة من كامها الفحل يكومها  
 كومًا<sup>10</sup> والرجل ملوم وقد يقال ملام على قولك أمته بمعنى لمته  
 قال (من الوافر)

فَأَحَقِّي بدار الدّل<sup>10</sup> مَلْحِيًّا مَلَامًا

والرجل موموم من الموم وهو البلسام وهذا خير طيب منوم عليه  
 الأياء منه نعوذ باللّه من الوقت المثيم<sup>11</sup> فيه أي الذي تايّم<sup>12</sup> فيه  
<sup>15</sup> الرجال والنساء الأزواج<sup>13</sup> وفواد الرجل متيم بمعنى متيم قال  
 (من البسيط)

تامت فوادى غداة الجزع خَرَعَبَةً مَرَّتْ تُرِيدُ بَذَاتِ الْعَدْبَةِ<sup>14</sup> الْبَيْعَا  
 وهذا شرّ مخيم عنه من قوله (من الكامل)

إِذْ يَتَّقُونَ بِيَّ الْأَسِنَّةِ لَمْ أَحِمْ عَنْهَا وَلَكِنِّي تَضَائِقُ مُقَدَّمِي  
<sup>20</sup> أَي لَمْ أَجِبْ وَعَدْوُكَ مَذِيمٌ مِنْ قَوْلِكَ ذِمَّتُهُ ذَيْبًا وَذَامًا كَقَوْلِكَ  
 عِبْتُهُ عَيْبًا وَعَابًا وَجَوَارِكُ<sup>15</sup> فَحُبُوبٌ غَيْرُ مَرِيْمٍ عَنْهُ أَي غَيْرُ مَنْصَرَفٍ  
 عَنْهُ مِنْ قَوْلِهِ (مَنْ الْمَتَقَارِبِ)

1) T. خلاها 2) So T. 3) T. سات 4) T. دلها 5) T.

6) T. وظلمك 7) T. والخير 8) T. سب 9) T. طرف 10) T. الدّل

11) So T. 12) T. تام 13) So T., es ist aber wohl 14) T. الدّل

15) T. وحوارك 14) T. العديه 15) T. وحوارك

أَبَانَا فَلَا<sup>1</sup> رِمَتْ مِنْ عِنْدَنَا<sup>2</sup> فَإِنَّا بَخِيرٌ<sup>3</sup> إِذَا لَمْ تَرَمْ (49a)  
 وَبَرَقَ جُودُكَ<sup>4</sup> فَخَالَ مَشِيمٌ مِنْ قَوْلِكَ شِمْتَ الْبَرْقَ أَيْ أَبْصَرْتَهُ  
 وَعَدَوْكَ مَقْهُورٌ مُضِيمٌ قَالَ (مَنْ الطَّوِيلُ)  
 إِذَا لَأَخَذْتَ النِّصْفَ غَيْرَ مُضِيمٍ  
 وَأَنْتَ عَلَى الْخَيْرِ مَطِيمٌ بِمَعْنَى مَطِينٌ أَيْ مَخْلُوقٌ وَهَذَا لَبَنٌ<sup>5</sup> مَعِيمٌ<sup>5</sup>  
 إِلَيْهِ أَيْ مَشْتَقٌ إِلَيْهِ وَيَوْمَنَا يَوْمٌ مَعِيمٌ مِنْ قَوْلِكَ غَيْمٌ يَوْمَنَا وَفِيهِ  
 لُغَاتٌ غَامَتِ السَّمَاءُ وَأَغَامَتِ وَأَغْيَمَتِ وَغَيَّبَتِ وَتَغَيَّبَتِ وَغَيَّبَتْ<sup>6</sup> قَالَ  
 عَلْقَمَةُ بْنُ عَبْدِةَ<sup>7</sup> (مَنْ الْبَسِيطُ)  
 يَوْمٌ رَذَانٍ عَلَيْهِ الْمَاءُ مَغِيومٌ  
 فَأَخْرَجَهُ عَلَى أَصْلِهِ وَهِيَ لُغَةٌ لِبْنِي تَمِيمٍ فَاشِيَةٌ وَقَالُوا رَجُلٌ مَلِيمٌ<sup>10</sup>  
 فِي مَعْنَى مَلُومٌ وَأَصْلُهُ الْوَاوُ وَقَدْ تَقَدَّمَ ذِكْرُهُ وَفَلَانَةٌ مَعشُوقَةٌ<sup>8</sup> مَهِيمٌ  
 بِهَا قَالَ (مَنْ الطَّوِيلُ)  
 أَهْيِمُ بَدْعِدٍ مَا حَيِّبٌ<sup>9</sup> فَإِنَّ أُمَّتٌ فَلَا صَاحَتِ دَعْدٌ لِذِي خُلَّةٍ بَعْدِي  
 وَيُرْوَى  
 أَوْ كَيْلٌ بَدْعِدٍ مِنْ يَهِيمٍ بِهَا بَعْدِي  
 وَيُرْوَى  
 فَوَا حَرَبًا<sup>10</sup> مَتَّنَ يَهِيمٍ بِهَا بَعْدِي<sup>15</sup>  
وَالرَّوَايَةُ الْأُولَى أَصَحُّ مَعْنَى،  
 حَرَفَ النُّونَ الْوَاوُ مِنْ ذَلِكَ هَذَا سِيرٌ<sup>9</sup> مَأُونٌ<sup>11</sup> فِيهِ مِنَ الْأَوْنِ وَهُوَ  
 الرِّفْقُ قَالَ (مَنْ الرَّجَزُ)  
 غَيْرٌ<sup>12</sup> يَا بِنْتَ الْجُنَيْدِ<sup>13</sup> لَوْنِي  
 مَرُّ اللَّيَالِيِ وَاحْتِلَافٌ<sup>14</sup> الْجَوْنِ<sup>15</sup>  
 وَسَقَرٌ كَانَ قَلِيلَ الْأَوْنِ

20

1) T. ابانا فلا 2) T. عمدنا 3) T. ابانا محس 4) T. حودك  
 5) T. لمن 6) T. وغيمت 7) T. ابن عبدة am Rande. 8) T. معشوق  
 9) T. حبيب 10) T. حرنا 11) So T. 12) T. غير 13) T. الحمد  
 14) T. واحلاف 15) T. الحون

والرجل مخون في ماله وغيره والثوب في التخت مصون وهذا زمان<sup>1</sup>  
 مكنون فيه أي محدوث<sup>2</sup> فيه من قوله (من الوافر)  
 إذا كان الشتاء<sup>3</sup> فأدْفُئُونِي<sup>4</sup> فَإِنَّ الشَّيْخَ<sup>5</sup> يَهْدِمُهُ الشِّتَاءُ  
 والرجل مومن من المَوْفُؤَةِ أي يقوم غيره بمؤونته وهذا رجل مهون  
<sup>5</sup> عليه (49<sup>b</sup>) إذا هانت عليه الأشياء

الأيام منه يقال هذا وقت مئيين<sup>6</sup> فيه إذا آن فيه الشيء أي حان  
 والرجل مبين إذا بان عنه غيره تقول بِنْتُ الرجل أي فارقتَه  
 أَشَدْنَا أَبُو عَلِيٍّ (من الرجز)

كَأَنَّ عَيْنِي وَقَدْ بَانُونِي

عَرَبَانِ<sup>7</sup> فِي جَدُولِ<sup>8</sup> مَنْجُونِ

10

وإن شئت مبين عنه على قولك بِنْتُ عنه وهذا زمان محين فيه  
 إذا حان فيه وقوع<sup>9</sup> شيء والرجل مدين ويخرج على أصله فيقال  
 مديون دِنْتُ الرجل إذا جازيته<sup>10</sup> ودنت له أطعته والرجل مزين  
 على قلبه من قول الله عز وجل بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا  
 يَكْسِبُونَ أي غَطَّى<sup>11</sup> عليها وغشاها<sup>12</sup> وانت بالحق مزين وعدوك  
 بالباطل مشين وانت على الكرم مجبول<sup>13</sup> مطين والرجل معين<sup>14</sup>  
 وإن شئت على الأصل معيون قال (من الكامل)

قد كان قومك يزعمونك سيِّداً وإخال أنك سيِّد معيون

وقلب غيرك<sup>15</sup> ذاهل<sup>16</sup> مغين عليه بمعنى مزين من قول النبي  
<sup>20</sup> صَلِّمْ إِنَّهُ لِيُغَانِ<sup>17</sup> على قلبى والإناء مقين أي مصلح والجارية<sup>18</sup>  
 مكيئة من قولهم كانوا يكيئونها كيئاً من الكيئ وهو لحم باطن

1) T. زمان 2) T. محدوث 3) T. الشتاء 4) T. فادفئوني

5) T. السخ 6) T. مئيين 7) T. عربان 8) T. جدول 9) T. وقوع

10) T. حارنته 11) T. غطأ 12) T. وعشاها 13) T. محبول 14) T.

والجارية 15) T. معرك 16) T. داهل 17) T. لعان 18) T. المعنى

الْفَرْجِ وصاحب الحق مُطاع مليون له<sup>1</sup> من اللين وهذا قول ميين  
فيه أى مكذوب فيه من الميين وهو الكذب قال (من الوافر)  
وألفى<sup>2</sup> قولها كذبًا ومينًا،

حرف الهاء الواو من ذلك (50<sup>a</sup>) هذه أرض متوه فيها أى يتوه  
فيها سالكها يقال تاه يتيه ويتوه ووقع في الثوة والتيه وهذا أتوه<sup>5</sup>  
منك وأتية منك وتوهته وتيتهته قال روبة (من الرجز)  
تية في تيه المتيهين

وهذه حال مشوه فيها أى يشوه فيها وجه العدو ومن قوله صلى  
الله عليه شامت الوجوه وهذا قول غير مفوه [به]<sup>3</sup> وهذا وقت مموه  
فيه أى تموه فيه الركايا معناه أى تكثر مياهما وحللك سنّى منوه<sup>10</sup>  
فيه أى من حلّه ناه فيه وارفع ومنه توهت بفلان أى رفعته  
الياء منه أرض متيه فيها بمعنى متوه فيها وقد تقدّم ذكر لغاته  
وحكى أبو زيد ماهت الركبة تبيه ميهًا بالياء فى المصدر فعلى  
هذا تقول هذا وقت ممية فيه بمعنى مموه. وقال يجوز أن يكون  
هذا بدلًا اختصّ بالمصدر ويكون الأصل الواو فلا يجوز ممية إلا<sup>15</sup>  
على قول من قال مليم ولا نجة فى تبيه لانه يجوز أن يكون كطاح  
يطيح فى قول الخليل،

وأعلم أنه لا يقع فى الكلام فعل لامة واو أو ياء وعينه أحد هذين  
الحرفين إلا وعينه محجة غير معلّة وذلك لأن لامة لا بُدّ من  
إعلالها فقد وجب إذا صحح عينه لئلا يجتمع عليه إعلالان<sup>20</sup>  
متواليان فإذا صحّت عينه لما ذكرنا لم يجزّ إعلالها فى اسم  
المفعول ليجتتها فى الفعل (50<sup>b</sup>)،

1) T. مطاع له مليون

2) T. والعا

3) Fehlt im T.

4) T. بحر

فما لامه وعينه واوان قَوِيَّت<sup>1</sup> وحوِيَّت<sup>2</sup> وتَوِيَّت<sup>3</sup> هذه الثلاثة لا غير  
وهنّ من مضاعف الواو وأصلها قَوِيَّت [وحوِيَّت<sup>4</sup>] وتَوِيَّت لأنّها من  
القوّة. والحوّة<sup>5</sup> والتوّه فانقلبت اللام ياء لانكسار ما قبلها فتقول  
في اسم المفعول هذا مكان مقوَى عليه وحوَى فيه ومتوَى<sup>7</sup> فيه  
والأصل مقوَوّ وحووَوّ ومتوَوّ فقلّبت الواو الأخيرة التني هي لام ياء  
لتطرّفها<sup>8</sup> واجتماع ثلث واوات فصارت تقديره<sup>9</sup> مَقْوَوِيّ وحووَوِيّ ومَتَوَوِيّ  
فلما اجتمعت الواو والياء وسبقت<sup>10</sup> الأولى بالسكون قُلِبَت<sup>11</sup> الواو  
ياء كما قُلِبَت في مقضى ومرمى وأبدلت<sup>12</sup> من الضمة قبلها كسرة  
لتصحّ الياء فأدغمت فصارت مقوَى وحوَى ومتوَى وصحّت العين  
كما ذكرت لك،

وأما ما عينه واو ولامه ياء وهو كثير فنحو شَوِيَّت<sup>13</sup> وطَوِيَّت فتقول  
في اسم المفعول مشوَى ومطوَى وأصله مَشَوَوِيّ ومَطَوَوِيّ ففعل به  
ما ذكرنا آنفاً ووجب أيضاً تصحيح عينه لما ذكرناه،

وأما ما عينه ولامه ياءان فنحو حَيِيَّت وعَيِيَّت واسم المفعول منه  
هذا مكان صحِيَّت فيه ومعِيَّت فيه وأصله صحِيَوِيّ ومعِيَوِيّ ففعل فيه  
ما فعل بالذى قبله ووجب أيضاً تصحيح عينه كالذى قدّمناه  
لإعلال لامات الجمع في نحو يَتَوَى<sup>14</sup> ويَجْوَى<sup>15</sup> وطَوَى<sup>16</sup> وشَوَى<sup>17</sup>  
ويَجِيَا<sup>18</sup> ويَعِيَا<sup>19</sup>،

فلأجل ما ذكرناه (51<sup>a</sup>) من وجوب صحّة العين فيها اعتلت لامه  
لم نأت<sup>20</sup> في نسق<sup>21</sup> الحروف وولائها بحرف الواو ولا حرف الياء

1) T. فويت 2) وحويت T. 3) وتويت T. 4) Fehlt im T.

5) تعدده T. 6) والحووة T. 7) ومتوى T. 8) لطرفها T. 9) لمرمى T.

10) وسعت T. 11) قلبت T. 12) وابدلت T. 13) سويت T.

14) ونحو T. 15) ونحووا T. 16) وطوا T. 17) وسوا T. 18) ونحو T.

19) ونعيا T. 20) نأت T. 21) نسق T.

كما أتينا بسائر الحروف الصحاح، وليس في الكلام فعل عينه ياء  
ولامه واو ليس<sup>1</sup> في كلامهم حيوت ولا نحوه،

فأما الألف المدّة التي في لا فأخرى ألا يجاء لها بحرف<sup>2</sup> لأنّه هذه  
الألف أعني<sup>3</sup> المدّة لا تكون أصلاً في الأفعال إنما تكون بدلاً أو  
زائدةً فلذلك أيضاً لم نأت لها بحرف،

تمّ القول على اسم المفعول المعتلّ العين من الثلاثي ودعانا إلى  
إقلال<sup>4</sup> شواهدة وترك<sup>5</sup> التصرف في أنحاء<sup>6</sup> واشتقاقاته كراهية  
الملل والسآمة<sup>7</sup> وفيما أتينا به دليل على ما أضربنا<sup>8</sup> عنه، بمّة  
اللّه وعونه،

10

حسبنا اللّه تعالى وصلواته على  
سيدنا محمّد النبي وآله الطاهرين،

1) Im T. و vor ليس ausgekratzt. 2) T. لا فاحرى الا

إحايه. T. 6) ترك T. 5) اقلال T. 4) اعنى T. 3) محآ لها محري

اصربنا. T. 8) والسآمه T. 7)

## Anmerkungen.

Für die häufiger citierten Werke sind folgende Abkürzungen gewählt:

Adab = Adab al-kātib des Ibn Kutābah, ed. Grünert  
 Ag. = K. al-Agāni  
 Alfjah = Alfjah des Ibn Mālik, ed. Dieterici  
 Baiḍ. = Baiḍāwī, ed. Fleischer  
 Bakrī = Bakrī, ed. Wüstenfeld  
 Divans = The Divans of the six ..poets, ed. Ahlwardt  
 Durrah = Durrah al-gauwās, ed. Thorbecke  
 Gamharah = Gamharat aš'ar al-'arab, ed. Būlāq 1303  
 Gauh. = Gauhari's Šahāh  
 Gawāl. Derenb. = Le livre des locutions viciieuses de Djawālīfī .... par H. Derenbourg  
 Ham. = Hamāsa, ed. Freytag  
 Hānsā' = Hānsā', Textausgabe, ed. Cheikho, Bairūt 1895  
 Hiz. = Hizānat al-adab  
 Hud. K. = Carmina Hudsailitarum, ed. Kosegarten  
 Hud. W. = Lieder der Hudhailiten, ed. Wellhausen, Skizzen und Vorarbeiten Heft I

I. Ja<sup>c</sup>. = Ibn Ja'īš, ed. Jahn  
 'Ikd = al-'Ikd al-farid  
 Jāk. = Jākūt, Geograph. Wörterbuch, ed. Wüstenfeld  
 Kazw. = Kazwīnī, Kosmographie, ed. Wüstenfeld  
 Lane = Lane, An Arabic-English Lexicon  
 Lis. = Lisān al-'arab  
 Mu'all. = Mu'allakāt, ed. Arnold  
 Mufadd. = Mufaddalijāt, ed. Thorbecke  
 Mufaṣṣal = Mufaṣṣal, ed. Broch<sup>2</sup>  
 Mutanabbī = Mutanabbī, ed. Dieterici  
 Muzhir = Muzhir des Sujūṭī  
 Nawādir = K. an-Nawādir des Abū Zaid, ed. Sa'īd al-Ḥūrī aš-Šartūnī  
 Nöld, Del. = Nöldeke, Delectus  
 Sib. = Sibawaihi, ed. Derenbourg  
 Sib. Jahn = Sibawaihi, übersetzt und erklärt von Jahn  
 Täg = Täg al-'arūs  
 Tibrizī = A Commentary on ten ancient Arabic Poems, ed. by Lyall  
 Wright = A Grammar of the Arabic Language<sup>3</sup>.

Andere Abkürzungen verstehen sich von selbst. Die in den Anmerkungen bei Versen angegebenen Varianten haben die Fassung unseres Textes zur Voraussetzung.

Nach einem kurzen Hinweis darauf, dass er nur die regelmässigen Erscheinungen beim Partic. pass. der Verba med. semivocalis erörtern wolle (S. 1, 5—7), und einer ebenso kurzen Erörterung der verschiedenen Behandlung des passiven Particips bei transitiven und intransitiven Verben im allgemeinen (S. 1, 7—10) geht Ibn Ginnī zur Darstellung der Besonderheiten desselben bei Verben med. semivoc. über. Die diesen Besonderheiten zu Grunde liegenden مسائل تصريفية werden übergangen, und nur was im

engen Zusammenhang mit dem Particip steht, vorgebracht. Eine Darstellung jener findet sich Sib. II, 396, 7 ff.; Mufassal 178, 21—183, 17, dazu I. Ja'. II, 1404 ff.; s. auch Alfijah S. 375, vv. 981 ff.

Über die Bildung des passiven Particips vgl. Sib. II, 401, 17—402, 6, woselbst bereits der Weg für die auch von Ibn Ginnī befolgte Anordnung des Stoffes (S. 2, 4—3, 16) vorgezeichnet ist, nur dass Ibn Ginnī vorher Gelegenheit nimmt, die Differenz zwischen al-Ḥalil († 175/791) und Sibawaih († 177/793) einerseits und Abū-l-Ḥasan al-Aḥfaš al-Ausaṭ († um 221/835) andererseits kurz zu streifen (1, 15—2, 3). Darüber heisst es I. Ja'. II, 1407, 15: „Al-Ḥalil und Sibawaih behaupten, der ausgelassene Buchstabe sei das Wāw (des Maḥ'ūl), weil dieses ein Zusatzbuchstabe ist, der ihm voraufgehende (Consonant) dagegen ein Wurzelbuchstabe; Zusatzbuchstaben aber seien geeigneter zur Auslassung als Wurzelbuchstaben. Auch weise die Bildung von Formen wie *mabī'*, *maki'* darauf hin, dass das Zusatz-Wāw ausgelassen werde; denn wäre das ausgelassene Wāw der Radikalbuchstabe, so würde man *mabū'*, *maki'* etc. sagen. Dagegen behauptete Abū-l-Ḥasan al-Aḥfaš, dass der ausgelassene Buchstabe der zweite Radikal des Verbs sei und dass die Formen *maḥ'al* und *maki'* ein maḥ'ūl und maḥ'il darstellten. Letzteres mit der Grundform *maḥ'jal*. Indem man darin den Vokal des Jā' mit dem Kāf vereinige (auf Grund desselben lautlichen Vorgangs wie bei *jabī'*), entstehe مَكِّيُول; daraus werde مَكِّيُول und daraus, weil zwei ruhende Konsonanten zusammentreffen, مَكِّيُول; hier aber stosse das Kesrah auf das Wāw des Partic. pass. und verwandle dieses in Jā', wie das Kesrah auch das (ursprüngliche) Wāw von *mizān*, *mī'ād* etc. umlaute“.

S. 2, 5. صوغ: Citiert Sib. Jahn II, 2, 486, Anm. 5; wie حوك wird auch صوغ auf die Herstellung kunstvoller Gedichte übertragen, Beispiele bei Goldziher, Abhandlungen zur arab. Philologie I, 134.

S. 2, 5. صون: Citiert Alfijah ad v. 982; begegnet unten 3, 16; 24, 1.

S. 2, 8—11. Ausser Sib. a. a. O. vgl. I. Ja'. II, 1418; Adab 628; Sib. II, 410, 17: قالوا مَشُوبٌ وَمَشِيبٌ وَحُورٌ وَجَيْرٌ. Vers von as-Sulaik b. as-Sulakah as-Sa'dī übersetzt bei Lane s. v. شوب; findet sich auch Ag. XVIII, 136, 10 (Varr. صرب القوم فقد الحى für صرب القوم; مغرض (ضرب), 2) s. v. شوب (Var. ضرب).



معروض 3) s. v. عرض; Lis. 1) s. v. شوب (Hinweis auf Varr. معروض und معروض, 2) s. v. صرب (Varr. معروض und الجفان), 3) s. v. عرص; Tāg 1) s. v. شوب, 2) s. v. عرص; I. Ja. II, 1418, 22 und Adab a. a. O. (nur 2. Vershälfte). Lis. s. v. شوب: العرصة: شوب: أي ملقنى في العرصة: شوب: معروض أي لم ليحفف (d. i. in die 'arṣah zum Trocknen gelegt); معروض أي لم ليحفف (d. i. halb gar gekocht) und معروض أي لم ليحفف (d. i. frisch, noch feucht).

S. 2, 11. 12. لوم: Sib. II, 402, 3: مَلُومٌ وَمَلِيمٌ; vgl. Baiḍ. II, 178, 7 zu Sure 37, 142: وَهُوَ مَلِيمٌ (La. für مَلِيمٌ, das auch Sure 51, 40 begegnet, wie auch Ḥam. 627, 17: وَإِنْ كُذِّبَ قُرْبَىٰ إِلَيْكَ مَلِيمٌ: „und da deine ganze Verwandtschaft tadelnswert handelte“).

S. 2, 12. 13. غارٌ منوولٌ وميبلٌ: Citiert Sib. II, 402, 2 als غارٌ منوولٌ وميبلٌ; vgl. Sib. Jahn II, 2, 486, Anm. 4: „Das vorangehende غار (Höhle, auch eine Pflanze . . .) was bei Sirāfi fehlt und was nur موصوف dazu sein kann, weiss ich nicht damit zusammenzubringen“.

S. 2, 13. 14. موت: Dass مات überhaupt für die Theorie قُدَّت مقفود ein recht unangenehmes Wort ist, zeigt sich in ar. مات, مَاتَ; syr. مَمَت, مَمَت, مَمَت; hebr. מָמַת, מִמָּתָה, יָמַת. (Hebr. מָמַת widerspricht den Formen مَاتَ und مَمَت nicht, da im Hebr. ursprüngliches ī in geschlossener Silbe, der noch eine weitere folgt, zu ä werden konnte, wie Philippi an vielen Stellen nachgewiesen hat; s. Barth in ZDMG. 43, 185.

S. 2, 14—17. روح: Zu عُصْنٌ مَرِيحٌ s. Gauh. und Lis. s. v. روح: „Er hat bei der Beschreibung der Thränen gesagt: „Als wären sie ein vom Winde bewegter und vom Regen befeuchteter Zweig.““ Verse i. T. von مَرْتَدُ الْأَسَدِيِّ منظور بن مَرْتَدُ الْأَسَدِيِّ, gehörig zu dem Gedicht Nawādir 236, woselbst ausführliche Erklärung. In Betracht kommen hier:

هَلْ تَعْرِفُ الدَّارَ بَأَعْلَى ذِي الْقَوْرِ  
 غَيْرَهَا نَأْجُ الرِّيحِ وَالْمَوْزِ  
 وَدَرَسَتْ غَيْرَ رَمَادٍ مَكْفُورِ  
 مُكْتَنِبِ اللَّوْنِ مَرِيحٍ مَطُورِ  
 وَغَيْرِ نُؤْيٍ كِبْقَايَا الدُّعْثُورِ

(citirt Gauh. 1) s. v. قور: vv. 1 und 3, 2) s. v. كفر dsogl.; Lis. 1) s. v. قور vv. 1, 3 und 4; Lis. und Täg s. v. كفر und روح: vv. 1, 3 und 4; Täg s. v. قور: vv. 1 und 3; Adab 628, 10: v. 4) „Kennst du die Wohnung auf der Höhe des hügeligen Landes? Verändert hat sie das heftige Wehen der Winde und der von denselben aufgewirbelte Staub. Ihre Spur ist verwischt, ausser einem vom Staube bedeckten, schwarzfarbigen, vom Winde hin- und hergewehten und vom Regen befeuchteten Aschenhaufen und ausser einem Zelt-schutzgraben gleich den Überresten eines zerstörten Wasserbehälters“.

S. 2, 18. Gemeint ist Abū-l-'Abbās Aḥmad b. Jahjā aš-Šaibāni al-Baġdādī, vulgo Ta'lab, dessen Kitāb al-Faṣīḥ Ibn Ginnī kommentierte; s. Flügel, Die gramm. Schulen, S. 251, Nr. 23.

S. 3, 1. 2. Vers von حَمِيدِ بْنِ ثَوْرٍ, von al-Kisā'i citirt, findet sich Gauh., Lis., Täg s. v. هيب; Adab 629; I. Ja'. II, 1419, 4, und lautet vollständig:

وَتَأْوِي إِلَى زُغَبٍ مَسَاكِينَ دُونَهُمْ<sup>1</sup> فَلَا لَا تَخْطَأُهُ الرِّفَاقُ مَهْرُبِ

„Es (das Qatā-Weibchen) kehrt zurück zu (seinen) noch mit Flaum bedeckten, notleidenden (Jungen), vor denen Wüsten liegen, die keine Karawanen betreten, gefürchtete“; مهروب etwa im Sinne von Nöld., Del., 6, 5:

قَطَعْتُ بِهَا أَجْوَازَ كُلِّ تَنْوِفِيَّةٍ خَوْفِ رَدَائِهَا كُلَّمَا أَسْتَنَّ مَوْرَهَا

„mit der ich den Raum jeder wasserlosen Wüste durcheilte, in der man den Untergang befürchtet, so oft ihr Staub hin- und her-

1) Lis. und Täg a. a. O. bieten auch die Lesart: نَعِيثٌ بِهِ زُغَبًا مَسَاكِينَ دُونَهُمْ.

wogt“, oder Divans 106, v. 17 (Vers des ‘Alkamaḥ): **وَجِيفُهَا بِمُشْتَبِهَاتٍ** „ihr rascher Schritt auf zweifelhaften Wegen, deren Schrecken gefürchtet wird“.

Die Zahl der von Ibn Ginnī hier gegebenen Anomala liesse sich noch durch **مُضَوِّفٌ**, **مُضَوِّفَةٌ** und **مَعْوِشَةٌ** vermehren, wengleich die beiden letzteren als **مَفْعَلَةٌ**-Formen gelten — s. Mufasssal 181, 12 —, und Hud. K., an der sogleich anzuführenden Stelle, als **مُضَوِّفَةٌ** als Infinitiv nach Analogie von **مَنْوَلَةٌ** und **مَنْوَبَةٌ** erscheint. Der Mufasssal 181, 12 = I. Ja. II, 1420, 22 citierte Vers stammt von **أَبُو جُنْدَبٍ** **الْهَذَلِيُّ** und findet sich Hud. K. Nr. 38, 3, dsgl. Lis. s. v. **نُصْفٌ** und **ضَيْفٌ**, Gauh. und Tāg s. v. **ضَيْفٌ** und Ham. II, 1, S. 593. Er lautet: **وَكُنْتُ إِذَا جَارِي<sup>1</sup> دَعَا لِمُضَوِّفَةٍ أَشْمِرُ حَتَّى يَنْصَفَ<sup>2</sup> السَّاقَ مِثْرَرِي** „Wenn mein Nachbar mich wegen einer Bedrängnis zu Hilfe rief, pflegte ich mich zu gürteln, so dass mein Schurz nur bis zur Hälfte des Beines reichte“. Dazu bietet Hud. W. Nr. 237, 6 in folgendem Verse des **أَنْتَ نُجَيْبٌ دَعْوَةٌ** **أَبُو عُمَارَةَ بِنِ أَبِي طَرَفَةَ** eine Parallele: **الْمُضَوِّفِ** „Du erhörst den Ruf des Bedrängten“ (s. Lane s. v.).

S. 3, 4—7. Die Persönlichkeiten der im Isnād genannten Gelehrten sind: 1. Abū ‘Ali al-Fārisī, 2. Abū Bakr b. Duraid al-Azdi † 321/934, 3. Abū-l-‘Abbās al-Mubarrad † 285/898, 4. Abū ‘Uṭmān al-Māzīnī † 249/863, 5. al-Aṣma‘ī und 6. Abū ‘Amr b. al-‘Alā’ † 154/770.

S. 3, 7.8. **مُخَيِّطٌ** citiert Sib. II, 402, 3 und Mufasssal 181, 4. Zu **مُطَيِّبٌ** vgl. I. Ja. II, 1419, 10: **قَالَ الْأَصْعَمِيُّ سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو بِنِ الْعَلَاءِ يُنْشِدُ** **وَكَاثِبًا تُفَاحَةَ مَطَيِّبَةَ** **طَيِّبٌ**; Hiz. IV, 574 (‘Ainī) erklärt als Gleichnis für den Wein; Mufasssal 181, 4.

S. 3, 10. Zu **غَيْمٌ** vgl. S. 23, 6 ff.; Vers (dort **الدَّجْنُ** für **الماءُ**) von ‘Alkamaḥ b. ‘Abadah findet sich: Socin, Die Gedichte des ‘Alkama Alfahl, Ged. II, v. 21 (Var. **الدَّجْنُ** für **الرَّيْحُ**); Divans

1) Hud. جَارٌ

2) I. Ja. يَبْتَعُ

112, 20 (dsogl.); Mufaṣṣal 181, 5; I. Ja. II, 1419; Hiz. IV, 520, 6, wo es zur Erklärung heisst: Der Strauss weidet die dunkelstreifig gewordenen Koloquinten und das Tannūm ab:

حَتَّى تَدَكَّرَ بَيضَاتٍ وَهَيَّجَةً يَوْمَ رَدَانٍ عَلَيْهِ الدَّجْنُ مَغْيُومٌ

„bis er an Eier sich erinnert und ihn zur Eile antreibt ein Tag leichten Regens, über dem sich dichtere Regenmassen zusammenballen, ein bewölkerter“.

S. 3, 12. Vers von مِرْدَاسِ بْنِ الْعَبَّاسِ, übersetzt bei Lane s. v. عَيْن; citiert: Gauh., Lis., Tāg s. v. عَيْن (Var. يَحْسِبُونَكَ); 'Aini, Hiz. IV, 574 (desgl.); Durrah 60, 8 (Var. قَدْ كَانَ قَوْمَكَ فÜR نُبَيْتُ قَوْمِكَ); begegnet auch S. 24, 18 wieder.

S. 3, 13. Sib. leugnet *Itmām*-Bildungen mit *wa*; vgl. II, 402, 5: وَلَا نَعْلِمُهُمْ أَتَمُّوا فِي الْوَاوَاتِ لِأَنَّ الْوَاوَاتِ أَثْقَلُ عَلَيْهِمْ مِنَ الْيَاءَاتِ und Mufaṣṣal 181, 5. 6.

S. 3, 14. Citiert Lis., Tāg s. v. دَوْف, I. Ja. II, 1419, 16 (Var. المددوف). Zu دَاوْفَ الْمَسْكَ s. Lane s. v. دَوْف.

S. 3, 15. Zu عَوْد „einen Kranken besuchen“ vgl. z. B. Alfijah S. 119, 5 v. u.:

وَحَيَّرْتُ سَوْدَاءَ الْغَيْمِ مَرِيضَةً فَأَقْبَلْتُ مِنْ أَهْلِ بَيْصَرَ أَعُوذُهَا

„Ich erfuhr, dass Saudā' von al-Gamim krank sei und so kam ich, meine Familie in Ägypten verlassend, um sie zu besuchen.“

S. 3, 16. مصوون citiert Mufaṣṣal 181, 6; Alfijah ad v. 982 etc. —

Betrachten wir kurz die hier vorgetragenen anomalen Erscheinungen! Zu S. 2, 7 bis 3, 4 vgl. Fleischer, Kleinere Schriften, I, 142 ff.; zu S. 3, 6—16 *ibid.*, 238 f.

Die Participialbildung der Banū Tamīm ist für die Geschichte der arabischen Grammatik insofern von Wichtigkeit, als sie den Theorieen von Sibawaih und al-Aḥfaš die nötigen sprachlichen Fundamente lieferte<sup>1</sup>. Für uns hat sie den Wert einer dialektischen Eigentümlichkeit. In ihr die ursprüngliche Art einer passiven Participialbildung zu erblicken, wie es die arabischen Grammatiker thun, würde uns in Widerspruch setzen zu sonst in Betracht

1) s. z. B. Durrah 58, 11.  
Leipz. semitist. Studien I, 3.

kommenden Erscheinungen im Gebiete des Semitischen. Vielmehr stellt sie sich als eine Analogiebildung nach Art des starken Verbs dar. Es ist eben ursprünglich scharf zu scheiden zwischen Verben einerseits mit Wāw und Jā' als Sonanten und andererseits als Konsonanten. Jene sind wirklich schwache Verben mit nur 2 Radikalen, diese hingegen starke Verben und wurden als solche behandelt. Die Eigentümlichkeit des tamimitischen Dialektes bestand nun darin, dass er die Analogie dieser dreiradikaligen Verben auf die nur zweiradikaligen wirken liess und daher Formen wie تَخَيُّوط u. a. bildete. Einen anderen Weg aber schlug die arabische Litteratursprache ein, indem sie die Analogie des zweiradikaligen Verbs auch auf die dreiradikaligen ausdehnte, deren mittlerer Radikal ein konsonantisches Wāw bez. Jā' war.

Gehen wir zu den beiden anderen Gruppen über, die eine Vermischung der ū- und ī-Participia zeigen! In ihnen tritt uns klar die Thatsache entgegen, dass die Gesichtspunkte, die dem späteren Araber für Bildungen wie مقوم und مبين massgebend waren, erst allmählich zur Geltung kamen, und dass der Zusammenhang يقوم und مقوم, مبين und يبين kein a priori gegebener, sondern erst durch Abstraktion gewonnener war. Auch diese anomalen Erscheinungen sind dialektischer Art, und zwar gehört die Gruppe mit ū- statt ī-Particip in die gleiche Kategorie wie hebr. בָּדַח, die mit ī- statt ū-Particip aber in die gleiche wie aram. مَصَّر. Es ist bemerkenswert, dass die so scharf durchgeführte Scheidung des Hebräischen und Aramäischen nach ū- und ī-Particip auch im alten Arabisch vorkommt.

Formen wie مَهْرَب u. a. erklären die Araber durch den *Isām* d. i. (wenigstens in gewissen Fällen) حركة بين الضم والكسر „einen Vokal zwischen u und i“. Zu Bildungen wie قَوْلٌ، قَيْدٌ، بُوعٌ، بُيَعٌ vgl. Mufaṣṣal 180, 4; 181, 4, ferner I. Ja'. II, 1414, 24, wo auch berichtet wird, dass al-Kisā' قَيْدٌ، غَيْضٌ، حَيْدٌ und سَيْقٌ im Korān las; andere Beispiele s. Wright, I, p. 84. 85. Man sieht jedoch nicht ein, warum man das ferner liegende ū dem näheren ī vorzog, vorausgesetzt, dass man nach den Gesichtspunkten der späteren Sprache handelte.

Noch dürftiger aber wird die Erscheinung eines i- für zu erwartendes ū-Particip erklärt. Ibn Ginnī sagt: لغلبة الياء على الواو. In den Erklärungen zu den betreffenden Versen heisst es, man habe مَرِيح u. a. wegen رِيح u. a. gebildet; aber warum das, wenn ein ganz anderes Princip galt?

S. 3, 19—4, 3. Das Spatium hinter الضمة و 3, 19 ist zu beiseitigen. Der Gedankengang wird klarer aus I. Ja. II, 1419, 16. Ibn Ginnī will sagen, dass Abū-l-‘Abbās deswegen kein Recht hat, sich zu Gunsten seiner Theorie auf Formen wie حُوور, غُوور, سُور u. a. zu berufen, weil die letzteren auch in der Gestalt غُوور, حُوور, مَعُوود, مَمُورون etc. erscheinen, während Formen wie مَمُورون, مَعُوود etc. für مَمُورون, مَعُوود etc. ganz unbekannt sind. (Zu غُوور, سُور für سُور, غُوور etc. vgl. z. B. Sib. II, 391, 20; 410, 5.) Zu dem Passus غارت عينة bis الضاري vgl. Sib. II, 245, 11 ff.; zu غُوور s. z. B. Nawādir 97, 9: غارت الشمس غِيَارًا<sup>1</sup> وَغُوورًا „die Sonne ging unter“. Zu غارت عينة vgl. die Verse des ‘Aggāg ‘Ikḍ III, 128:<sup>2</sup>

كَأَنَّ عَيْنَيْهِ مِنَ الْغُوورِ قَلْتَانِ<sup>3</sup> أَوْ حَوَجَلْتَا قَارُورِ

„als ob seine Augen infolge ihres Eingesunkenseins zwei Gruben oder zwei kleinen Flaschen glichen“. Der Vers von al-Aḥṭal findet sich in Salhani's Ausgabe, Heft II, 118, v. 4 und Gamharah 172, v. 6; citiert (abgesehen von den bereits von Salhani mitgeteilten Stellen) Gauh. und Lis. s. v. ضرو. Er lautet vollständig:

لَمَّا أَتَوْهَا بِمِصْبَاحٍ وَمِيزٍ لِيَهُمْ سَارَتْ إِلَيْهِمْ سُورُورَ الْأَجْبَلِ الضَّارِي

„Als sie sich an den Wein mit einem Becher (od. einer Lampe) und ihrem Bohrer (od. Seiher) machten, spritzte er auf sie<sup>4</sup> zu gleich der Ader des Vorderarms, aus der Blut herausquillt“.

1) Text fälschlich غِيَارًا. 2) Das ganze Gedicht jetzt in Ahlwardt's „Sammlungen alter arab. Dichter“, II, ‘Aggāg, Nr. XV, 52 ff. 3) ‘Ikḍ fälschlich قَلْبَانِ. 4) Gamharah erklärt, offenbar irrtümlich: „stieg er ihnen zu Kopf“.

S. 4, 7—13. Vgl. Durrah 41, 7: „Wenn man fragt, warum man *a'jad* als Plural von *'id* gebildet hat, trotzdem seine Wurzel, wie sich aus seinem Etymon *'ada*, *ja'adu* ergibt, med. Wāw ist, so lautet die richtige Antwort darauf, dass man ihn deshalb so bildete, damit der Plural von *'id* nicht mit dem von *'ad* verwechselt werde, wie man auch gebildet hat „er ist mir sympathischer (*aljaṭ bi-qalbi*) als du“, obwohl die Wurzel von *aljaṭ* med. Wāw ist, um es von „er ist ein schlimmerer Päderast (*alwaṭ*) als ein anderer“ zu unterscheiden“. Vgl. ferner zu عِيد, Pl. أعيان Mufaṣṣal 86, 10: **وَقَقُولُ فِي عِيدٍ عَيْدٌ لِقَوْلِكَ لِقَوْلِكَ أَعْيَانٌ**.

S. 5, 8—10. Zu سوء s. Sib. II, 245, 9: ... وقالوا سُوءُهُ سَوْءًا ... وِسَاءٌ نَفْسٍ سَوْءًا تَقْدِيرُهُ فَعَلًّا كَمَا قَالُوا شَعَلْتُهُ شُعْلًا وَهُوَ شَاغِلٌ; s. auch Hud. W. Nr. 192: وساء ذلك فغضب, ferner Hud. K. Nr. 47, 3; 66, 9; 67, 3. — Der Vers ist von الحرث بن خالد الخزومي, übersetzt bei Lane s. v. شَأو, citiert Gauh., Lis. und Täg s. v. شَأو (Var. (المُحْدَوِّج); Muzhir I, 231; Hiz. III, 455, 12; mit ausführlicher Erklärung Nawādir 40, 2 v. u. Lis. a. a. O. führt den Vers zweimal vor, das zweite Mal vervollständigt durch:

**تَحَّتَ الْمُحْدُورِ وَمَا لِهِنَّ بِشَاشَةٌ أَصْلًا خَوَارِجٍ مِنْ قَفَا نَعْمَانٍ**

„unter den Vorhängen der Sänften, während sie unfreundlich dreinblicken, abends, ausziehend von der Gegend hinter Na'mān“.

S. 5, 11—13. Zu طيء vgl. z. B. Ḥam. 76, 1—5: **وَأَمَّا طَيْئِي فَيَقْبَعِلُ مِنْ طَاءٍ يَطْوُهُ إِذَا جَاءَ وَذَهَبَ وَأَصْلُهُ طَيْوَى فِقَلْبِ كَسْبِيدٍ وَمَيِّتٍ فَإِذَا أَضْيِفَ إِلَيْهِ قَلَّتْ طَاءِي . . . . . وَقَوْلُ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ سَمِي بِطَيْئِي لِأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ طَوَى الْمَنَاهِلَ مِنْ كَلَامٍ غَيْرِ أَهْلِ الصَّنَاعَةِ**; ferner Fischer in ZDMG. 56, 578, Anm. 1 etc.

S. 5, 13. Zu فوء vgl. z. B. Sure 28, 76 und Hud. K. Nr. 87, 4.

S. 5, 14—16. Vers Lis. und Täg s. v. هوء.

S. 5, 18. Zu فياً vgl. z. B. Mu'all. 189, 1.

S. 5, Z. 20 f. Zu **أَرَبٌ** vgl. z. B. Hud. K. Nr. 27, 9; Ham. 36, 4:  
**فَأَبْتُ إِلَىٰ فَهْمٍ وَلَمْ أَكْ آتِبًا**.

S. 6, 3. Zu **ذُوبٌ** vgl. z. B. Ḥansā' 8, 1: **وَالصَّدْرُ كَاطِمٌ \* عَلَىٰ** „die Brust erträgt geduldig eine Qual, von der das Herz zerfließt“; s. auch Mutanabbi 43, 8.

S. 6, 5. Zu **صُوبٌ** vgl. z. B. Mu'all. 91, 7: **صَابَهَا وَدَقَّ الرَّوَاعِدُ** „es ergoss sich auf (od. traf?) sie das Wasser der Gewitterwolken“.

S. 6, 7. Zu **نُوبٌ** s. z. B. Hud. W. Nr. 141, 4: **تَرَكْنَا الضُّبْعَ**  
**سَارِيَةً إِلَيْهِمْ \* تَنْوِبُ اللَّحْمِ** „wir liessen die Hyänen zurück sie nachts besuchend, abwechselnd zum Fleische gehend“.

S. 6, 9—12. **جَيْبٌ**: Verse übersetzt bei Lane s. v. **جُوبٌ**, citiert Ganh., Lis. und Täg s. v. **جُوبٌ** und s. v. **بَطْرٌ** (s. v. **بَطْرٌ** Varr. **جَيْبٌ** und **تَجِيبٌ** für **شَقٌّ** und **تَشَقٌّ**). Vgl. Ham. 140, 7 v. u.:  
**وَلَمْ أَجُبْ فِي اللَّيَالِي حِنْدَسَ الظُّلَمِ** „und nicht hätte ich in den Nächten das tiefe Dunkel durchschritten“; vgl. Hud. K. Nr. 63, 3. Zum Gedanken vgl. Bānat Su'ād (Nöld., Del., 113), v. 43:

**مَا زِلْتُ أَقْتَطِعُ الْبَيْدَاءَ مُدَّرِعًا جُنَحَ الظَّلَامِ وَثُوبَ اللَّيْلِ مَسْبُولٌ**  
 „Ich fuhr fort die Wüste zu durchschneiden, indem ich in die Dunkelheit tief eindrang, während das Gewand der Nacht herabhing“.

S. 6, 13. Zu **خَيْبٌ** vgl. z. B. Hud. W. Nr. 202, Einl.: **فِي الْحَيْبَةِ**  
**سَقَطَتْ** „du bist hereingefallen“.

S. 6, 13. 14. Zu **رَيْبٌ** vgl. z. B. die Dichterstelle I. Hišām, ed. Wüstenfeld, I, 363, Z. 2 v. u.: **كَأَنِّي أَرَيْبُهُ بَرَيْبٌ** „als ob ich ihn mit einem Argwohn in zweifelnde Unruhe versetzte“.

S. 6, 14. Zu **شَيْبٌ** vgl. z. B. 'Abid ibn al-Abras, bei Hommel, Aufs. und Abhandl., S. 55, v. 7 = Tibrizī, 160, v. 11:

**تَصْبُو وَأَنْتَىٰ لَكَ التَّصَادِي أُنْتَىٰ وَقَدْ رَاعَكَ الْمَشِيبُ**  
 „Du hast jugendliche Liebesgedanken und wie kannst du wie ein



Jüngling an Liebe denken, während dich doch schon das Grauwerden geschreckt hat“.

S. 6, 16—18. Vers von al-Kumait citiert Lis. und Tāg s. v. صيب.

S. 7, 1. Zu فوت vgl. z. B. I. Ja'. II, 1142, 15 = Ḥam. 517, 3.

S. 7, 4. Zu بيت s. Durrah 196, 13.

S. 7, 5—7. Vers übersetzt bei Lane s. v. لیت, citiert Gauh., Lis. und Tāg s. v. لیت (auch دَجَى „Dunkelheit“ für نَدَى überliefert).

S. 7, 9—11. Vers von al-Āmirī oder 'Ā'īša bint Sa'd b. Abi Waḳkās, citiert Gauh., Lis. und Tāg s. v. غوث, Ḥam. 165, 17; lautet in den Lexx. vollständig:

بَعَثْنَاكَ مَائِرًا فَلَيْثَتَ حَوْلًا مَتَى يَأْتِي غَوَاثِكَ مَنْ نُغِيثُ

(Varr. قَابِسًا für مَائِرًا und غَوَاثِكَ „يَرْجُو غَوَاثِكَ“) „Ich habe dich um Nahrungsmittel zu holen ausgesandt, und du bist ein Jahr ausgeblieben; wann kommt deine Hilfe zu dem, dem du helfen sollst?“ Dass بَعَثُ statt يُغِيثُ ursprünglich gebraucht ward, folgt auch aus dem Götzennamen يَغُوث Sure 71, 23 (vgl. z. B. I. Hišām, l. c., S. 52).

S. 7, 11. Nach I. Ja'. II, 1417, 18 ff. hat لوث als nom. agentis auch لاث gebildet (wie شاك شوك und هار هور) und لاث (wie شاك).

S. 7, 12. 13. Zu ريث vgl. z. B. Hud. K. Nr. 4, 1: لا يَرِيْثُ „ohne Langsamkeit“; s. Nr. 5, 5 und Nr. 56 II, 1 f.

S. 7, 13. Zu عيث vgl. z. B. Sib. II, 35, 10:

فَقُلْتُ لَهَا عَيْثِي جَعَارٍ وَجَرْرِي بِلَحْمِ أَمْرِي لَمْ يَشْهَدِ الْيَوْمَ نَاصِرَةً  
„Da sprach ich zu ihr: „Richte Schaden an, o Hyäne, und reisse das Fleisch eines Mannes hin und her, dessen Helfer am heutigen Tage nicht zugegen ist.““

S. 7, 14—16. غيث: Citiert Gauh., Lis. und Tāg s. v. غيث von al-Ašma'i auf Autorität des Abū 'Amr b. al-'Alā'. Vgl. z. B. Hud. K. Nr. 2, 14: إِلَى أَنْ يَغِيْثَ النَّاسَ بَعْضُ الْكَوَاكِبِ „bis ein Stern den Leuten Regen gependet hätte“.

S. 7, 18. 19. Zu موج vgl. z. B. Tibrizi 19, 22 (Imra' al-Kais): وَلَيْدٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ „manche Nacht gleich dem Wogen des Meeres“.

S. 7, 19. Zu عوج vgl. z. B. Hud. K. Nr. 95, 7: وَثَلْتُ لَهُمْ  
 وَأَرْبَعُوا مِنْ الْعَيْسِ وَأَرْبَعُوا \* عَلَيَّ فَعَاوُوا  
 s. a. Hud. K. Nr. 124, 8.

S. 8, 1. Zu جين باح vgl. z. B. Hud. W. Nr. 271, 40: جِينَ بَاحٍ  
 بِكَ الضَّيْرُ „wenn deine inneren Gedanken dich verraten“.

S. 8, 3. Zu فوح vgl. z. B. Divans, Append., Imra' al-Kais, Nr. 37:  
 وَدَيْتَ يَفُوحُ الْبِسْكَ مِنْ حَجْرَاتِهِ „und manches Haus, von dessen  
 Seiten aus sich Moschusgeruch verbreitet“.

S. 8, 4. Zu لوح „schimmern, leuchten“ vgl. z. B. Hud. K.  
 Nr. 75, 3; 94, 6 u. a.

S. 8, 4. 5. Zu نوح vgl. z. B. Hansa' 81, 8: نَائِحَةٌ .. لَا أَرَأَى  
 تَنُوحُ „ich sehe fortwährend eine Klagende klagen“; vgl. Hud. W.  
 Nr. 169, 1; 242, 30 u. a.

S. 8, 6. Zu فتح vgl. z. B. Hud. K. Nr. 4, 8, Komm.: أَتَمَّحَ لَهَا  
 فَتَاحٌ تَقْدَرُ: فَتَاحٌ تَقْدَرُ und فَتَاحٌ تَقْدَرُ لَهَا

S. 8, 9. Zu طيح neben طوح, طيه s. unten zu S. 25, 4 ff.

S. 8, 10. Andere Bedeutungen von مباح s. Ham. 653, 10 (... مَبَاحٌ  
 مَائِحٌ يَعْنِي) (هو الَّذِي يَمِجُ الْمَاءُ أَيْ يَسْقِيهِ); Hud. K. Nr. 18, 13  
 يَمِجُ فِي عَدْوِهِ) (السَّحَابُ جَعَلَهُ كَمَا مِجُّ الْمَيْمَرِ  
 (وَدَوْرَانِهِ).

S. 8, 11. Zu بوخ vgl. z. B. Ham. 526, 22: بَاخَتِ النَّارُ إِذَا  
 طَفِئَتْ d. h. „erlischt“; s. Hud. K. Nr. 111, 2.

S. 8, 12—14. ثوخ: Vers von Abū Du'āib al-Hudāli, findet sich  
 in dessen Gedicht Gamharah 132, v. 7 (Var. تَمُوحُ); citiert Gauh.,  
 Lis. und Tāg s. v. شرح, Lis. auch s. vv. ثوخ und ثوخ, Gauh. auch  
 s. v. ثوخ und Tāg auch s. v. ثوخ; Adab 519, 2. Man gebraucht  
 ثاخ und ثاخ (auch تاخ? s. die Lexx.) in gleichem Sinne.

S. 8, 15. 16 und 18—20. **فوخ** und **فِيح**: Zu dem **Ḥadīṭ** **كَلَّ بَاتِلَةٌ** **فِيح** und **فوخ**: s. Ibn al-**Atīr**'s **Nihāja**, **Gauh.**, **Lis.** (und **Tāg**) s. v. **فوخ** und vgl. in den **Lexx.** **فِيح**.  
**تَفِيح** (nach andern **تَفُوح** oder **تَفِيح**) s. Ibn al-**Atīr**'s **Nihāja**, **Gauh.**, **Lis.** (und **Tāg**) s. v. **فوخ** und vgl. in den **Lexx.** **فِيح**.

S. 9, 1—3. **أود**: Korancitat Sure 2, 256. Vers von **Ḥassān b. Tābit**, in dessen **Diwan**, ed. **Tunis**, S. 32, 14; citiert **Gauh.**, **Lis.** und **Tāg** s. v. **غدن**; 2. Hälfte allein auch **Lis.** s. v. **أود**. Zur Verbindung **قَامَت تَرَائِيكَ** vgl. **Lis.** und **Tāg** s. v. **عِبهَر**:

قَامَت تَرَائِيكَ قَوَامًا عَبَّهَرًا

„Sie erhob sich, dir ostentativ eine herrliche Gestalt zeigend“. Vgl. auch **Hud.** W. Nr. 263, 7:

إِذَا هِيَ نَاءَتْ لِلْقِيَامِ تَأَوَّدَتْ تَأَوَّدَ غُصْنِ الْبَانَةِ الْمَتَرَاوِدِ

„Wenn sie sich mühsam zum Aufstehen erhebt, biegt sie sich unter der Last ihrer vollen Formen, wie der zitternde(?) Zweig des Muskatnussbaumes sich biegt.“

S. 9, 4. Zu **جود** vgl. z. B. **Mu'all.** 149, v. 16: **جَادَتْ عَلَيْهَا كَلَّ بِكْرٍ حَرَّةٍ** „worüber lauter jungfräuliche, regenschwere (Wolken) sich ergossen haben“; auch **Mu'all.** 91 ad v. 4: **الْجُودُ الْمَطَرِ الْكَثِيرِ** **الخ** und **Hud.** K. Nr. 116, 4.

S. 9, 4—6. Zu **دود** etc. vgl. **Durrah** 42, 5—8.

S. 9, 10. **قود**: Zu **مُقَاد** für **مَقُود** s. **Durrah** 59, 11.

S. 9, 11. **هود**: Korancitat Sure 7, 155.

S. 9, 12. **بيد**: **Sib.** II, 245, 18: **وقالوا غابَتِ الشَّمْسُ غُيُوبًا**; **وبادات تَبِيدُ بُيُودًا** und **ولا حُبُّهَا فِيمَا يَبِيدُ** **ولا حُبُّهَا فِيمَا يَبِيدُ** „und ihre Liebe vergeht nicht unter dem, was vergeht“.

S. 9, 13. **حيد**: Durch **عدل** auch **Ḥam.** 57, 3 erklärt. Vgl. noch **Hud.** K. Nr. 27, 9: **مَا عَنْهَا تَحِيدُ** „nicht kann man ihm ausweichen“, **Durrah** 33, 6 etc.

S. 9, 14. Zu **شيد** vgl. z. B. Sure 22, 44: **قَصْرٍ مَشِيدٍ**, **Hud.** K. Nr. 66, 10, auch Sure 4, 80 etc.

S. 9, 16. **ميد**: Durrah 18, 7 mit „sich hin- und herbewegen“ **تَحْرَك**, Ham. 586, 5. 9 mit „sich neigen“ **مال** und **تمايل** erklärt; **ibid.** **رجل مَيَّاد** „ein von Trunkenheit etc. taumelnder“.

S. 9, 17—20. **حون**: Vers von al-'Aggāg (Beschreibung eines die Rüden abwehrenden Wildstiers), citiert Gaub., Lis. und Tāg s. v. **حوز** folgendermassen:

يَجُوزُهُنَّ وَلَهُ حُوزِيٌّ كَمَا يَجُوزُ الْفَيْئَةَ الْكَمِيَّ

mit dem Zusatz, dass Abū 'Ubaida **حُودِيٌّ** für **حُوزِيٌّ** überliefert habe. Der erste dieser beiden Verse ebenso bei 'Aini, Hiz. III, 463. Lis. s. v. **حون** hat ferner:

يَجُودُهُنَّ وَلَهُ حُودِيٌّ

und Tāg s. v. **حون**:

يَجُودُهُنَّ وَلَهُ حُودِيٌّ خَوْفَ الْجِلَاطِ فَهَوَ أَجْنَبِيٌّ

Die richtige Lesart ergibt sich jetzt mit Sicherheit aus dem Diwan des 'Aggāg, ed. Ahlwardt, Nr. 40, vv. 177—180:

مَخَاطِطٌ وَتَارَةٌ قَصِيٌّ يَجُودُهَا وَهَوَ لَهَا حُودِيٌّ  
خَوْفَ الْجِلَاطِ فَهَوَ أَجْنَبِيٌّ كَمَا يَجُودُ الْفَيْئَةَ الْكَمِيَّ

S. 9, 20. Zu **لُون** vgl. z. B. Hansā' 128, 1: **وَلَاذَاتِ لِيَاذًا بِالْمُدْرِيْنَ** „und (die Kamelin) in den Salam-Bäumen Schutz vor den Melkenden sucht“, auch Hud. K. Nr. 98, 6 etc.

S. 10, 6. Zu **مَزُور** für **مَزَار** s. Durrah 59, 12; citiert wird hier: **زُورًا بُتَيْنَةً وَالْحَبِيبُ مَزُورٌ** „Besuchet die Butainah, man pflegt ja eine geliebte Person gern zu besuchen“.

S. 10, 7. Zu **شور** „(Honig) ausnehmen“ vgl. Durrah 22, 7.

S. 10, 8. 9. **صور**: Korancitat Sure 2, 262. Neben **فَصْرُهُنَّ** finden sich auch die Lesarten **فَصْرَهُنَّ**, **فَصْرَهُنَّ** und **فَصْرَهُنَّ**; s. z. B. Baiḍ. zur Stelle.

S. 10, 14. Zu **مور** „sich hin- und herbewegen“ s. z. B. Hud. K. Nr. 75, 10 und Mutanabbi 117, 1.

S. 10, 18. 19. Zu **ربر** vgl. z. B. Ham. 568, 1: **أَرَارَ اللَّهُ فَيْكِيكَ فِي**

السَّلَامِي „Gott mache (o Kamelin!) dein Mark in den Zehenknochen flüssig!“ und ibid. Z. 4 (= Maidāni, ed. Freytag, II, 849):

لَا يَشْتَكِينَ عَمَلًا مَا أَتَقَيْنَ مَا دَامَ مُرَحٌّ فِي السَّلَامِي أَوْ عَيْنَ

„Nicht klagen die Kamelinnen über eine mühevollen Arbeit, solange sie Mark in den Knochen haben, solange Mark in den Zehenknochen oder dem Auge ist“; vgl. auch Ham. 712, 4.

S. 11, 1. 2. طير: Zur Verbindung طار به vgl. z. B. Ham. 496, 1.

S. 11, 2. 3. عير: Hud. K. Nr. 75, 15 vom Hin- und Herfliegen der Pfeile, Hud. W. Nr. 271, 26 vom Vorbeilaufen der Gazellen gebraucht.

S. 11, 8. 9. قِسْمَةٌ ضَيْرِيّ Sure 53, 22; vgl. dazu Durrah 45, 9.

S. 11, 14, 15. Für الأوس lies genauer الأوس; s. jetzt Ru'ba, ed. Ahlwardt, Nr. 26, 47.

S. 11, 16—18. جوس: Korancitat Sure 17, 5. Vgl. zu جوس und zu dieser Koranstelle Ham. 49, 7.

S. 11, 18. Zu سوس vgl. z. B. Ham. 699, 12: سَوَاسُ مَكْرُمَةٍ „Lenker edler That“. Von der سياسة الدواب ward سوس auf die سياسة الرعيّة übertragen.

S. 11, 19—12, 2. Zu كوس vgl. z. B. Ham. 561, 16: الكوس المشي على ثلث قوائم البكرة الكوماء s. Hansā' 128, 1: البازل الكوماء „die 9jährige (Kamelin) mit grossem Höcker“, Ham. 688, 15; 719, 22 etc.

S. 12, 2—7. نوس: Vers von كعب العنبري nach Lis. und Täg von نعيم بن الحرث بن يزيد السعدتي; findet sich Ham. 337, ult., citiert Lis. (wo auf die vorliegende Stelle des Ibn Ginnī Bezug genommen wird) und Täg s. v. روع. Mit محمد بن يزيد ist المبرّد gemeint.

S. 12, 9—12. ريس: nach Ham. 643 Synonymon von ميس. Vers von ابو زبيد الطائي واسمه حرملّة بن المنذر بن ريس in folgendem Zusammenhange (v. 3 allein auch Gauh. ibid.):

فَبَاتُوا يُدْجُونَ وَبَاتَ يَسْرِي بَصِيرٌ بِالذَّجَى هَادٍ هُمُوسُ  
إِلَى أَنْ عَرَّسُوا وَأَعَبَّ عَنْهُمْ قَرِيْبًا مَا يُحَسُّ لَهُ حَسِيْسُ  
فَلَمَّا أَنْ رَأَوْهُمْ قَدْ تَدَانَوْا أَنَامَ بَيْنَ أَرْحُلِهِمْ يَرِيْسُ

„Sie zogen die ganze Nacht hindurch dahin, und die Nacht hindurch war (ihnen folgend) in Bewegung ein mit der Dunkelheit vertrauter, wegekundiger, geräuschlos einherschreitender (Löwe), bis sie zur Rast Halt machten und er in geringer Entfernung von ihnen sich lagerte, ohne dass auch nur das geringste Geräusch, das er machte, bemerkt werden konnte. Als er aber sah, dass sie sich nahe bei einander niedergelassen hatten, kam er zu ihnen, zwischen ihre Kamelsättel, stolz einherschreitend.“

S. 12, 13—18. Zu ميس vgl. z. B. Ham. 178, 2: ماس في مشيئته. Verse von زُرارة بن زُرارة<sup>1</sup>, dem Vater der دُخْتَنُوس, finden sich Ag. X, 40, 18. 19 (Var. المرسوس); citiert Täg s. v. دختنوس (Var. عنك für اليوم). Zu لا بل s. Wright II, 335.

S. 12, 19—21. هيس: Vers von غفار بن الأسود, citiert Gauh., Lis. und Täg s. v. هيس folgendergestalt:

إِخْدَى لِيَالِيكَ فَهَيْسِي هَيْسِي  
لَا تَنْعَمِي اللَّيْلَةَ بِالْتَعْرِيسِ

„Eine von diesen Nächten — reise, ja reise! Nicht gieb dich der Annehmlichkeit heute Nacht hin, indem du rastest!“

S. 13, 1—4. نوش: Verse von حُرَيْثُ الرَّبَعِيُّ غَيْلان بن حُرَيْثُ الرَّبَعِيُّ, übersetzt bei Lane s. v. نوش, citiert Gauh., Lis. und Täg s. v. نوش (Var. فهى für باتت bei Gauh. offenbar nur Druckfehler); Hiz. IV, 125 f. und 261, 4 v. u. (فهى und باتت); Gamharah 44, 14 und Adab 534, 4 (hat عَلَا für عَلَى); nur Vers 1 citiert Sib. II, 124, 14

1) Lis. s. v. دختنوس wird دختنوس als Tochter des زُرارة بن زُرارة bezeichnet. Dahtanūs war nach Ag. a. a. O. mit عمرو بن عمرو بن عُدَسُ mit عمرو بن عمرو verheiratet.

(Var. وهي). Zu اجواز الفلا vgl. oben 31, 3 v. u.; Jāk. I, 37, 14; 491, 22 u. a.

S. 13, 5. 6. هوش: Durrah 37, 5 الهوش mit الاختلاط „Durecheinander“ erklärt.

S. 13, 7—9. جيش: Vers von عمرو ابن الإطنابة الأنصاريّ erscheint Hiz. IV, 415 (‘Ainī) in folgendem (von Mu‘awija am Tage von صقین recitierten) Zusammenhange:

أَبَتْ لِي عِفَّتِي<sup>1</sup> وَأَبَى بِلَاءِي وَأَخَذِي الْحَمْدَ بِالثَّمَنِ الرَّبِيعِ  
 وَإِقْدَامِي عَلَى الْمَكْرُوهِ<sup>2</sup> ذَنْفِي وَضَرْبِي هَامَةَ الْبَطْلِ الْمَشِيعِ<sup>3</sup>  
 وَقَوْلِي كُلَّمَا جَشَّاتُ وَجَاشَتْ<sup>4</sup> مَكَانِكَ تُحْمَدِي أَوْ تَسْتَرْجِي  
 لِأَكْسِبُهَا<sup>5</sup> مَا تَرَّ صَالِحَاتٍ وَأَحْيِي<sup>6</sup> بَعْدَ عَنِ عَرِضِ صَحِيمِ  
 بِذِي شَطْبٍ كَيْتَلُ الْمِلْحِ صَافٍ وَنَفْسٍ مَا تَقَرُّ عَلَى الْقَبِيمِ<sup>7</sup>

(vv. 1—4 auch ‘Ikḏ I, 30 und Muzhir II, 161; v. 2 auch Mutanabbi 755, 11; v. 3 auch Lis. und-Tag s. v. جشأ und Hiz. I, 423, 4) „Es verbot mir (zu fliehen) meine Enthaltbarkeit vom Ungeziemen und meine erprobte Tüchtigkeit und meine Gewohnheit, den Ruhm für einen teuren Preis zu erkaufen und mich auch dem Unangenehmen entgegenzustellen und das Haupt des tapferen ausdauernden (oder vorsichtigen) (Gegners) mit dem Schwerte zu treffen und zu sprechen, so oft es meiner Seele übel und bange wurde: ‚Halte aus! Dann wirst du gelobt werden oder Ruhe finden‘ — damit ich mir<sup>7</sup> schöne Ruhmestitel verschaffte und ferner eine unbefleckte Ehre verteidigte mit einem (Schwerte) mit streifiger Klinge, das weiss ist wie Salz, glänzend, und einer Seele, die ihren Wohnsitz nicht im Gemeinen aufschlägt.“

Zum Gedanken von v. 3 vgl. Ham. 74, 1 = Hiz. I, 422, 13:

فَجَاشَتْ إِلَيَّ النَّفْسُ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَرَدَّتْ عَلَيَّ مَكْرُوهَهَا فَاسْتَقَرَّتْ

1) ‘Ikḏ شِيمَتِي 2) Mutanabbi الْعَمَرَاتُ 3) v. 2 lautet im Muzhir: 4) Lis. لِنَفْسِي وَإِعْطَايَ عَلَى الْإِقْدَامِ مَالِي وَإِقْدَامِي عَلَى الْبَطْلِ الْمَشِيعِ  
 5) ‘Ikḏ und Muzhir لَادْفَعُ عَنْ 6) ‘Ikḏ أَحْيَا (ist wohl Druckfehler) 7) جَا = نَفْسِي

„Und (nachdem) zuerst meine Seele unruhig geworden<sup>1</sup>, dann aber zu der ihr unbequemen Sache genötigt und ruhig geworden war.“

Zu جيش vgl. noch Mu'all. 25, v. 55: وَالجَيْشَ الَّذِي يَجِيشُ فِي جَرِيهِ كَمَا تَجِيشُ الْقِدْرُ فِي غَلِيهَا مَكَانَكَ أَنْتُمْ وَشُرَكَاءُكُمْ. Hud. K. Nr. 92, 41 u. a. Zu مَكَانَكَ vergleicht 'Ainī a. a. O. mit Recht Sure X, 29: مَن ذَا سِوَاكَ

S. 13, 10. Zu ريش vgl. z. B. Hud. W. Nr. 257, 29: مَن ذَا سِوَاكَ بِرَيْشِنِي „wer denn außer dir hilft mir?“

S. 13, 10. 11. Zu طيش vgl. z. B. Mu'all. 105, v. 39: إِنَّ الْمَنَايَا لَا تَطِيشُ سِهَامُهَا „die Pfeile des Todesgeschicks verfehlen ihr Ziel nicht“, Ham. 379, 15; 573, 6 etc. — Barth, Nominalbildung 79, stellt طيش mit hebr. טיש zusammen.

S. 13, 15. Zum Gedanken vgl. z. B. Nöld., Del., 107, v. 5:

دَعَهَا وَسَلِّ الِهَمَّ عَنكَ بِجِسْرَةٍ تَتَجَوَّ نَجَاءَ الْأَخْدَرِيِّ الْمَفْرَدِ „Lass von ihr (der Geliebten) ab, und entschlage dich deines Schmerzes mit Hilfe einer kräftigen (Kamelin), die eilig davonläuft, wie ein einsamer Wildesel“. Zu يَجْدُونَ ist اللَّطَّاءُ zu ergänzen, vgl. den Anfang eines andern, von Gauh., Lis. und Tag s. v. لظظ citierten Verses: „الَطَّاءُ بِهِنَّ يَجْدُوهُنَّ“ „er trieb sie fortwährend an“.

S. 13, 16—19. Zum Text vgl. z. B. Lis. s. v. حوص (VIII, 283, ult.): وَالْحَوْصُ ضَيْقٌ فِي مُؤَخَّرِ الْعَيْنِ حَتَّى كَانَتْهَا حَيْطَتٌ. Ham. 18, 21: الْحَوْصُ وَهُوَ ضَيْقٌ مُؤَخَّرِ الْعَيْنِ.

S. 14, 1. Die zweite Vershälfte übersetzt bei Lane s. v. عود. Zum Gedanken vgl. z. B. المُنْخَلِسِ رَأْسِكَ كَالْتَنَامِ Hiz. IV, 289, 9 und 298, 1 und Lane s. v. فَنن.

S. 14, 3. 4. نوص: Korancitat Sure 38, 2. Die Negation لَات — die den arabischen Grammatikern so viel Kopfzerbrechens gemacht hat, s. z. B. Baiḍ. zu unserer Stelle — ist einfach Entlehnung aus dem syrischen ܠܡܘܨ, was bewiesen wird 1) durch die

1) Freytag schlecht: „anima commota ad me confugit“.



Lautstufe des  $t^1$  und 2) durch den seltenen, formelhaften Gebrauch von لات in Wendungen wie Alfijah S. 84: نَدِمَ الْبُغَاةُ وَلَاتَ سَاعَةً „die Frevler bereuten, als es nicht die rechte Stunde zur Reue war“ (ist wohl ein sehr junger Vers) und Mutanabbī 56 ad v. 18:

طَلَبُوا صَلَاحَنَا وَلَاتَ أَوَّانٍ فَأَجَبْنَا أَنَّ لَيْسَ حِينٌ بَقَاءَ

„Sie baten um Frieden mit uns zur Unzeit; und so antworteten wir: „Es ist nicht die Zeit zum Weiterleben“.“

S. 14, 5. Vers von Imru' al-Kais, findet sich bei de Slane, Le Diwan d'Amro'kaïs, p. 46, Z. 12<sup>2</sup> (Varr. كَيْتَى فÜR سَلَمَى; اِنْ فÜR اَنْ; وَتٌ فÜR اَوْ تَبْوُصٌ وُ سَاعَةٌ فÜR خُطْوَةٌ (Varr. سَلَمَى, خُطْوَةٌ, وُ اَوْ<sup>3</sup>); citiert (mit Var. خُطْوَةٌ) Gauh., Lis. und Täg s. vv. نَوْصٌ وُ بَوْصٌ.

S. 14, 9—12. عَوْصٌ: Vers des Hudaliten — ob Abū Du'aib? — citiert Gauh., Lis. und Täg s. v. نَفْدٌ وُ صَدَغٌ.

S. 14, 16. 17. غَيْصٌ: Korancitat Sure 11, 46; vgl. noch Ḥansa' 86, 3 u. a.

S. 14, 19. Zu هَيْصٌ vgl. z. B. Divans 138, v. 11: جَنَاحٌ مَهَيْصٌ und Ḥansa' 15, 6: الْجَائِرَ الْعَظْمِ الْمَهَيْصِ „der den wieder gebrochenen Knochen heilt.“

S. 15, 1. 2. Zu سَوْطٌ vgl. z. B. Bānat Su'ād (Nöld., Del., p. 110), v. 7: قَدْ سَيْطٌ مِّنْ دَمِهَا نَجَعٌ وَرَوَّعٌ „mit deren Blute Schmerz und Lüge gemischt sind“; vgl. Hud. K. Nr. 124, 20.

S. 15, 3. Zu نَوْطٌ vgl. z. B. Mu'all. 186, v. 71.

S. 15, 4. Zu شَيْطٌ vgl. z. B. Ašma'ī's Kitāb al-Ḥail (ed. Haffner, SBWA. Bd. 132), Zl. 83: وَقَدْ يَشِيْطُ عَلٰى اُرْمَاجِنَا الْبَطَلُ „und manchmal rinnt an unseren Lanzen das Blut des Helden dahin.“

S. 15, 5. 6. Zu عَيْطٌ s. Ašma'ī's Kitāb al-Wuḥūš (ed. Geyer, SBWA. Bd. 115), Zl. 40: „العائطُ ist die Kamelin, deren Uterus

1) Über لَيْسَ s. Nöldeke, Mandäische Grammatik, S. 293. 2) تَبْوُصٌ übersetzt de Slane: „ad eam accedes“, während die Lexx. erklären اَى تَسْبِقُكُ „sie dir zuvorkommt“. 3) s. auch den Apparat.



S. 17, 1. Zu سوغ vgl. z. B. Hud. W. Nr. 247, 7: كَمَا سَاعَ „wie der Trank einem dürstenden angenehm ist, wenn er trinkt“; auch Sure 16, 68 und Durrah 95, 8 = Hiz. I, 204 ff., III, 133. 435 (Aini) u. a.:

فَسَاعَ لِي الشَّرَابُ وَكُنْتُ قَدَمًا أَكَادُ أَغْصَ بِالمَاءِ الحَمِيمِ  
„Angenehm und leicht floss der Wein meine Kehle hinunter, während ich früher (vor vollzogener Rache) beinahe von warmem (kaltem??) Wasser erstickt wurde“. Wegen der Bedeutungen „angenehm sein“ und „möglich sein“, die سوغ hat, vgl. Fleischer, Kl. Schriften, II, 564.

S. 17, 2. صوغ: مَصُوغٌ für مَصُوغٌ verpönt Durrah 59, 11.

S. 17, 4. اوف: Nach Durrah 59, 6—8 wird neben مَوْوَفٌ auch مَأْوُوفٌ gebraucht.

S. 17, 7. خوف: Nach Durrah 195, 5 wurde فُخِيفٌ im Sinne von خَوْفٌ gebraucht.

S. 17, 7—12. سوف: Verse von Abū-n-Nagm von Abū Zaid citiert Lis. s. v. همرجل (nur v. 1); Täg s. v. همرجل, wo aber als v. 2 steht:

لَمْ يَزَعْ مَأْزُولًا وَلَمْ يُسْتَهْمَلِ

„den man weder mit gekürzttem Halfter noch ganz frei weiden lässt“. Zu خَزَامِيّ vgl. noch Hud. K. ad Nr. 16, 20: قَسُوفِ الوَحْشِ. Zu خَزَامِيّ vgl. Nöld., Del., 25, 15: قَبْلَ المَمَاتِ سَبِيلُ . . . قَبْلَ الخَزَامِيّ „Werde ich vor meinem Tode noch einmal Gelegenheit finden, den Lavendel zu riechen?“ In مَعَاصِيرِ (Pl. von مُعْصِرٌ oder مُعْصِرَةٌ) liegt eine der durch ضرورة الشعر verlängerten Formen vor, s. Wright II, 383 B.

S. 17, 12—15. شوف: s. Ham. 339, 21 مشوف أى مجلّو. Vers von 'Antarah übersetzt bei Lane s. v. شوف, findet sich Mu'all. 156, v. 37; Tibrīzī 98, v. 38; Divans 46, v. 43; Gamharah 97, v. 5; citiert Gauh. und Lis. s. v. شوف; Täg s. v. شوف (Var. ركض). Nach Lane sagte man رَكَدَ und رَقَدَ الحَرَّ „die Hitze liess nach“. Tibrīzī verzeichnet drei Deutungen des ausgeworfenen موصوف zu مشوف:

1) nach al-Asma'î „der Dinār oder Dirham“ (dies nach Tibrizî die gewöhnliche), 2) البَعِير المَهْنُود „das mit Theer bestrichene Kamel“ und 3) „der Becher“.

S. 17, 16. قَاتَ يَقُوفُ إِذَا اتَّعَ مِثْلَ قُوفٍ s. Ham. 504, 22 قَاتًا يَقُوفُ.

S. 17, 17—19. زَيْفٌ: Vers von al-Hansa' übersetzt bei de Copier, Le Diwan d'al Hansa', p. 164, v. 12, findet sich (mit بِيضِهَا für das wegen فرقها offenbar بِيضِهَا zu lesen ist) bei Cheikho, Commentaires sur le Diwan d'al-Hansa', p. 213, 5 v. u. (hier weitere Belege mit ihren Varianten). Vgl. زَيْفَةٌ Mu'all. 155, v. 33.

S. 18, 11. Zu بَطْرَفٌ تَائِقٌ vgl. z. B. Hud. W. Nr. 278, 45: „mit schmachtendem Blicke“.

S. 18, 12. Zu حُقَّتْ البَيْتَ إِذَا كَنَسْتَهُ vgl. Ham. 177, 19: وَحُقَّتْ السِّنَانُ إِذَا أَحَدَدَتْهُ.

S. 18, 14. Zu شَأْتِكَ ظَعْنُ الحَيِّ vgl. z. B. Mu'all. 94, v. 12: „die in der Kamelsänfte fortziehenden Frauen des Stammes erfüllten dich mit Sehnsucht“; Hud. K. Nr. 99, 19 u. a.

S. 18, 18. Zu حَيِّقٌ vgl. Sure 11, 11: „und befallen hat sie . . .“, auch 16, 36; 39, 49 u. a.

S. 18, 20. Zu لَيْقٌ vgl. Wright, Opuscula, 79, 3 ff.

S. 19, 1. حُوكٌ: Zu الشَّعْرُ حُوكٌ vgl. Goldziher, Abhandlungen zur arab. Philologie, I, 130 ff.

S. 19, 1. 2. Zu دُوكٌ vgl. z. B. Mu'all. 27, v. 61 المَدَاكُ.

S. 19, 3. Zu شُوكٌ vgl. z. B. Hud. K. Nr. 97, 28 und Mu'all. 82, v. 38 (hier شَاكِي السَّلَاحِ = شَائِكُ السَّلَاحِ, wozu zu vergleichen Fleischer, Kl. Schriften, I, 237 ff.).

S. 19, 4. اللُّوكُ المَصْغُغُ: s. Ham. 683, 14: لُوكٌ.

S. 19, 5—12. حُبَيْنَةُ بنِ طَرِيفِ العُكْلِيِّ يَنْسِبُ حَيْكٌ: Verse von حُبَيْنَةُ بنِ طَرِيفِ العُكْلِيِّ يَنْسِبُ حَيْكٌ, citiert: 1) Lis. und Tāg s. v. عِلْطٌ und Gauh., Lis. und Tāg s. v. خَلْجٌ: 5 vv.; 2) Gauh., Lis. und Tāg s. v. رَعْنٌ und

Gauh. s. v. **علط**: vv. 1 und 2; 3) Muzhir I, 288: vv. 1. 2. 4. 5 (Var. **بغلطتين**). — **قِسْمَةٌ ضَيْرِيٌّ** wird Mufaṣṣal 183, 17 mit **مِشِيَّةٌ حِيكِيٌّ** zusammengestellt.

S. 19, 13—15. Vers von al-A‘šā citiert Lis. und Tāg s. v. **صيك** (Var. **بأجلادها**); Gauh. s. v. **صيك** nur 2. Halbvers (dieselbe Var.). Vgl. zu **صيك** z. B. noch ‘Alkamah, ed. Socin, Ged. 3, 44.

S. 19, 16—18. Zu **أول** „zurückkehren“ vgl. z. B. Hud. W. Nr. 243, 3: **إِلَيْهِ أَوَّلٌ إِذَا أُتْسَبَ** „auf ihn gehe ich zurück, wenn mein Stammbaum angegeben wird“.

S. 19, 21—20, 2. **سول** ist eigentlich eine dialektische Form zu **سأل**. Das Bindeglied für **سأل** mediae hamzatae mit dem dialektischen, nach Analogie von **خاف** behandelten **سال** gaben: 1) Formen wie **لَمْ يَسَلْ** und **سَلْ**; 2) vielleicht das Vorkommen einer Form **سول** als „angenehm erscheinen lassen“, „empfehlen“. So gewann man die Gleichung: **سول**, **لَمْ يَسَلْ** = **خوف**, **لَمْ يَخَفْ**. Aus **يَخَافُ** neben **يَخَفُ** schloss man dann auf ein **يَسَالُ** neben **يَسَلُ** und aus **خَفْتُ** schloss man auf ein **سَلْتُ**.

S. 20, 2—5. **شول**: Das Bild von dem **شَوْلُ المِيزَانِ** in Bezug auf den Adel oder Wert von Personen findet sich oft, s. Durrah 139, 5 v. u. und einen Vers von al-Aḥṭal in den Wörterbüchern s. v. **شول**, in seinem Diwan 274, 4 und Ag. VII, 44, 15. — Gebrauch von **أَشَلْتُهُ** Durrah a. a. O. eingehend besprochen. Zu der bildlichen Ausdrucksweise des Arabischen vgl. das biblische Dan. 5, 27 **תִּקַּל תִּקְלָתָא בְּמִאזְנֵינָא הַשְּׂמִיכָהָ חֲסִיר**, s. a. Ps. 62, 10.

S. 20, 5. Zu **صول** vgl. z. B. Mu‘all. 137, v. 71.

S. 20, 5—7. **طول**: Vers übersetzt bei Lane s. v. **طول** (wo **طول** für **عَارِبَةٌ** zu lesen ist), citiert Lis. (zweimal) und Tāg s. v. **طول** (Var. **الأوعال**).

S. 20, 8. 9. **عول**: Zur zweiten angegebenen Bedeutung vgl. Sure 4, 3: **أَلَّا تَعُولُوا** „dass ihr nicht (von der Gerechtigkeit) abweicht“ und Durrah 160, 8: **لَقَدْ عَلَّتْ عَلَيَّ فِي الْحَكْمِ** „du hast über

mich ein ungerechtes Urteil gefällt“. Zur dritten angegebenen Bedeutung vgl. Hud. K. Nr. 92 ad v. 12, wo *عَالَ* durch *تَفَاقَمَ* „ist zu schwer“, und Ham. 125, 14, wo es durch *وَغَلَبَ وَأَثْقَلَ* „überwältigte durch seine Schwere“ erklärt wird.

S. 20, 9—11. *غُول*: Vers von al-Aḥwas, findet sich Ag. VIII, 7, 2 v. u. in folgendem Zusammenhange:

أَسْلَامَ هَلْ لِمَتَيْمٍ تَنْوِيلُ    أَمْ هَلْ صَرَمْتِ وَغَالَ وَوَدَّكَ غُولُ  
لَا تَصْرِفِي عَنِّي دَلَالِكَ إِنَّهُ    حَسَنٌ لَدَيَّ وَإِنْ بَخَلْتِ حَبِيلُ  
أَزَعَمْتِ أَنْ صَبَابَتِي أُكْذِبُهُ    يَوْمًا وَأَنْ زِيَارَتِي تَعْلِيلُ

„O Salāma, hast du für einen Liebeskranken Gewährung, oder hast du vielmehr das Band zwischen uns zerschnitten und hat ein Verderben deine Liebe (zu mir) zu Grunde gerichtet? Wende nicht weg von mir dein Liebesspiel, denn es ist mir angenehm, auch wenn du damit geizest, und eine Wohlthat. Hast du geglaubt, dass meine Liebesleidenschaft für dich eines Tages eine Lüge sei und mein Besuch bei dir nur eine Beschwichtigung?“ — Zu *صرمت* vgl. Hiz. II, 213, u.: *أَصْرَمْتِ حَبْلَكَ مِنْ أُمَامَةَ* „hast du das Liebesband zwischen dir und Umāma zerschnitten?“ Zu *غول* s. Ham. 141, 3 v. u.: *غَالَنِي [الدَّهْرُ] أَهْلَكَنِي وَعَالَنِي . . . . غَلْبَنِي*. Zur Verbindung *غَالَتْ وَوَدَّهَا غُولُ* vgl. Mufaḍḍ. Nr. 25, v. 7: *غَالَتْ وَوَدَّهَا غُولُ* (Thorbecke nennt hier als Parallelen Jāk. IV, 322, 22 und Bekri 484, 16; hinzuzufügen sind: Nawādir 9, 4 und Muzhir II, 182); s. a. 'Iḳd I, 148, 5. 24 und Kazw. II, 174, 6 v. u.

S. 20, 12. *قول*: Zu *مَقَال* (*شِعْر*) statt *مَقُول* s. Durrah 59, 11.

S. 20, 14—18. *نول*: Vers von Garir in seinem Diwan, ed. Kairo 1313, II, 79, 6; vgl. Hiz. III, 404 (Aini):

وَلَمْ أَرِ مِنْ لَيْلَى نَوَالًا أَعْدُهُ    إِلَّا رُبَّمَا طَابَتْ غَيْرَ مَنِيَلِ

„Nicht sah ich ein schätzbares Geschenk Lailā's, vielmehr verlangte ich manchmal, ohne beschenkt zu werden.“

S. 20, 18. 19. *هول*: Gawāl. Derenb. 130, 15 ebenfalls *مَهُول* (so l. für *مَهْوَل*) verworfen und *هائل* als richtig bezeichnet.

S. 20, 20—21, 1. *ذيل*: Vers von Tarafa findet sich Mu'all. 50,

v. 44; bei Tibrīzī 40, v. 43; Divans 57, 43; Gambarah 88, v. 2; citiert Gauh., Lis. und Tāg s. v. ذيل und Hiz. IV, 422 (‘Aini).

S. 21, 2. ذيل: Zur Scheidung zwischen ذيل und زول s. z. B. Ham. 353, 3.

S. 21, 4—7. عيل: 1) s. Durrah 160, 5: لَقَدْ عُلْتُ حَتَّىٰ عَيْلٌ „ich versorgte meine Familie mit Nahrung, bis ich arm wurde“; vgl. ebenda عَيْلَةٌ „Armut“; 2) Halbvers von Aus b. Ḥagar, findet sich vollständig in Geyer’s Ausgabe, Nr. 32, v. 13 in folgender Gestalt:

لَيْتَ عَلَيَّ مِنَ الْبَرْدِيِّ هَيْبَةٌ كَالْمَرْزُبَانِيِّ عَيْالٍ بِأَوْصَالٍ

(daselbst S. 84 Varianten und Übersetzung, wozu aber zu vergleichen A. Fischer, ZDMG. 49, S. 122).

S. 21, 7—11. فيل: Vers von al-Kumait, citiert Gauh., Lis. und Tāg s. v. فيل. Vgl. Hud. K. Nr. 96, 2: لَمْ تُفَيْلٌ „dann wäre dein Urteil nicht für schwach erklärt worden“.

S. 21, 11—14. قيل: Vers citiert von Lis. und Tāg s. v. قيل (Var. قَيْلٌ für قَيْلٌ).

S. 21, 15. Zu كيل vgl. Hud. W. Nr. 217, 5 u. a. Sein Verhältnis zu كحل bespricht Barth, ZDMG 43, 190.

S. 21, 17. Zu هيل vgl. Sure 73, 14: كَثِيبًا مَهِيلاً „ein ausgeschütteter Sandhaufe“.

S. 21, 18—22, 3. أوم: Vers von Abū Du’āib al-Hudālī, citiert Gauh., Lis. und Tāg (Var. اجتلاها) s. v. أيم; Adab 468, 11 (Var. حَمِيْرٌ; falsch بالأيام, s. die Wörterbücher, namentlich Tāg). — Der genaue Titel der Nawādir des Abū ‘Amr aš-Šaibānī (+ 206/821) ist: كتاب النوادر الكبير (على ثلاث نَسْمَح).

S. 22, 3. Zu حوم vgl. z. B. Hud. K. Nr. 16, 13; Ham. 753, 7.

S. 22, 5. Zu روم vgl. z. B. Hud. K. Nr. 25, 6.

S. 22, 5. 6. سوم: Zur zweiten Bedeutung vgl. z. B. Hud. K. Nr. 2, 10: مَسَامِ الْعُخُورِ, mit dem Kommentar. Das Wort wird so

1) s. Flügel, Grammat. Schulen, S. 141, Nr. 4; Brockelmann, Gesch. d. Ar: Litt., I, S. 116, Nr. 5.

auch von Ameisen gebraucht, vgl. Hud. W. Nr. 157, 1: كَسَوُمُ النَّمْلُ 1: „wie die Ameisen mit trippelnden Schritten herumgehen“.

S. 22, 9. 10. كوم: Nach Ašma'i's Kitāb al-Farq 245, 13 so von Pferden gebraucht.

S. 22, 10—12. لوم: Der Vers wohl identisch mit dem Vers des Hudaliten Ma'kil b. Huwailid Hud. K. Nr. 58, 3:

حَدِّتُ اللَّهَّ أَنْ أَمْسَى زَبِيْعٌ بِدَارِ الْهُونِ مَلْحِيًّا مُقَامًا

„Ich pries Gott, dass sich Rubai' am Abend im Hause der Erniedrigung befand, geschmäht und zum Kaufe ausgestellt“. Auch bei Gauh., Lis. und Tāg s. v. لوم erscheint مُلَامًا für مُقَامًا. مُلَامًا ist aber vielleicht nur infolge der häufigen Verbindung von لحي mit لام hier eingedrungen. Zu لحي neben لام vgl. z. B. Divans 99, Nr. 18, v. 6: مَا هَرَمَ . . . بِمَلْحِيٍّ إِذَا الْوَمَاءُ لَبِمُوا „Nicht wird Harim geschmäht, wenn die niedrigen getadelt werden“ und I. Ja' II, 1134, 2:

بَكَرَتْ عَلَيَّ عَوَاذِلِي \* يَلْحَيْنَنِي وَالْوُمُهَنَّ

„Am frühen Morgen kamen meine Tadlerinnen zu mir und schmähten mich und ich schalt sie“ (die richtige Lesart ist وَالْوُمُهَنَّ, wie aus den zahlreichen zu diesem Verse von A. Fischer, ZDMG. 49, 675 gegebenen Belegen hervorgeht).

S. 22, 15—17. تيم: Vers citiert Ḥam. 63, 20 (Var. بِذَاتِ الْجَزَعِ), zweiter Halbvers Jāk. III, 625 s. v. عَذْبَةٌ; zu خَرْعَةٌ vgl. z. B. Div. 111, Nr. 13, v. 14: الدَّرْعِ خَرْعَةٌ und dazu A. Fischer, ZDMG. 57, 788, 2.

S. 22, 18—20. خيم: Vers von 'Antarah, in dessen Mu'all. bei Arnold 164, v. 64, bei Tibrizi 104, v. 66; Gamharah 99, 7; Divans 48, v. 71; bei Nöldeke, Fünf Mo'allaqāt, II, S. 21; citiert Ḥiz. I, 423, 6 (Var. إِذْ لِنَ für إِذْ). Zu خيم vgl. z. B. noch Ḥam. 338, 19: إِذَا خَامَ 1: „Wenn Leute feig zurückweichen . . .“.

S. 22, 20. ذيم: s. Sib. II, 245, 8: ذِيْمَتُهُ أَذِيْمَةٌ ذَامًا 1.



S. 22, 21—23, 1. ريم: Vers von al-A'sā, citiert Gauh., Lis. und Tāg s. v. ريم, Mutanabbī 57, ad v. 24, wo Mutanabbī mit أُسْدُ كَتَابِ الرَّامَةِ وَلَمْ يَرِمْ (أَيَا أَبْتَا لَا تَرِمَّ عِنْدَنَا) vielleicht den Vers des A'sā nachahmt; Durrah 72, 6 (Var. عِنْدَنَا); Hiz. I, 359, 9 v. u. und II, 265, 3 (der erste Halbvers hier in der Gestalt: فَلَا رِمْتَ يَا رِمْتَ). — Zu ريم vgl. noch Mu'all. 104, v. 37.

S. 23, 2. Zu شيم „nach dem Blitze sehen“ vgl. Mu'all. 32, v. 73. Die ursprüngliche Bedeutung der Wurzel ist wohl „hineinstecken“, vgl. Hud. K. Nr. 16, 22 u. a. und sein Verhältnis zu شيم und سمد (s. dazu Nöldeke, ZDMG. 37, 532).

S. 23, 3. 4. Zu صيم vgl. z. B. Hud. K. Nr. 6, 3; Nöld., Del., 2, 1 u. a.

S. 23, 11—16. Vers von Namir b. Taulab, nach andern von Nuṣaib, findet sich: Ag. XIX, 159, 15<sup>1</sup> und 160, 5 und 9<sup>2</sup>; Hiz. III, 546, 18<sup>3</sup>; 'Ikd III, 124, 5 v. u. und 128, 14<sup>3</sup> und Ḥam. 600, 1. 2<sup>4</sup> (an letzter Stelle im Commentar zu dem Verse:

أَحِبُّكُمْ مَا دُمْتُ حَيًّا فَإِنِ أَمْتُ فَوَا كَيْدَا مِمَّنْ يُحِبُّكُمْ بَعْدِي

„Ich liebe euch, solange ich lebe; wenn ich aber sterbe — o Schmerz, den der mir bereitet, der euch nach mir liebt!“).

S. 23, 17—21. أون: Vers 1 und 2 übersetzt bei Lane s. v. جون; citiert Gauh. und Lis. s. vv. أون und جون: 3 vv. (Lis. s. v. جون Var. مترٌ طولٌ); Tāg s. v. أون v. 3, s. v. جون vv. 1 und 2 (in allen diesen Citaten بنت الجُنَيْدِ für بنت الحَلَيْسِ).

S. 24, 1. Zu صون vgl. z. B. عَرِضٌ مَّصُونٌ Durrah 58, 9. 10 = 'Ikd I, 60: „eine wohlbewahrte Ehre“.

S. 24, 2. كون: Vers von الربيع بن صَبْعِ الْفَزَارِيِّ, citiert Lis. und Tāg s. v. كون (Var. يُهْرَمُهُ), Hiz. IV, 481 ('Aini, dieselbe

- 1) in folgender Gestalt: أَهِيمٌ . . . فَوَا حَزْنَا مِنْ دَا يَهِيمُ بِهَا بَعْدِي
- 2) in der zweiten der von Ibn Ginnī mitgeteilten Überlieferungen.
- 3) der zweite Halbvers in der Gestalt: فَوَا كَبْدِي مِنْ دَا يَهِيمُ بِهَا بَعْدِي
- 4) in den beiden ersten der von Ibn Ginnī gegebenen Überlieferungen.

Var.); ausführliche Besprechung Ḥiz. III, 307, 2 ff. (wo جاء als Var. für كان notiert und die Lesarten يَهْدِمُ وَيُهْرِمُ folgendermassen einander gegenübergestellt werden: . . . هَدَمْتُ مِنَ الْبِنَاءِ . . . أَي يَضَعِفُهُ إِذَا أَسْقَطْتَهُ . . . وَرَوَى يُهْرِمُهُ . . .).

S. 24, 4. مؤونة: Zu مؤونة und مؤونة s. z. B. Sib. II, 391, 21 und 410, 8.

S. 24, 6. آئين: Sib. II, 399, 19. 20: أَن يَتَّيْنُ فَهُوَ فَعِلٌ يَفْعَلُ: Mutanabbī 132, 5 bemerkt al-Aṣmaʿī, dass آئين keinen مصدر habe, Abū Zaid dagegen nennt آئين.

S. 24, 7—11. بين: Verse citiert Lis. XVII, 312 und Tāg IX, 341 s. v. بين (في جدول في مَنحَاة Var.); Lis. und Tāg s. v. بين (schlecht بَيْنَ فَوْقَ جَدْوَلٍ فَجَنُونٍ); Nawādir 60, 1. Zu بَوْنٌ für بَيْنٌ s. Adab 592, 2 f. u. a.

S. 24, 12. 13. Zu دين „gehorschen“ vgl. z. B. Muʿall. 126, v. 25.

S. 24, 13—15. رين: Korancitat Sure 83, 14.

S. 24, 16. Zu شين vgl. z. B. Hud. W. Nr. 255, 9 u. a.

S. 24, 18 s. S. 3, 12.

S. 24, 19. 20. غين: Zu der Ḥadiṭ-Stelle vgl. Gauh., Lis., Tāg, Ibn al-Aṭīr's Nihāja und Lane s. v. غان.

S. 25, 2. 3. مين: Vers von زيد بن عدى بن عدى, citiert Gauh., Lis. und Tāg s. v. مين, lautet vollständig:

فَقَدَدَتِ الْأَدِيمَ لِرَاهِشِيهِ وَالْفَى قَوْلَهَا كَذِبًا وَمَيْنَا

(Gauh. (فقدمت) „Und sie liess die Haut seiner zwei Armadern der Länge nach zerschneiden, und er fand in ihrer Rede nur Lug und Trug“. Zur Verbindung كَذِبًا وَمَيْنَا vgl. Ḥiz. I, 161, 6 v. u. = 490 (ʿAini), 4. 5 v. u.:

أَزَعَمْتَ أَنَّكَ قَدْ قَتَلْتَ سَرَاقَتَنَا كَذِبًا وَمَيْنَا

„Hast du mit Lug und Trug behauptet, dass du unsere Vornehmen getötet hast?“

S. 25, 4—7. Zu *توه* vgl. z. B. de Sacy, Chrestom.<sup>2</sup>, II, 149, v. 50: *طِيح*, *طوح*, *تية*, *توه*. *فِيَنَّ صَاحِبَهَا قَد تَاءَ فِي الْبَلَدِ* vgl. Sib. II, 399, 12—20 und dazu Jahn's Übersetzung; Mufasssal 179, 18—20; I. Ja'. II, 1411, 24—1412, 4.

S. 25, 8. 9. Zu *شوه* vgl. Hud. W. Nr. 183: *شَاءَ الْوَجْهَ أَي قِيحَ*.

Der Ausspruch des Propheten *شَاهَتِ الْوَجْهَ* findet sich Ibn Hišām, Sira, ed. Wüstenfeld, I, 445, 14; Ag. IV, 27, 23 u. s.; citiert Gauh., Lis. und Täg s. v. *شوه*.

S. 25, 17. Zu *قول الخليل* vgl. Sib. II, 399, 12 ff.

S. 25, 18 ff. Vgl. Sib. II, 433, 3 ff. = Jahn II, 1, § 554 ff.; Mufasssal 183 ff.; I. Ja'. II, 1451 ff.

## Register.

### فهرست الآبيات والمصاريح الشواهد

	أ				
24,3	وافر	الشْتَاءُ	23,13—15	طويل	بَعْدَى
			21,1	طويل	مُمدّد
	ب				
6,18	بسيط	الصَّيْبُ	19,15	متقارب	بِأَجْسَادِهَا
3,1	طويل	مَهْوبٌ		ر	
18,3	كامل	تَهْيِيبٌ	2,16.17	رجز	مَكْفُورٌ
2,10	طويل	مَشِيبٌ	12,1	بسيط	بِالْحَظَرِ
22,1	طويل	وَإَكْتَابُهَا	4,2	بسيط	الصَّارِي
	ت				
7,6.7	رجز	سَرِيَتْ	13,17.18	رجز	اهْتَرَا
3,8	كامل	مَطْبُوبَةٌ			
	ث				
7,10	وافر	تَغَوْتُ	11,14.15	رجز	الْحَجَلِيسِ
			12,20	رجز	هَيْسِي
	ح				
13,9	وافر	تَسْتَرِيحِي	12,5	طويل	يَايِسُ
15,13	طويل	تُمْسَحُ	12,15—18	رجز	دَخْتَنُوسُ
	د		12,11	وافر	يَرِيْسُ
14,11	رمل	نَقْدٌ		ص	
9,3	متقارب	آدَهَا	14,5	طويل	تَبُوصُ

13, 15	ظ وافر	أَلْطَا	5, 16	م رجز	الْقَدَمُ
22, 17	ع بسيط	الْبَيْعَا	23, 1	متقارب	تَرَمٌ
8, 14	كامل	الإِصْبَعُ	22, 12	وافر	مُلَامَا
16, 14	طويل	صَائِعُ	17, 14	كامل	الْمُعَلَمُ
3, 14	ف رجز	مَدَّووفٌ	22, 19	كامل	مُقَدَّمِي
13, 3. 4	ل رجز	عَلَا	6, 11	رجز	الظَّلَامُ
20, 7	كامل	الأَوْعَالَا	14, 1	وافر	كالثغَامِ
17, 19	متقارب	رَفْنَا لَهَا	23, 4	طويل	مَضِيمٌ
15, 18. 19	رجز	الْأَجَلُ	3, 10; 23, 9	بسيط	مَغِيومٌ
21, 14	رجز	الْقَيْدُ	25, 7	ن رجز	الْمُتَيِّهِينَ
11, 11	رجز	دُخَلٌ	25, 3	وافر	مَيْنَا
17, 9. 10	رجز	هَمْرَجِلٌ	19, 8—12	رجز	رُعَيْنِ
21, 6	بسيط	بِأَوْصَالِي	23, 19—21	رجز	لَوْنِي
21, 10	وافر	لِفَيْدِ	5, 10	كامل	بِالْأَطْعَانِ
16, 3	بسيط	شَيْدٌ	24, 9. 10	رجز	بَانُونِي
20, 11	كامل	غُولٌ	3, 12; 24, 18	كامل	مَغِيُونٌ
20, 17	كامل	يَنْوُلٌ	9, 19	ي رجز	حُوْدِيٌّ

## فهرست الأسماء الأعلام

أ	د
أحمد بن يحيى 2,18	دَخْتَنُوس 12,15
الأخطل 4,2	دعد 23,13.14
الأصمعيّ 3,5.7; 7,14; 13,19	ذ
الأعشى 16,1; 19,13	ذات العَدْبَة 22,17
ب	ذو رُعَيْن 19,8
البغداديّون 3,2.4.15	ذو الرّمّة 7,14
أبو بكر [محمد بن الحسن]	ر
3,5; 21,8; 22,2	رَوْبَة 11,13; 25,6
ت	ز
بنو تميم 3,6; 23,10	أبو زُبَيْد 12,10
ج	أبو زيد 11,18; 21,12; 25,13
جرير 20,15	س
الجَزَع 22,17	السُّلَيْك بن السُّلَكَة 2,9
بنت الجُنَيْد 23,19	أبو السَّمال العدويّ 11,17
ح	سيبويه 1,15; 2,12.13
حسان [بن ثابت] 9,2	ط
أبو الحسن [الأخفش الأوسط] 2,1	طيء 5,11
الحسن بن أبي الحسن البصريّ 16,9.10	ع
خ	أبو العباس 3,5.16
الخليل 1,15; 25,17	أبو عثمن [المازنيّ] 3,5.7.9
الخنساء 17,18	العرب 3,20
	علقمة بن عَبَكَة 3,9; 23,8

أبو عليّ [الفارسيّ] 3,4; 9,2.18;  
13,16; 14,4; 16,12; 21,8.19; 24,8

أبو عمرو الشَّيبَانِيّ 22,2

أبو عمرو [بن العلاء] 3,7  
عَنْقَرَة 17,13

ف

الْفِرْزَدَق 20,7

ك

الْكَيْت 6,17

ل

لَيْلَى 14,5

م

مُحَمَّد بن يَزِيد 12,6

ن

نَافِع بن لَقِيْط 18,1

أبو النَجْم 11,10; 17,8

هـ

الْهَذَلِيّ 8,13; 21,21

## Nachträge und Berichtigungen.

Herr Professor Nöldeke hat mich darauf aufmerksam gemacht, daß S. XV, 11 für **إِنِّي أَنَّى** („Meine Augen sind meine Zeugen; habe ich doch mit ihnen geweint . . .“) und das. 19 für **الرَّكَابُ** des Metrums wegen **الركابُ** („Reitkamele“) zu lesen ist.

Herr Professor Fischer stellt mir noch folgende Notizen zur Verfügung:

S. 1, 11. Für **مَقَائِيسَةٍ** l. **مَقَائِيسَةٍ**. Vgl. 2, 3; Dozy, Suppl., s. v.; Ibn Ḥaldūn, Muqaddima, Bairūt 1900, ٥٥٩, pu. ٥٥٧, 8; Sacy, Chr.<sup>2</sup> II, ١٣٣, 10 und besonders Durrah ٣٨, 10, wo die **مَقَائِيسِ** (التصريف) dem **كَلَامِ الْعَرَبِ** gegenüberstehen wie hier dem **مَسْمُوعِ**. **مَقَائِيسَةٍ** wird immer nur als reines nom. act. gebraucht; vgl. Durrah ٢٨, 11. ٤٩, 3 v. u. ٥٠, ult. ٥١, 2 etc.

S. 3, 6 ff. Vgl. I. Ḥalawaih, Laisa, AJSL. XV, p. 33, no. ٥٥.

S. 3, 10. Findet sich auch Ḥiz. IV, ٥٧٩, 1 (‘Aini).

S. 4, 2. Der Halbvers richtig gedeutet **مُحِيطٌ** al-Muḥiṭ s. **ضُرُو**.

S. 5, 10. Vgl. Nöldeke, Zur Grammatik des class. Arabisch, S. 6, 7 v. u. Die Übersetzung, die N. von dem Verse gibt, ist aber irrig (er erklärt sie selbst für unsicher), denn sie nimmt für **شَأْوٍ** (شوء) im Akt. wie im Pass. die gleiche Bedeutung an, was nicht geht, und ignoriert außerdem das **قَدْ** in der zweiten Vershälfte. Zu übersetzen ist: „Der Wanderzug ist vorbeigezogen und hat nicht im mindesten dein Liebesverlangen erregt — während ich doch sonst zu sehen pflegte, wie dein Verlangen durch die in den Kamelsänften reisenden Frauen erregt wurde.“ Vgl. Lis.

XIX, ١٤٥, 5 v. u.; Ḥiz. III, ٤٥٥, 13. Zu **قَدْ أَرَى** im Sinne von **أَرَى** **قَدْ كُنْتُ أَرَى** s. Wright<sup>3</sup>, I, p. 286, Fußnote\*.



S. 6, 14. 15. Wie die Reihenfolge مشيب — مسيب — مشيب zeigt, ist der Text hier nicht ganz in Ordnung.

S. 7, 10. Vgl. zu dem Halbvers jetzt noch meine Ausführungen ZDMG. 58, 869—871.

S. 7, 13. Der in der Anm. zitierte Vers findet sich auch Kāmil ۴۳۰, 4; Maidānī, Amtāl, ed. Freytag, II, p. 89 (s. auch p. 154, ult.) und Lis. und Tāg s. ۷۷. جرر (wo عيشى natürlich nur ein Flüchtigkeitsfehler für عيشى ist) und جعر.

S. 7, 14. Für أمة l. أمة (richtig Lis. und Muḥiṭ al-M. s. v. غيث); vgl. noch Muzhir I, ۹۹, 5. ۷۵. pu. und Faijūmī, Miṣbah s. v. غيث.

S. 8, 14. Findet sich auch I. Qutaiba, Šīr, ۴۱۴, 3 (wo für الصبح besser الصبح zu lesen ist).

S. 12, 15—18. Die 4 Verse auch I. Qutaiba, Šīr, ۴۴۹, 13. 14.

S. 13, 3. 4. Vgl. noch Gauh., Lis. und Tāg s. v. علو (wo Abū-n-Nagm als Verfasser genannt wird); Kāmil ۷۵۳, 6; I. Ja. ۵۳۲, 19; Naḥḥās, Komm. z. Mu'all. des Imra' al-Qais, ed. Frenkel, S. 41, 14, und Zauzanī, Šarḥ al-Mu'all., ed. Kairo 1304, ۲۹.

S. 13, 7—9. Zu den in der Anm. zitierten Versen des Ibn al-Iṭnāba vgl. noch Kāmil ۷۵۳, 13—15 und ۵۳, 7.

S. 13, 15. Zitiert Lis. und Tāg s. v. مظل.

S. 14, 4. Zu لات vgl. jetzt Nöldeke, Beitr. z. semit. Sprachwissenschaft, 14, Anm. 6.

S. 15, 3. Vgl. 4, 9.

S. 15, 11. Zu بوع ist auch zu vergleichen Ḥam. ۷۲۰, 5ff.

S. 16, 3. Für شيل l. شيل; vgl. Tibrizī ۱۴۴, v. ۱۱; Sacy, Chr.<sup>2</sup>, II, ۱۵۱, v. ۱۱ und Šu'arā' an-naṣrānija ۳۹۷, 5.

S. 17, 1. Zu dem in der Anm. zitierten Verse فساع الح vgl. noch Lis. und Tāg s. v. حم und Lane s. v. حميم. Zu dem Gegensinn von حميم s. noch Ibn al-Anbārī, Aḍḍād, ۹۰f.

S. 20, 7. Nach Boucher, Divan de Férazdak, p. ۱ rührt der Vers von Aḥṭal her; vgl. Aḥṭal, ed. Salhani, ۳۹۹.

S. 21, 6. Der Vers auch zitiert, was mir früher entgangen war, Lis. und Tāg s. v. عبر.

S. 22, 17. Der Vers hat Laqit al-Ijādi zum Verfasser; s. Benfey's Orient und Occident, I, 709', v. ۲ (wo Nöldeke für البيعا der Hs. zu Unrecht التبعاً eingesetzt hat) und I. aš-Šagari, Muḥtārāt, ۲, pu.

S. 23, 9. Vgl. 3, 10.

S. 23, 13—16. Vgl. I. Qut., Ši'r, ۱۷۴, 1; ۲۴۳, 17ff.

S. 24, 3. Der Vers auch zitiert Goldziher, Abhandlungen z. arab. Philol., II, ۹, 12 (wo einige weitere Belege); I. Ḥagar, Iṣāba, I, ۱۰۷۹, Nr. ۲۷۱۲; Muṣṭabih ۲۱۹, 5 und Tāg s. v. ربع.

S. 24, 9. 10. Weiterer Beleg Zubaidi, Istidrāk, 30, ult.

S. 25, 3. Weitere Belege I. Qut., Ši'r, ۱۱۳, 5 und Muḥiṭ al-M. s. v. رهش. Der in der Anm. zitierte Vers rührt von 'Abid b. al-Abras her. Er findet sich noch I. Qut. a. a. O. ۱۴۳, 18; Ag. XIX, ۸۵, 9; Isk. Abkarius, Rauḍa, ۲۰۹, 9; Šu'ara' an-naṣrānija ۵۹۹, 8; Hiz. I, ۳۲۲, 14; Sujūti, Šarḥ Šawāhid al-Muḡni, Ms. Thorb. A 121, S. 185, 2 etc.

So weit Herr Professor Fischer, der mich außerdem noch darauf aufmerksam gemacht hat, daß der Text allerlei kleine Lücken zu enthalten scheint. Ich bin dieser Frage nachgegangen und habe dabei festgestellt, daß folgende Wurzeln fehlen:

تور توج بوق بوغ بوط بوض بوش بوث بوب بويس أيد أوه  
 (جوق) جوظ جوخ ثول تيك تبيع تيز تير تيمح توف توع  
 خوب حيش حيز (حوت) حوت جيف جيظ جوه جون جوم  
 خيص خيت خوم خوق (خوص) خوش خوس (خوث) خوت  
 ذوج ديص ديمج دوق دوغ (دوش) دوخ دوح دوج (خيف)  
 روط روش روس روز روج روث زيمج زوف ذوع ذوط ذوح  
 زيط زيمح زوغ زود زوج زيه زيل زيق زيف زيمح زوه (زون)  
 صوح صوت شيق شيمح شون (شوع) شوس سوع سوج زيم  
 طود ضيك ضيظ ضيمح ضيمح ضون ضوج ضوء صبع صوف  
 غوج عيك عون عوك عوص عوس عوز عوث ظوف طوق طوس  
 قوق قوض قوخ قوح فين فيش فوغ غيل غيف (غيد) غوط  
 كير كيمح كوف كوز كور كود كوح كوب قبع قيض قيص قيمح

موت مواء ليه ليص لوه لوف لوص لوس لوخ كيه كيف كيص  
 خوف نوع نوض نود نوج ميش ميخ ميج موغ موص موس  
 هوس نيك نيف نيع (?) نيض نير نيح نيت نيب نيا نوق  
 هيف und هيظ هيص هيد هيث هيا هوع. Offenbar sind diese  
 Wurzeln (die eine oder andre vielleicht ausgenommen, die erst bei  
 der Überlieferung der Risāla verloren gegangen sein mag) bereits  
 von Ibn Ginnī ausgelassen worden, z. T. wohl mit Absicht oder  
 weil sie ihm unbekannt waren, z. T. aber sicher nur aus Nachlässig-  
 keit (vgl. z. B. das Fehlen so bekannter Wurzeln wie ضوء, نيك etc.).





THE BORROWER WILL BE CHARGED AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE NOTICES DOES NOT EXEMPT THE BORROWER FROM OVERDUE FEES.

~~CANCELLED~~  
WIDENED  
BOOK DUE

FEB 1 1984  
13 NOV 20 1984  
75685

OL 12.7 Bd.1, heft.3

Widener Library

005371630



3 2044 091 634 147

